

TELEKOMMUNIKASJONER PÅ SPITSBERGEN 1911 - 1935

Oddvar M. Ulvang

Hovedfagsoppgave i historie høsten 2000

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Institutt for historie

Universitetet i Tromsø

Forord

Når jeg nå leverer oppgaven til trykking, føler jeg en blanding av lettelse og vemod. Lettelse fordi arbeidet med oppgaven er ferdig, men samtidig er det vemodig å slutte med noe jeg har likt å holde på med. Det mest vemodige er nok likevel at vi som møttes første gang i Tromsø 15. januar 1998 ikke skal treffes på flere samlinger ved *Historisk institutt*. Samlingene har for meg vært viktige, og har gitt meg det «puffet» som skulle til for å holde hjulene i gang.

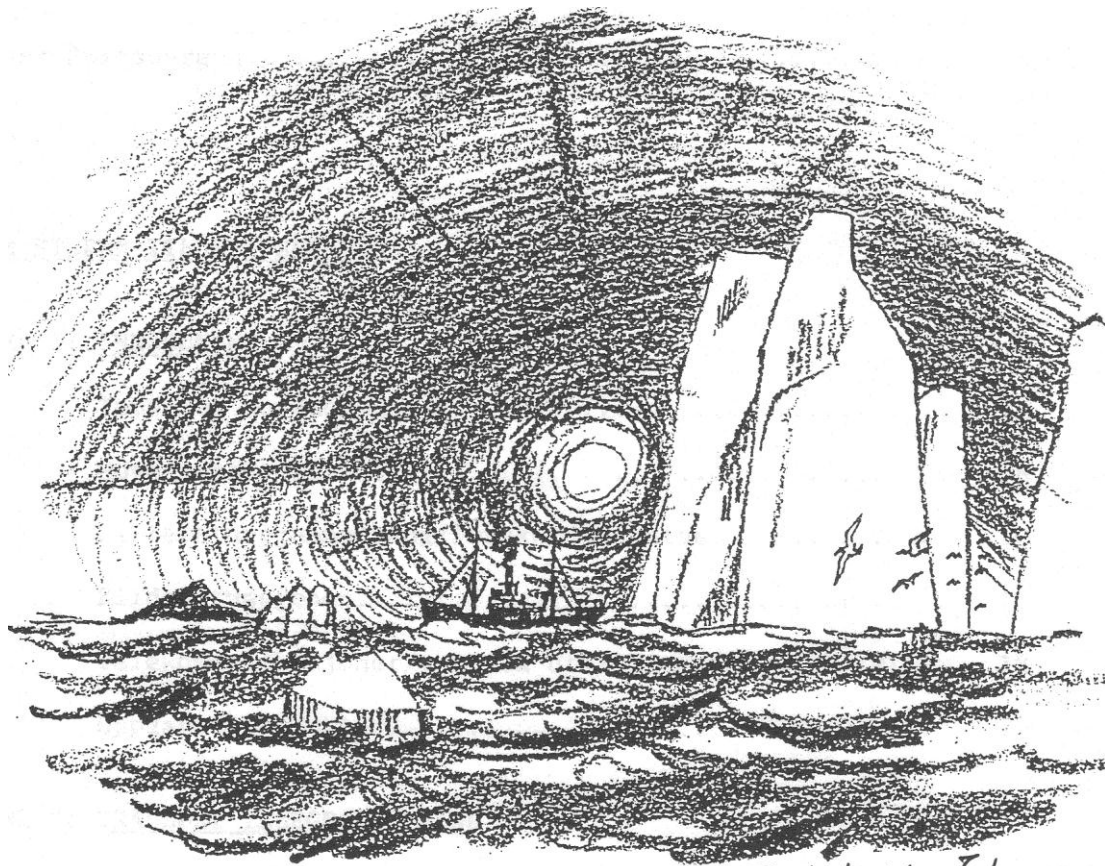
Jeg må derfor takke så vel medstudenter som alle ansatte ved instituttet for den hjelp, oppmuntring, faglig bistand og forelesninger som er blitt meg til del. En spesiell takk til min veileder, Einar-Arne Drivenes, som har vært tålmodig og oppmuntrende når det har buttet mot. En takk også til UB og Statsarkivet i Tromsø for all den velviljen jeg har møtt. Under arbeidet med oppgaven har jeg møtt mange positive mennesker som i større eller mindre grad har bidradd til at oppgaven er kommet i havn. Takk til dere alle; ingen nevnt, ingen glemt.

Sist men ikke minst vil jeg takke min kjære Anne-Marie som har holdt ut med både meg og oppgaven i disse årene.

Sandnessjøen, 31. oktober 2000.
Oddvar Ulvang

Jeg har nå digitalisert oppgaven og skal legge den ut på Munin. I den forbindelse har jeg gått gjennom oppgaven og foretatt noen små justeringer av språklig karakter. Jeg har fått en tilbakemeldinger fra en tidligere radio-telegrafist, som sendte meg en plansje med forskjellige morsealfabet, blant annet viste den forskjellen på *kontinental* og *amerikansk* morse. Dette gjorde at jeg korrigererte *side 98, 3. avsnitt* i papirutgaven fra 2000 (står på side 92 i denne utgaven).

Sandnessjøen, 20. november 2012.
Oddvar Ulvang

Tegn: Kristen Fohansen

Opp av havet stiger landet
Når du stevner ifra sør
I en stille vårnatt - dekket
Av et rosa tåkeslør
Her er endeløse vidder
Her er ville, trolske fjell
Rad på rad som hvite templer
Bygget av naturen selv ...

Hans Engebretsen

INNHold

Forkortelser.....	6
Kart over Spitsbergen.....	7

DEL 1: GJENNOM ETEREN TIL SPITSBERGEN

KAPITTEL 1: INNLEDNING

1.1	Tema for hovedoppgaven.....	8
1.2	Hovedproblemstillinger.....	9
1.3	Litteraturgjennomgang/forskningsstatus.....	11
1.4	Kildesituasjonen.....	16
1.5	Telekommunikasjoner/teknisk utvikling frem til 1911.....	18
1.6	Oppgavens struktur.....	19

KAPITTEL 2: TRÅDLØST TELEGRAFSAMBAND

2.1	Telegrafmonopol i ingenmannsland?.....	20
2.2	«Tautrekking» om telegrafsambandet.....	21
2.3	Kristiania-konferansene.....	33
2.4	Kontrakten i havn.....	37

KAPITTEL 3: RADIOTELEGRAF PÅ SPITSBERGEN.

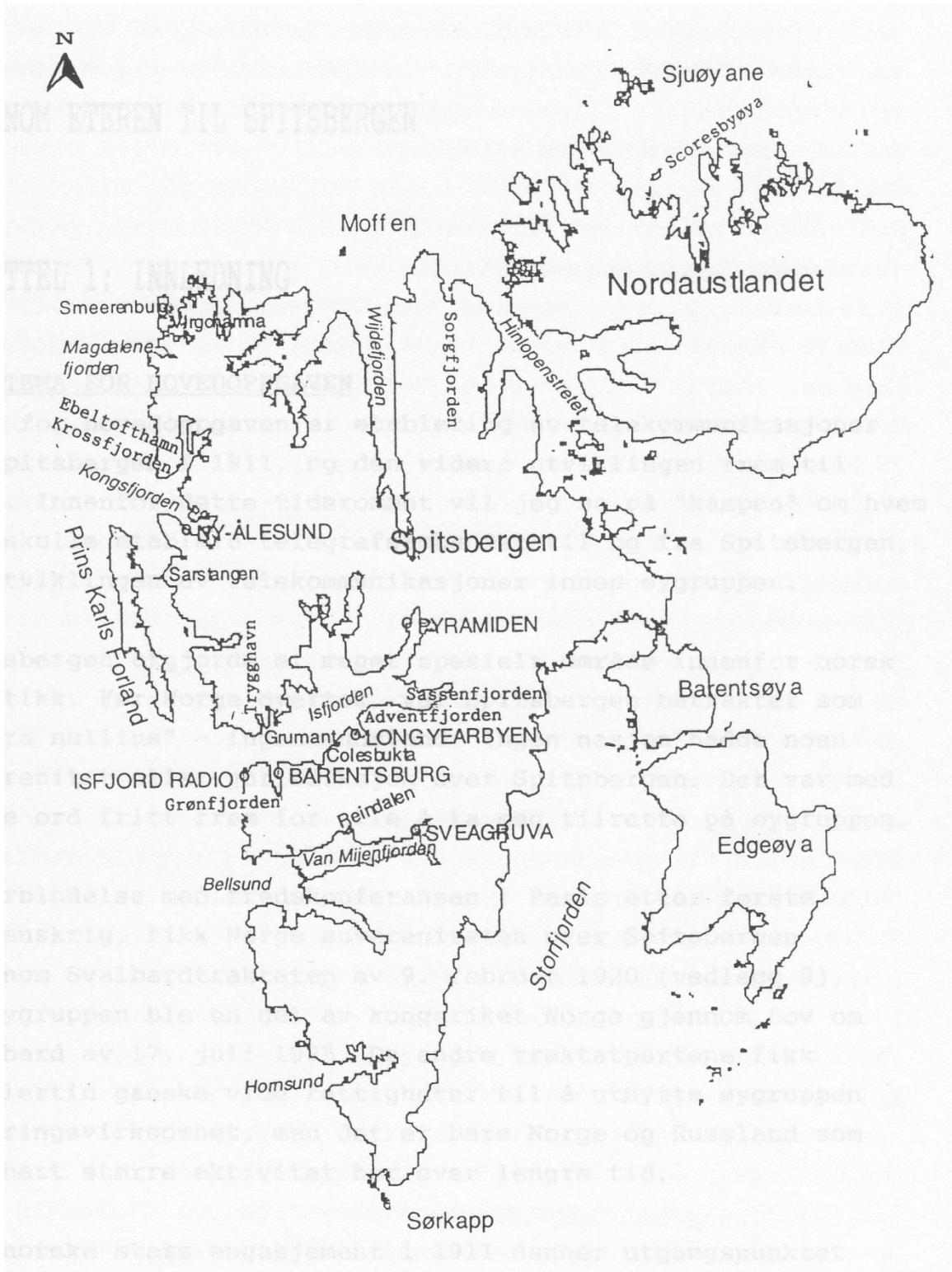
3.1	Politisk behandling av Spitsbergensambandet.....	44
3.2	Hvorfor ønsket Norge radiotelegraf på Spitsbergen?.....	46
3.3	Den norske stat etablerer seg på Spitsbergen.....	50
3.4	Stasjonen i Green Harbour.....	53
3.5	Etablering av Spitsbergensambandet - et bevisst trekk?	59

OPPSUMMERING.....	62
DEL 2: KAMPEN OM ETEREN	65
<u>KAPITTEL 4: SVALBARDTRAKTATEN</u>	66
4.1. Svalbardtraktaten og telekommunikasjoner.....	66
<u>KAPITTEL 5: TELEGRAMTRAFIKK</u>	
5.1. Trafikkutviklingen ved Spitsbergen Radio.....	74
5.2. Telegramtakster.....	79
<u>KAPITTEL 6: AKTØRENE PÅ SPITSBERGEN</u>	
6.1. Spitsbergen Radio - Svalbard Radio.....	81
6.2. Isfjord Radio.....	87
6.3. Advent Bay - Longyearbyen.....	92
6.4. Ebeltofthamn.....	99
6.5. Kings Bay - Ny-Ålesund.....	101
6.6. Sveagruva.....	105
6.7. Coles Bay, Grumant og Barentsburg.....	107
OPPSUMMERING.....	112
<u>KAPITTEL 7: AVSLUTNING</u>	
7.1. Telekommunikasjoner på Spitsbergen 1911-1935.....	115
LITTERATUR	120
TRYKTE KILDER	122

UTRYKTE KILDER	123
KILDER FOR ILLUSTRASJONENE	123
APPENDIKS	124

FORKORTELSER

Arctic Coal Company	- ACC
Dampskip	- D/S
D/S "William D. Munroe"	- "Munroe"
Kings Bay Kul Comp.	- KBKC
Kongelige Norske Marine	- KNM
Morsealfabetet (etter am. Samuel Morse)	- morse
Norges Svalbard og ishavsundersøkelser	- NSIU
Norsk Polarinstitut	- NPI
Norsk Telegrambyrå	- NTB
Riksarkivet	- RA
Spetsbergen Svenska Kolfält	- Svea
Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S	- Store Norske
" " " "	- SNSK
Stortingsarkivet	- SA
Statsarkivet i Tromsø	- SATØ
United Press Assosiation	- UPA
Utenriksdepartementet	- UD

DEL 1: GJENNOM ETEREN TIL SPITSBERGEN

KAPITTEL 1: INNLEDNING

1.1. Tema for hovedoppgaven

Tema for hovedoppgaven er etablering av telekommunikasjoner til og fra Spitsbergen i 1911, og den videre utviklingen frem til 1935. Innenfor dette tidsrommet vil jeg se på «kampen» om hvem som skulle etablere Spitsbergen-sambandet og utviklingen av telekommunikasjoner innen Spitsbergen.

Spitsbergen utgjorde et meget spesielt område innenfor norsk politikk. Før Norge overtok, var Spitsbergen betraktet som *terra nullius* – *ingenmannsland*. Ingen nasjon hadde noen suverenitet eller jurisdiksjon over Spitsbergen. Det var med andre ord fritt frem for alle å ta seg til rette på øygruppen.

I forbindelse med fredskonferansen i Paris etter første verdenskrig, fikk Norge suvereniteten over Spitsbergen gjennom Svalbardtraktaten av 9. februar 1920 (vedlegg 9), og øygruppen ble en del av kongeriket Norge gjennom Lov om Svalbard av 17. juli 1925. De andre traktatpartene fikk imidlertid ganske vide rettigheter til å utnytte øygruppen i næringsvirksomhet, men det er bare Norge og Russland som har hatt større aktivitet her over lengre tid.

Den norske stats engasjement i 1911 danner utgangspunktet for oppgaven min, og det er dette engasjementet som er mitt hovedanliggende. Det var da Spitsbergen Radio ble etablert på *Finneset* i Green Harbour, og Ingøy Radio ble etablert ved Hammerfest. Bakgrunnen for det hele var det amerikanske gruveselskapet Arctic Coal Company's ønske om å komme inn på det europeiske telegrafnett fra Spitsbergen. Er det ren service fra Telegrafverkets side, eller er det taktiske, politiske årsaker som ligger til grunn for denne verdens første arktiske telegrafstasjon?

I tillegg er jeg også interessert i å følge utviklingen av telekommunikasjonene på Spitsbergen frem til 1935. Ved å vise noen sider ved telegrafvirksomheten, håper jeg å få frem hovedtrekkene i denne utviklingen. Det dreide seg først og fremst om et radiotelegrafisamband mellom gruvesamfunnet i Advent Bay på Spitsbergen og Norge, der **Spitsbergen Radio** sto for den regionale telegramformidlingen innen øygruppen, samt den nasjonale telegramformidlingen mellom Spitsbergen og Norge. Etterhvert kom andre gruvesamfunn til, sammen med m.a. skipstrafikk og forskjellige ekspedisjoner.

Spitsbergen Radio fikk i 1925 navnet **Svalbard Radio**, og i 1930 etablerte Telegrafverket på prøvebasis en ny radiostasjon i Longyearbyen, der Arctic Coal Company allerede i 1911 hadde ønsket at *Den norske stats* radiotelegrafstasjon skulle ligge. Stasjonen i Grønfjorden ble lagt ned, og den nye stasjonen i Longyearbyen beholdt navnet Svalbard Radio, et navn den også har i dag. I 1933 ble det etablert en ny radiostasjon på Kapp Linné ved innløpet til Isfjorden. Stasjonen fikk navnet **Isfjord Radio**, og skulle bl.a. ta seg av sambandet til og fra de handelsskip som trafikkerte Spitsbergen og fiskefartøy som sommerstid oppholdt seg i farvannet omkring øygruppen.

1.2. Hovedproblemstillinger

Hovedproblemstillingene i denne oppgaven er hvorfor Norge bygget en radiotelegrafstasjon på Spitsbergen i 1911, og hvordan telekommunikasjonene utviklet seg og ble brukt på Spitsbergen frem til 1935.

Ethvert samfunn må ha en viss infrastruktur om det skal fungere. Infrastruktur defineres gjerne som alle viktige anlegg i et land innen transport, samferdsel, vann- og avløpssystemer, elektrisk kraft, etc. Dette er helt sentrale elementer i et samfunn av noen størrelse. Jo større dette samfunnet er, desto viktigere blir slike elementer. Et samfunn der mennesker og bedrifter store deler av året er isolert fra resten av verdenssamfunnet p.g.a. sin

geografiske beliggenhet og klima, har et særlig behov for å komme i forbindelse med omverdenen. Da blir gjerne post og telegraf svært viktige elementer i infrastrukturen. Politikere på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå tar gjerne et initiativ for å etablere slik infrastruktur innen sine ansvarsområder, og internasjonalt må de enkelte nasjoners infrastruktur koples sammen, eller i hvert fall sees i sammenheng der det er naturlig og mulig.

Det er i et slikt perspektiv vi må se oppbyggingen av telekommunikasjonene på Spitsbergen. Bedrifter her som andre steder har behov for å kontakte leverandører av reservedeler, og de har behov for å komme i kontakt med etablerte og potensielle kunder. Telekommunikasjoner er også i høyeste grad et viktig sosialt element for folk som bor avsondret fra familie og venner. Det er ikke sikkert at datidens gruvearbeidere brukte telegrafene så mye, men de visste at den var der, og kunne benytte den om det var nødvendig. Familiene på fastlandet kunne også sende telegram til sine på Spitsbergen, og slik kunne nok avstanden og den psykologiske isolasjonen være lettere å bære.

Det amerikanske gruveselskapet Arctic Coal Company ønsket konsesjon for å opprette en telegrafforbindelse mellom anlegget sitt på Spitsbergen og Norge i 1911, men *Den norske stat* gikk selv inn og påtok seg oppgaven. Kan man i den forbindelse se norsk initiativ som et tilfelle av ren service, eller brukte Norge spørsmålet om telegrafforbindelse med øygruppen som en kjærkommen anledning til et utenrikspolitisk «sjakk-trekk»? Skulle man så å si vise verden at Norge tok initiativ og ansvar for en så viktig infrastruktur som det en offentlig radiotelegraf var? Gjorde Norge dette for å få en «fast fot» på øygruppen, for derved å stå sterkere i kampen om Spitsbergen, enten det nå var på bakgrunn av nasjonal selvhevdelse, eller de verdiene man mente skjulte seg der? Var den norske stats etablering av telegrafstasjon på Spitsbergen et av de mange små skritt som førte til at Spitsbergen ble en del av kongeriket Norge? Dette er noen av de spørsmål som presser på når jeg nå skal i gang med å skrive denne hovedoppgaven om telekommunikasjoner på Spitsbergen.

1.3. Litteraturgjennomgang - forskningsstatus

Så vidt jeg har bragt i erfaring er det ikke tidligere foretatt noen spesifikk forskning innenfor det tema jeg behandler, men flere har berørt emnet perifert. Den historiske forskning jeg har sett vedrørende Spitsbergen, har gjerne omhandlet forhandlinger og prosesser i forbindelse med Norges suverenitet over Svalbard, forholdet til Sovjetunionen, samfunnsutviklingen i Longyearbyen, norsk Svalbard-politikk, og spørsmål som går direkte på gruveselskap og deres gjøren og laden. Det er flere som har behandlet samfunnsutviklingen på Spitsbergen i sine forskningsoppgaver, og det har vært nyttig for meg å studere disse, da vi ikke kan se telekommunikasjoner isolert, men som en viktig del av en større samfunnsmessig sammenheng og utvikling. Telekommunikasjonene var i en lang periode den eneste form for *offentlig* infrastruktur på Spitsbergen.

Når det tidligere ikke har vært drevet forskning omkring telekommunikasjoner på Spitsbergen, kan dette komme av liten interesse for emnet blant historikere. Min interesse for emnet ble vakt gjennom overvintringer som hhv. radiotelegrafist, telegrafullmektig og radiobestyrer på Isfjord Radio i 1960- og 70-årene. Jeg skal i denne oppgaven se på radiotelegrafens plass i dette arktiske samfunnet.

Trygve Mathisens doktoravhandling «Svalbard i internasjonal politikk 1871-1925»¹, regnes som standardverket omkring Svalbard-spørsmål, bl.a. fordi dette var det første arbeidet som ga en sammenhengende fremstilling av Spitsbergens politiske historie i dette tidsrommet. Mathisens hovedsyn er at det er økonomiske forhold som har hatt størst betydning for Norges engasjement på Spitsbergen og den norske ishavspolitikken. Dette synet er ofte betegnet *Mathisen-skolen*, da flere av dem som kom etter har støttet seg til Mathisens syn.

¹ Mathisen 1951

Trygve Mathisen skriver bl.a. at forbindelsen mellom Svalbard og fastlandet ble bedre fra 1911. Arctic Coal Company ønsket å opprette radioforbindelse mellom sitt anlegg på Spitsbergen og det kontinentale telegrafnettet.

Amerikanerne ønsket at Norge opprettet en stasjon nær Hammerfest, ga selskapet konsesjon, eller at Norge og selskapet påtok seg oppgaven i fellesskap. Stortinget besluttet at den norske stat skulle bygge ut radioforbindelsen, mens amerikanerne forpliktet seg til å formidle sin korrespondanse over Norge. Overfor Russland og Sverige erklærte Norge at om det ble påkrevet, ville Norge stille Spitsbergen-stasjonen til rådighet mot refusjon av kostnadene.²

Ellen C. Singh: "The Spitsbergen (Svalbard) Question: United States Foreign Policy, 1907-1935".³ Hun har sett på forholdet mellom Arctic Coal Company og amerikanske myndigheter, der den amerikanske Spitsbergen-politikken i stor grad ble utformet i samarbeid med John M. Longyears selskap. Hun gjør rede for bakgrunnen for USAs Spitsbergen-politikk, og når det gjelder norsk Spitsbergen-politikk, støtter hun seg til Mathisen.

Hun skriver at det var en intens korrespondanse mellom de berørte parter. Spørsmålet om radioforbindelse til øygruppen var egentlig en bagatell i internasjonal sammenheng, men det forsuret forholdet mellom USA og Norge. Øygruppens mangel på kommunikasjon i vintermånedene vanskeliggjorde salg av kull, da produksjonstallene ikke var kjent. En søknad om konsesjon for å opprette en stasjon i Nord-Norge ble avslått. Norge bygget ut sambandet selv, mot at Arctic Coal Co. sendte telegramtrafikken sin over den norske stasjonen i 15 år.⁴

Men Norge følte seg bundet av utkastet til konvensjon som var lagt frem under Kristiania-konferansen i 1910, der bl.a. telegraftjenester skulle underlegges

² *ibid*, s.144-145.

³ Singh 1980.

⁴ *ibid*, s.58-59.

en Spitsbergen-kommisjon. Da Norge etablerte en radiotelegrafstasjon på Spitsbergen, benektet utenriksministeren utøvelse av suverenitet over øygruppen, og uttalte at dersom bestemmelsene i konvensjonsutkastet ble vedtatt, ville Norge selge radiotelegrafstasjonen på Spitsbergen til Spitsbergen-kommisjonen. Radiotelegrafstasjonen fungerte godt for Arctic Coal Co. til 1. verdenskrig, da selskapet ble presentert for økte teletakster og forbud mot å sende telegram i kode.⁵

Willy Østrengs «Økonomi og politisk suverenitet. Interessespillet om Svalbards politiske status»⁶ tar for seg de økonomiske interessegruppens betydning for Norge på fredskonferansen i Paris etter 1. verdenskrig. Østreng må sies å tilhøre *Mathisen-skolen*.

Roald Bergs «Norsk utenrikspolitikk historie 1905-1920»⁷, som stort sett er identisk med hans doktoravhandling, tar for seg Svalbards plass i norsk utenrikspolitikk, fra bruddet med Sverige i 1905 til Svalbard i 1925 ble en del av kongeriket Norge. Berg hevder at norsk prestisje og selvhevdelse kommer til syne i arbeidet med å fornorske Spitsbergen og så å si få fotfeste her. De økonomiske interessene er underordnet trangen til nasjonal selvhevdelse. Hans historiske arbeider, som i hovedsyn avviker fra Trygve Mathisen, er blitt kalt *Berg-skolen*, fordi det er han som i størst grad har forfektet dette synet.⁸

Roald Berg skriver⁹ at

Arctic Coal Company i 1911 søkte om konsesjon «til å bygge en reléstasjon ved Hammerfest i forbindelse med at selskapet aktet å anlegge en telegrafstasjon i Green Harbour.»¹⁰ Deres behov ville også være dekket om Norge tok på seg denne oppgaven. Telegrafdirektøren frarådte å gi private konsesjon for slike moderne kommunikasjons-

⁵ *ibid.*

⁶ Østreng 1974. Denne boka er nesten identisk med hans hovedoppgave i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo 1971.

⁷ Berg 1995.

⁸ Johannessen 1996: s. 5, note 12.

⁹ Berg 1995: s.174.

¹⁰ ACC ville bygge i Advent Bay, men Norge satte opp stasjonen sin i Green Harbour mot amerikanernes ønske.

midler, og uttalte: «Spørsmålet blir [...] om de norske interesser, som knytter sig til Spitsbergen, er saa store, at de ansees at være værd det offer, som opprettelsen og driften av en radiostation deroppe vil medføre». Stortinget bevilget 300.000 kroner uten debatt: «Som vanlig stemplet den svenske presse bevilgningen som et fordekt forsøk på *at undelägga sig Spitsbergen*. Som vanlig ble det benektet i Norge».

Thor Bjørn Arlov tilhører *Berg-skolen*. Han har bl.a. med boken «Svalbards historie 1596-1996»¹¹ gitt et stort og viktig bidrag til Svalbard-forskningen. Gjennom historieprosjektet med samme navn, var han med på å gi «fødsels-hjelp» til flere hovedoppgaver i historie med tema fra Svalbard: Han var også veileder for flere av hovedfagsstudentene. Han har skrevet at Spitsbergens økonomiske eller næringsmessige betydning har vært overvurdert som grunnlag for norsk politikk her oppe, og at det politiske målet har vært viktigst.

Thor B. Arlov skriver at Arctic Coal Co.s ønske om telegrafisk forbindelse ville kreve en relé-stasjon på norsk fastland. Norge avslo dette, men ville bygge en norsk stasjon på Svalbard som kunne betjene både amerikanerne og andre. Stortinget bevilget et større beløp til dette sambandet, etter at jernbane-komiteen hadde pekt på «betydelige norske interesser på Spitsbergen». Det var ikke sagt noe om hva dette besto seg i, «det var nok helst de politiske interessene som var tungen på vektskålen i denne saken». Norge understrekte at det ikke lå noe norsk suverenitetskrav i opprettelse av radiotelegrafstasjon på Spitsbergen, men få var i tvil om hva som lå bak: «Både amerikanerne og russerne så dette som et forsøk på å styrke norsk innflytelse, noe det også var.»¹²

Mens *Mathisen-skolen* mente at den norske stat var passiv, og at næringslivet med god hjelp av den norske sendemannen til Paris, Wedel Jarlsberg, var de aktive når det gjaldt å få gehør for norsk suverenitet over Spitsbergen under fredskonferansen i Paris, har *Berg-skolen* det syn at regjering og Storting arbeidet i det skjulte, i kulissene så å si, for å legge grunnlaget for et krav på

¹¹ Arlov 1996.

¹² *ibid*, s.295-296.

øygruppen.¹³

Bjørge Evjens doktoravhandling «Longyearbyen 1916-1975. Fra arktisk arbeidsplass til etablert industrisamfunn?»¹⁴ er et viktig bidrag for forståelse av de mekanismer som virker i et isolert og kontrollert industrisamfunn. Hun skriver bl.a.: «De ansatte som dro opp var plukket ut på fastlandet på forhånd. Ingen reiste opp på lykke og fromme.»¹⁵ Og videre: «Longyear-samfunnet var et klassesdelt og kontrollert samfunn i hele det aktuelle tidsrommet.»¹⁶

Thorolf Rafto skriver i «Telegrafverkets historie 1855-1955».¹⁷ at Arctic Coal Company i 1910 søkte om konsesjon for å opprette radiosamband mellom Hammerfest og Advent Bay. Søknaden berørte et ømt punkt for Norge, og telegrafdirektøren frarådte den «ved å vise til våre interesser i Ishavet og på Spitsbergen.»¹⁸ Han understrekte at dette var en viktig statsoppgave vi ikke burde nøle med å ta fatt på. Saken kom opp i april 1911, og med 3 måneders leveringstid på radiosendere, måtte det en rask avklaring til. Stortinget bevilget penger til bygging av stasjonene i Norge og på Spitsbergen. Verken svenskene eller russerne var blide på dette prosjektet, og det russiske bladet *Novoje Vremja* syntes det var ille at Russland lot sine rettigheter til øya gli bort. Telegrafstyret handlet raskt og lot Telefunken få ordren på stasjonene. Rafto skriver at "radiostasjonen var eneste offentlige institusjon og representant for et ordnet samfunn på øygruppen."¹⁹

Nathaniel Doles tobindsverk «America in Spitsbergen»²⁰ har vært til nytte i arbeidet med oppgaven. John Longyear leste og godkjente det meste av manuset, men døde før verket var ferdig. En stor del av bøkene er beretning,

¹³ Berg 1995: s.145-177.

¹⁴ Evjen 1995.

¹⁵ ibid, s.279.

¹⁶ ibid, s.287.

¹⁷ Rafto 1955.

¹⁸ ibid, s.368.

¹⁹ ibid, s.372.

²⁰ Dole 1922.

og ofte refereres kilder som dagbøker, brev og rapporter direkte. Kontroverser er sterkt preget av gruveeierens syn. Selv om dette er et bestillingsverk, finner jeg stor samsvar mellom bøkene og det jeg selv har sett av Arctic Coal Comp.s arkivmateriale. Jeg har tatt hensyn til at bøkene til tider er sterkt subjektive, og har funnet å kunne bruke dem som kilde der jeg følte at det var riktig.

Adolf Hoels trebindsverk «Svalbard»²¹ går det ikke an å komme utenom. Det er blitt stående som en av klassikerne når det gjelder Svalbards historie, og har vært nyttig i arbeidet med hovedoppgaven min. Adolf Hoel kom med i Gunnar Isachsens ekspedisjon til Spitsbergen i 1907, og deltok deretter hvert år på ekspedisjoner til øygruppen. I 1928 ble Norges Svalbard og Ishavsundersøkelser (NSIU) opprettet etter hans initiativ, og han sto i spissen for arbeidet her frem til 1945. Jeg har referert til Adolf Hoels «Svalbard» flere steder i oppgaven, fordi han har viktig informasjon som berører tema jeg behandler. Hoel var gjennom mange år en av våre fremste aktører på Spitsbergen, og var ofte midt oppe i det han beretter om. Bøkene kan nok være farget av det og må derfor behandles kritisk. De har likevel vært viktige for meg, da han var en av samtidens fremste Spitsbergen-kjennere.

1.4. Kildesituasjonen

Oppgaven bygger på studier av kildemateriell fra flere arkiv. Jeg skal her redegjøre litt for arkivene som er gjennomgått. Da Televerkets virksomhet på Spitsbergen i mesteparten av den undersøkte perioden lå direkte under Telegrafstyret, ble mye av det som omhandlet Spitsbergen funnet i Riksarkivet. Telegrafstyrets arkiv i Riksarkivet inneholdt også avisutklipp fra denne perioden. En del kildemateriell fra Telegrafverkets virksomhet på Spitsbergen lå lenge ved Svalbard Radio i Longyearbyen, men er nå forvart i Statsarkivet i Tromsø. Her er det radiodagbøker, journaler og korrespondanse. Jeg har også hentet relevant materiale fra Stortingsarkivet

²¹ Hoel 1966.

og UDs arkiv i Riksarkivet.

Gjennomgang av Arctic Coal Companys arkiv ved Statsarkivet i Tromsø, gir en god fremstilling av selskapets virksomhet på Spitsbergen, og har gitt meg uvurderlig innblikk i det som skjedde så å si bak kulissene når det gjaldt etablering av radiotelegrafstasjon på Spitsbergen. Studier av Telegrafverkets og andres arkiver i Riksarkivet og Statsarkivet i Tromsø har vært helt nødvendig for gjennomføring av oppgaven.

Biblioteket til Norsk Polarinstitut i Tromsø har vært til stor nytte for meg. Her fant jeg bl.a. Sigurd Westbys upubliserte manus i fem deler fra 1961, «Store Norske 1916-1945»²². Westby skriver fra selskapets første tid etter starten i 1916. Han har god bakgrunn for det han skriver om: Han ledet den første ekspedisjonen for Det norske Spitsbergen-syndikatet som kom til Longyear City i 1916. Senere var han i flere perioder ingeniør og vintersjef hos Store Norske Spitsbergen Kulkompani i Longyearbyen. Manuset bygger på telegrammer, dagboksnotater og erindringer, i tillegg til selskapets arkiv. Westby døde før manuset kunne trykkes.

Westby er selvsagt preget av at han var Store Norskes mann, og det har jeg tatt hensyn til, men han har i alle fall levet i den samtiden han beskriver, og har verdifull informasjon som førstehåndskilde. Ut fra den kjennskap jeg har til forholdene på Spitsbergen, finner jeg de opplysningene jeg har brukt som nøkterne og objektive nok. (Det er imidlertid ingen gitt å være helt objektiv.)

Kildene jeg har brukt i denne oppgaven virker ekte og troverdige. De har vært meddelende og relevante for min problemstilling. Noe av kildene er offentlige, så som Stortingsmeldinger, proposisjoner, forhandlinger og innstillinger, samt interne og eksterne brev og telegram v/Telegrafverket. Andre har vært private, så som intern og ekstern korrespondanse v/Arctic Coal Company.

²² Westby 1961.

Det meste av kildematerialet har vært beskrivende, men et lite innslag har også vært normative, så som Lov om Svalbard, Svalbardtraktaten og Telegrafloven av 1899 med tilleggslover. Når jeg har brukt andre trykte kilder med informasjon om Spitsbergen, har jeg i den grad det har vært mulig dobbeltsjekket opplysningene. Forøvrig har jeg bevisst tenkt *sannsynlighet*, og brukt «comon sense». Jeg har arbeidet med telekommunikasjoner på Spitsbergen i tre år av mitt voksne liv, og er ikke helt ukjent med forholdene på øygruppen.

1.5. Telekommunikasjoner - teknisk utvikling frem til 1911

Telekommunikasjoner er enhver sending og mottaking av signaler, f.eks. morsetegn, v.hj.a. optiske signaler, linje, radio eller andre elektromagnetiske systemer. Marconi klarte i 1898 å få til trådløs kommunikasjon på telegrafi over en avstand på nær 20 km.²³ I 1901 sendte Marconi-selskapet det første radiosignalet over Atlanteren, fra *Poldhu* i Cornwall i England til *Newfoundland* i Canada. Man hørte tre tydelige prikker, morsetegnet for bokstaven 'S'. Første trådløse sending over en slik distanse (ca. 3500 km) var et faktum, og datoen var 12.12 1901.²⁴

I 1909 delte Guglielmo Marconi og den tyske fysikkprofessor Karl Ferdinand Braun, en av hovedmennene bak Telefunken-systemet, nobelprisen i fysikk for deres arbeid med utviklingen av trådløs radiotelegrafi.²⁵ Idyllen varte imidlertid ikke lenge, for Marconi-kompaniet tok ut søksmål mot Telefunken for patentbrudd, og Telefunken svarte med et motsøksmål. I 1911 klarte man å bli enige, og et langvarig samarbeid mellom de to selskapene la grunnlaget for en rask utvikling innen trådløs kommunikasjon.²⁶

²³ Kallelid & Skjæveland 1995: s.17

²⁴ *ibid*, s.18.

²⁵ *ibid*, s.23.

²⁶ *ibid*.

I 1909 fikk hurtigruteskipet *Kong Harald* som det første norske skip installert radiotelegraf ombord²⁷, og det var dette anlegget Arctic Coal Company senere kjøpte og satte opp i Advent Bay på Spitsbergen, for bruk i telegrafsambandet til Norges radiotelegraf i Green Harbour.²⁸

Telegrafverket etablerte det andre trådløse sambandet i verden i et fast telegrafnett²⁹ mellom Røst ytterst i Vestfjorden og Sørvågen på Moskenesøy. Sambandet ble åpnet 1. mai 1906. Ifølge unntaksbestemmelsene i telegrafloven av 1899, kunne private anlegge og drive trådløse stasjoner til eget bruk. Telegrafdirektøren mente imidlertid at dette lett kunne virke forstyrrende så vel teknisk som økonomisk på Telegrafverkets egne samband. Ved revisjon av telegrafloven i 1907, ble denne passus opphevet for trådløs telegrafering og telefoning.³⁰

1.6. Oppgavens struktur

Jeg har delt oppgaven inn i to deler: **Del 1** er oppgavens *hoveddel*, og vil kronologisk behandle forspillet til og byggingen av den norske radiotelegrafstasjonen i Green Harbour på Spitsbergen.

Del 2 vil behandle utviklingen og bruken av telekommunikasjoner på en mer tematisk måte. Jeg vil undersøke hva Svalbardtraktaten sier om telekommunikasjoner, hvordan trafikken over Spitsbergen Radio utviklet seg, hvilke aktører som var aktive i Spitsbergens telegrafmarked og hvor den nasjonale hovedstasjonen på Spitsbergen skulle ligge. Jeg avslutter oppgaven i 1935. Da hadde telegrafkonflikten med russerne roet seg ned, Store Norske Spitsbergen Kulkompani hadde kjøpt Sveagruva av svenskene, og det var ingen nye etableringer innen telekommunikasjoner på øygruppen.

²⁷ Rafto 1955: s.365.

²⁸ *ibid*, s.372.

²⁹ *ibid*, s.358.

³⁰ *ibid*, s.365.

KAPITTEL 2: TRÅDLØST TELEGRAFSAMBAND TIL SPITSBERGEN

Det amerikanske gruveselskapet Arctic Coal Company³¹ ønsket et trådløst samband mellom gruvene sine på Spitsbergen og det europeiske telegrafnettet. Da Norge lå nærmest Spitsbergen, sendte de en søknad til Telegrafverket ved telegrafdirektør Heftye i januar 1911, om å få sette opp en trådløs telegrafstasjon ved Hammerfest. Søknaden inneholdt fire forskjellige alternativer.

2.1. Telegrafmonopol i ingenmannsland?

Telegrafverket hadde monopol på alle telegraftjenester i Norge, noe vi ser under behandlingen av Arctic Coal Company's søknad om konsesjon for radiotelegrafsamband mellom Spitsbergen og Norge. Det ble opprettet et norsk brevhus på hvalstasjonen i Green Harbour på Spitsbergen i 1908³², men det bød på problemer å få posten fram til et samfunn som i åtte av årets måneder var utilgjengelig sjøveien. Dette var årsaken til at Arctic Coal Company ønsket å opprette trådløs forbindelse med fastlandet.³³

Det fantes også private norske interessenter som ønsket å få hånd om trådløs kommunikasjon med Spitsbergen. I et brev til *Det Kgl. Departement for de offentlige Arbeider*, skriver Erling Einar Angell Thiis 23.3.09, på vegne av et interessentskap bestående av grosserer Chr. Anker i Fredrikshald (Halden) m.fl., en søknad om «enerett til trådløs telegrafering og telefonering fra det nordligste Norge til Bjørnøen og Spitsbergen [...]»³⁴ Interessentskapet ber om at tillatelsen i tilfelle blir gjort gjeldende for 20 år. Chr. Anker var den drivende kraft bak Green Harbour Coal Co., som foruten området i Green Harbour også

³¹ Arctic Coal Company ble dannet i Boston 6. februar 1906 av Ayer og Longyear, etter at de hadde overtatt Trondhjem-Spitsbergen Kulkompagnies kullfelter i Advent Bay på Spitsbergen. Selskapet ble registrert i Charleston, West Virginia, men selskapets sete var i Boston, Massachusetts. (Hoel 1966, bind 2: s.595-601.)

³² Melding nr. 33 fra Poststyrelsen, 19.6.08.

³³ Kallelid & Skjæveland 1995: s.43.

³⁴ Telegrafstyrets arkiv: TTA, j.nr. 385, 1909, RA.

hadde tatt et fem kilometer bredt belte rundt Kings Bay i besittelse.³⁵ Telegrafstyret fikk søknaden til uttalelse, og teknisk avdeling skriver i et svarbrev den 16.4.09 at en slik stasjon ikke vil forstyrre det bestående sambandet mellom Røst og Sørvågen, «[...] likesom det neppe er sandsynlig at der i nogenlunde overskuelig fremtid vil bli foreslaaet opprettet nye trådløse anlegg i det nordlige Norge.»³⁶

I forbindelse med Stortingets behandlingen av Spitsbergen-sambandet, skriver telegrafdirektøren «[...] at der i Telegrafstyrelsen hviler en ansøknning fra et norsk selskap om eneret til traadløs telegrafering mellom Norge og Spitsbergen og Bjørnøen. Dette andragende er dog nu stillet i bero (...).»³⁷

Når telegrafdirektøren sier at søknaden fra Chr. Anker er stillet i bero, kan det være at Anker har trukket søknaden tilbake. Var han syk? Vi vet at han døde høsten 1912.

2.2. «Tautrekking» om telegrafsambandet

Sjefen for Arctic Coal Company (heretter kalt ACC) i Norge, John Gibson jr., hadde på tampen av 1910 tatt opp med norske myndigheter muligheten for å etablere trådløs forbindelse mellom Spitsbergen og Norge. I et brev til J.M. Longyear skrev Gibson at han hadde hatt et møte med telegrafdirektør Heftye i Kristiania, og at de ikke engang ville *overveie* å gi selskapet konsesjon eller lov til å opprette sin egen radiostasjon i Norge. De hadde bestemt at staten skulle ha monopol på alle telegraf- og telefontjenester i Norge.³⁸

Telegrafdirektør Heftye hadde uttalt til Gibson at selv om han ikke kunne forskuttere regjeringens beslutninger, følte han seg trygg på at de ville følge

³⁵ Hoel 1966, bind 2: s.693-697.

³⁶ Telegrafstyrets arkiv: TTA, j.nr. 8359, 1909, RA.

³⁷ St.prp. nr. 87 (1911), s.3.

³⁸ Brev fra John Gibson jr. til J.M. Longyear, 5.12.10, ACC's arkiv, boks 94, doss. "F", SATØ.

hans råd, og i så fall følte han seg ganske sikker på at Norge ville opprette et trådløst samband mellom Hammerfest og Spitsbergen. Det kunne imidlertid ta flere år før de kunne få bevilget penger gjennom Stortinget for å gjennomføre planene. Da Gibson sa at ACC ønsket telekommunikasjoner med en gang, svarte telegrafdirektøren at den eneste måten han kunne håpe å få dette til på i løpet av 1911, var at ACC skaffet pengene og lot regjeringen refundere beløpet når Stortinget hadde foretatt sin bevilgning. Gibson hadde inntrykk av at Norge var svært interessert i samband med Spitsbergen, men at de var like interessert i å ha sambandet under norsk kontroll.³⁹

Det viktigste for selskapet var samband med Advent Bay gjennom vinteren. Norge var interessert i en løsning, men holdt igjen for å se hva de pågående Kristiania-konferansene kom frem til når det gjaldt Spitsbergens fremtidige administrasjon. Gibson mente at Norge ønsket «a foot hold on Spitzbergen», og han kunne egentlig ikke se at norsk kontroll over radiostasjonene kunne være til noen ulempe for ACC. Gibson hadde en meget sterk følelse av at avindsyke mellom Norge, Sverige og Russland ville forhindre at partene i Kristiania-konferansene «ga» Spitsbergen til en bestemt nasjonalstat. Det var en god ide at Norge bygget stasjonene «while she is in the mood», som han uttrykte det, og at ACC fikk den ønskede kommunikasjon uten selv å måtte bygge og drive stasjonene.⁴⁰ Gibson skisserte tre mulige kommunikasjonsløsninger for hovedkontoret i USA.

ACC kunne:

1. Vente til Norge bygget sin stasjon ved Hammerfest, og så bygge deres egen ved Advent Bay, eller også vente til Norge hadde etablert hele sambandet. Begge deler ville trekke ut i det uendelige.
2. Bygge og drive deres egen stasjon på Spitsbergen, og låne den norske regjering penger for bygging av en stasjon ved Hammerfest. Selskapet

³⁹ ibid.

⁴⁰ ibid.

måtte da ha garantier for lånets løpetid, lånerente, tilbakebetaling og at stasjonen ble drevet hele året.

3. Låne den norske regjering penger til å bygge og drive begge stasjonene, og gjennom en kontrakt sikre ACCs fremtidige behov, samt at selskapet fikk bestemme hvor Spitsbergen-stasjonen skulle ligge.⁴¹

Gibson hadde undersøkt priser på radiostasjoner og antenntårn, og kommet til at dette ville koste \$45.000. De årlige utgifter med avskrivning, vedlikehold og lønn til telegrafist, hadde han beregnet til \$7.275 pr. år. Han mente at ACC måtte ha en trådløs forbindelse med Spitsbergen så snart som mulig, men anbefalte en løsning sammen med norske myndigheter. ACC kunne forskuttere bygging av stasjonene i Norge og på Spitsbergen, mens myndighetene drev stasjonene fra starten av. Han begrunnet dette med at det ville ta lang tid før egne investeringer eventuelt ville lønne seg.⁴²

ACC søkte norske myndigheter om konsesjon for et trådløst samband mellom Spitsbergen og Norge i forskjellige alternativer:⁴³

1. ACC setter opp og driver en trådløs stasjon ved Hammerfest, som skal stå i forbindelse med selskapets egen stasjon på Spitsbergen.
2. Telegrafverket setter opp en stasjon ved Hammerfest i løpet av kommende sommer, en stasjon som kan kommunisere med ACCs stasjon på Spitsbergen.
3. ACC setter opp og driver en stasjon ved Hammerfest som kan overtas av Telegrafverket når som helst anleggs- og vedlikeholdskostnadene ble refundert ACC.
4. ACC settet opp en trådløs stasjon ved Hammerfest som Telegrafverket tok i bruk med det samme, mens kostnadene ble refundert ACC etter avtalt tid. I denne tiden skulle ACC motta

⁴¹ *ibid.*

⁴² *ibid.*

⁴³ Brev fra ACC v/J. Gibson jr. til Telegrafverket v/telegrafdirektør Heftye 14.1.11, Telegrafstyrets arkiv, AA, j.nr. 16474, 1911, RA.

normal lånerente, eller slippe telegramavgift til og fra Spitsbergen.

ACC bedyret at denne søknaden ikke på noen måte ble fremsatt for å konkurrere med Telegrafverkets tjenester, og ACC var heller ikke spesielt interessert i å drive Hammerfest-stasjonen. ACCs ønske var å få en konsesjon som kunne sikre samband tidligst mulig på grunn av den store arbeidsstokken som til enhver tid var ansatt ved gruvene på Spitsbergen, noe som i 1911 gjennomsnittlig var på 150 personer, og som i 1912 var forventet å komme opp i 250. I tillegg var det et stadig økende antall skip i farvannet ved Spitsbergen. Disse bragte hver sommer med seg et stort antall passasjerer. Det var også av den grunn svært viktig at det var radiokommunikasjon til Spitsbergen for deres sikkerhet og beskyttelse.⁴⁴

Dersom det var mulig å få til Hammerfest-stasjonen denne sommeren på noen av de nevnte alternativer, kunne Gibson forsikre at selskapet ville sette opp en stasjon på Spitsbergen. Når det gjaldt det fremtidige eierskapet til Spitsbergen-stasjonen, ville han anbefale overfor selskapets direktør at Norge, om de måtte ønske det, kunne overta stasjonen på Spitsbergen mot å refundere selskapets anleggs- og vedlikeholdskostnader.⁴⁵

31. januar 1911 skrev J. Gibson jr. påny til telegrafdirektør Thomas Heftye og spurte om det var tatt noen avgjørelse i saken.⁴⁶ I en svarkladd datert 4.2.11 og merket personlig, skrev Heftye at

Telegrafstyrelsen en av de nærmeste dage vil avgi til *Departementet for de offentlige Arbeider* en forestilling med forslag om opprettelse for det norske Telegrafvæsens regning av en traadløs telegrafstation i nærheten av Hammerfest i løpet av næste sommer, til korrespondanse med en lignende station paa Spitsbergen. [...] ⁴⁷

⁴⁴ *ibid.*

⁴⁵ *ibid.*

⁴⁶ Brev fra J. Gibson jr. til telegrafdirektør Heftye, 31.1.1911, Telegrafstyrets arkiv, TAA, j.nr. 16557, 1911, RA.

⁴⁷ Kladd fra telegrafdirektøren til John Gibson jr., 4.2.11, Telegrafstyrets arkiv, TAA, j.nr. 16557, 1911, RA.

Telegrafdirektøren skrev at Telegrafstyret primært ville foreslå for departementet at Telegrafverket også skulle bygge stasjonen på Spitsbergen. I tilfelle av at denne løsningen ikke skulle bli vedtatt, men at Arctic Coal Company bygget stasjonen, ønsket telegrafdirektøren at man gjennom en avtale skulle gi Telegrafverket rett til å innløse Spitsbergen-stasjonen. Han sier til slutt at han vil fremme saken så hurtig som mulig.⁴⁸

Ut fra samtaler med representanter for den norske regjering, hadde ikke Gibson noe stort håp om å få konsesjon for egen radiostasjon her i landet. Det var en svært sterk sosialistisk bevegelse i Norge⁴⁹, og regjeringen ønsket å ha kontroll over alt landet kunne dra nytte av. Man ønsket å unngå det samme som den gang verdifulle fossefall gikk over på private hender, skrev Gibson. Norge ville nok sette opp en stasjon ved Hammerfest, men spørsmålet var om de ville sette den opp denne sommeren. Gibson satte derfor sin lit til at amerikansk UD ville ta saken opp med utenriksminister Irgens, og at dette ville gi en mer ekspeditiv saksgang.⁵⁰

ACC er fortvilt over det de oppfatter som sendrektighet fra norske myndigheters side. Når jeg leser korrespondansen til amerikanerne, forstår jeg at de følte seg motarbeidet av norske myndigheter. Samtidig synes Gibson å ha et godt forhold til telegrafdirektør Heftye. I et brev til Heftye skriver han:

From a moral as well as commercial standpoint, we are compelled to have communication with Spitzbergen, and I sincerely trust that you will give matter your favorable consideration. [...] Wishing to thank you for your courtesy in the past and hoping for an early reply,[...]⁵¹

Når det gjelder det moralske aspektet, tenker nok Gibson på sikkerhet for gruvearbeiderne i Advent Bay. Gibson anbefalte ACC å spille på lag med norske myndigheter, men dersom man ønsket å kjempe mot den norske

⁴⁸ *ibid.*

⁴⁹ Amerikanerne betraktet tydeligvis en Venstre-regjering som sosialistisk.

⁵⁰ Brev fra J. Gibson jr. til ACC, Boston, Mass., 10.2.11, ACC's arkiv, boks 94, doss "F", SATØ.

⁵¹ Brev fra Gibson til telegrafdirektøren, 24.2.1911, Telegrafstyrets arkiv, TAA, j.nr. 16678, 1911, RA.

regjering, var det etter hans mening to mulige måter å gjøre dette på:

1. Bruke amerikaneren Walter Wellmans konsesjon og arbeide gjennom ham.
2. Anskaffe et skip og montere selskapets «norske» stasjon på denne. Dette skipet kunne ankres opp i en havn, og evt. taues omkring et par ganger i året.⁵²

Da samtalene med Norge ikke så ut til å føre frem, forsøkte ACC å komme i dialog med Walter Wellman i den hensikt å «låne» hans konsesjon for trådløs telegrafering mellom Norge og Spitsbergen. Walter Wellman hadde fått konsesjon for å opprette en trådløs stasjon i Norge, og denne skulle kommunisere med hans egen stasjon på Spitsbergen.⁵³ Han hadde i årene 1906-1909 forsøkt å nå Nordpolen med luftskip med utgangspunkt i en base i Virgohamna på Spitsbergen, men hadde ikke lyktes.⁵⁴

Da ACCs hovedkontor i Boston hadde funnet ut hvor Walter Wellman befant seg, ble han tilskrevet med spørsmål om han ville låne ACC konsesjonen sin. Walter Wellman svarte på henvendelsen og sa at dersom den lisensen som ble gitt ham for bruk av trådløs telegraf fremdeles var i kraft, hadde han ingenting imot at ACC brukte den.⁵⁵ Wellmans konsesjon hadde imidlertid forårsaket en god del uheldige reaksjoner over hele landet, så etter dette ville det være umulig selv å overveie å gi en slik rettighet til private, spesielt til et utenlandsk selskap.⁵⁶ Vi hører ikke mer til Walter Wellman, så man har kanskje funnet ut at konsesjonen ikke lenger var gyldig.

Det gikk mange brev frem og tilbake mellom J.M. Longyear, John Gibson jr.,

⁵² Brev fra John Gibson jr. til J.M. Longyear, 5.12.10, ACC's arkiv, boks 94, doss. "F", SATØ.

⁵³ "Printed copy of letter dated January 2, 1912, from the Arctic Coal Company and Fredrick Ayer and John M. Longyear, to the secretary of state, relating to their coal properties in Spitzbergen and transmitting the report of their general manager for the season ending october 17, 1911, and accompanying documents."

⁵⁴ Hoel 1966, bind 1: s.278.

⁵⁵ Brev fra Walter Wellman til John M. Longyear, 3.3.11, ACC's arkiv, boks 94, doss "W", SATØ.

⁵⁶ "Printed copy of letter dated January 2, 1912", op.cit., s.18.

Nathaniel Wilson⁵⁷, det amerikanske UD og den amerikanske legasjonen i Kristiania, før Arctic Coal Company måtte avfinne seg med Norges måte å løse spørsmålet om trådløs forbindelse med Spitsbergen på. Det virker som om Longyear hadde et meget sterkt ønske om å gjøre tingene på sin måte, og han uttrykte gjerne misnøye med norske myndigheters behandling av ACC i spørsmålet om trådløs forbindelse med anlegget sitt i Advent Bay. I et brev til USAs sendemann til Norge, Herbert Peirce, sier Longyear at det er vanskelig å forstå den norske regjeringens holdning til spørsmålet om trådløs kommunikasjon med Spitsbergen, dersom det da ikke indikerte en overlagt hensikt å plage ACC så mye som mulig. Men dersom det var tilfellet, var han ikke i stand til å se hva de kunne vente å oppnå med det. Om ACC opprettet et samband med Spitsbergen, ville dette være en stor fordel for nordmenn som drev virksomhet i dette området, og det ville være spesielt nyttig for norsk skipsfart.⁵⁸

I et brev til ACCs Washington-advokat Nathaniel Wilson, skrev John M. Longyear at han hadde fått et brev fra Gibson som indikerte at Norge ikke ville tillate selskapet å sette opp en trådløs stasjon på *noe* vilkår. Det siste var at Norge betraktet det som under sin verdighet å akseptere et lån fra ACC for å sette opp en trådløs stasjon. Dette mente Longyear var det rene tøv, og at det bare var en unnskyldning for å hindre at ACC fikk sin trådløse forbindelse. Han ba Wilson undersøke med amerikansk UD om det ville være mulig for ACC å kjøpe et skip i USA, montere en radiostasjon på dette, og ankre det opp en eller annen plass langs norskekysten, for på denne måten å sende og motta telegrammer fra stasjonen på Spitsbergen. Han var også interessert i å få bragt på det rene om norske myndigheter kunne tvinge et amerikansk-registrert skip til å forlate norske farvann, og om skipet kunne ligge oppankret på ubestemt tid.⁵⁹

⁵⁷ ACCs Washington-advokat.

⁵⁸ J.M. Longyear til Hon. Herbert N.P. Peirce, American Legation, Kristiania, 15. mars 1911, ACC's arkiv, boks 94, doss "L", SATØ.

⁵⁹ Brev fra J.M. Longyear til Nathaniel Wilson, 21.1.11, ACC's arkiv, boks 94, doss "L", SATØ.

Amerikansk UD antok at bruk av skip ville være mulig dersom det ble nødvendig, men når den norske regjering gjennom offisielle kanaler ble informert om selskapets behov, og hvorfor dette behovet var påtrengende, ville det ikke være noe problem å få dette til, mente man. Den amerikanske sendemannen, Herbert Peirce, skulle på vegne av USA ta saken opp med den norske utenriksminister Irgens.⁶⁰ Man mente øyensynlig at henvendelse fra den amerikanske regjering ville ha større gjennomslagskraft enn en tilsvarende henvendelse fra selskapet.

I samtale med telegrafdirektør Heftye, uttrykte Gibson skuffelse over at det ennå ikke var kommet til en endelig forståelse. Mye tydet på at Heftye hadde fått «munnkurv» og ikke ville si noe uten å konferere høyere opp i systemet. Gibson fortalte Heftye at ACC var interessert i at stasjonen i «syd-enden» ble i Norge, men sett i lys av de store investeringene i kullgruvene på Spitsbergen og det store antallet ansatte som arbeidet der, var selskapet kommet til et punkt der man måtte ha kommunikasjon med omverdenen, og dersom man ikke fikk til et samband med Norge, ville selskapet bli tvunget til å gjøre ett av to: Enten plassere stasjonen i sør på et skip, eller sette den opp i Russland om de kunne få konsesjon der. Gibsons magesfølelse sa ham at Telegrafdirektøren var interessert i å bygge radiotelegrafstasjonen i Norge uavhengig av betingelser, og at motstanden derfor måtte komme fra andre. Telegrafdirektøren kunne nesten love at om ACC bygget en stasjon på Spitsbergen, ville Norge bygge en i Hammerfest, men han var redd for at den kommende sommer ikke ville gi dem nok tid til å få den «på luften» før vinteren.⁶¹

Et spørsmål som ble tatt opp i et av brevene mellom Gibson og Longyear var hva som kunne skje om ACC og Telegrafverket valgte utstyr av forskjellig fabrikat. Det var en kjent sak i samtiden at de forskjellige radiosystemene rivaliserte og at dette kunne forhindre dem i å kommunisere innbyrdes. Noen år etter at Marconi-selskapet ble stiftet, tok selskapet på seg både oppbygging

⁶⁰ Brev fra Nath. Wilson til J.M. Longyear, 27.1.11, ACC's arkiv, boks 94, doss "W", SATØ.

⁶¹ Brev fra J. Gibson jr. til J.M. Longyear, 16.1.11, ACC's arkiv, boks 94, doss "F", SATØ.

og drift av kyst- og skipsradiostasjoner. I et forsøk på å få til et verdensmonopol, forbød Marconi sine kyst- og skipsradiostasjoner å korrespondere med andre selskapers stasjoner. Men i 1906 undertegnet 27 land (unntatt USA og England) en konvensjon som sa at ethvert skip, uansett nasjonalitet og hvilket selskap som laget og opererte radioutstyret, kunne opprette samband med alle offentlige kyststasjoner.⁶² Telegrafdirektøren forsikret derfor Gibson om at det nå ikke var noe selskap som avviste kommunikasjon med et annet selskap radioutstyr, og det var derfor ikke noen spesiell grunn for at ACCs radiostasjon måtte være av samme fabrikat som Telegrafverkets. Han mente imidlertid at de med 99 % sikkerhet ville velge Telefunken.⁶³

Herbert Peirce, skrev i et brev til J.M. Longyear at han på bakgrunn av henvendelse fra ham hadde tatt opp med utenriksminister Irgens ACCs behov for en trådløs telegrafstasjon i Nord-Norge for kommunikasjon med Spitsbergen. Selv om Irgens ikke uttrykte noen direkte motstand mot prosjektet, satte han frem flere innsigelser som ut fra sin natur indikerte at det ikke ville bli tatt noen avgjørelse tidlig nok til at stasjonen kunne bli bygget og klar for bruk i 1911. Ut fra Irgens holdning, bedømte Peirce situasjonen slik at han ikke på noen som helst måte ville la seg bruke for å tjene amerikanske interesser på Spitsbergen.⁶⁴

Det virker som om ACC brukte mye energi rundt radiospørsmålet, og særlig var det selskapets Norges-sjef, John Gibson jr. som ustanselig var på farten. Han snakker med så vel telegrafdirektør Heftye som den amerikanske sendemannen til Norge, Herbert Peirce. Gibson roste Peirce for energisk innsats for selskapets interesser, og han var sikker på at han ville gjøre alt han kunne for selskapet, selv om utenriksminister Irgens var en kald forhandler. Han synes ikke å ha noe hastverk med å få saken frem til en avgjørelse, selv om både telegrafdirektøren og den ministeren saken sorterer

⁶² Rafto 1955: s.366.

⁶³ Brev fra J. Gibson jr. til J.M. Longyear, 16.1.11, ACC's arkiv, boks 94, doss "F", SATØ.

⁶⁴ Brev fra Herbert Peirce til J.M. Longyear, 22.2.11, ACC's arkiv, boks 94, doss "W", SATØ.

under var på selskapets side. De var villige til å hjelpe selskapet med hva det måtte være, bortsett fra spørsmålet om egen stasjon i Norge. I dette spørsmålet fant Gibson begge urokkelige.⁶⁵

Gibson la stor vekt på hvor viktig det var å få helårskommunikasjon med anlegget på Spitsbergen, da det ellers kunne være svært farlig å selge store kvanta kull, for så om våren å finne ut at man ikke kunne levere det solgte kvantum. Han tvilte ikke på at Norge ville bygge en stasjon nær Hammerfest en gang i fremtiden, men dersom Peirce's forståelse av Irgens var riktig, så vil man ikke få en beslutning fra den kanten i tide til å erverve og installere Spitsbergen-stasjonen denne sesongen.⁶⁶

ACC så derfor igjen på mulighetene for å bruke et skip som base for en radio-telegrafstasjon i syd-enden av sambandet. I den forbindelse argumenterte Gibson for å bruke selskapets egen båt, *William D. Munroe* (til daglig kalt *Munroe*) til dette formålet. Han mente at selskapet hadde skapt presedens for å operere skipet i sommersesongen, for så å legge den i opplag i norsk havn om vinteren. Dette hadde de nå gjort gjennom fire sesonger. Sist vinter lå den i Tromsø, så norske myndigheter kunne ikke påstå at selskapet bare la skipet i havn for å etablere samband til Spitsbergen. Dersom selskapet ville være villig til å installere en stasjon på Spitsbergen og en på *Munroe*, så foreslo han at man bestilte landstasjonen øyeblikkelig. Dette ville vise norske myndigheter at ACC var fast bestemt på å få til kommunikasjon med gruvene på Spitsbergen med eller uten deres hjelp. På den måten mente Gibson at det norske UD ville bli lettere å ha med å gjøre. Han mente at det ikke ville være nødvendig å bestille radioutstyret til *Munroe* like tidlig som Spitsbergen-stasjonen, da det likevel ikke vil være mulig å få til radioforbindelse gjennom årets skipningssesong, og rapportene vedrørende vinterproduksjonen var ikke viktige før begynnelsen av desember. Selskapet hadde derfor nok tid til å prøve å «bevege» den norske regjering med alle midler. Dersom dette ikke

65 Brev fra J. Gibson jr. til ACC, Boston, 24.2.11. ACC's arkiv, boks 94, doss "F", SATØ.

66 *ibid.*

bragte resultater, kunne man plassere en radiostasjon ombord på *Munroe* ved slutten av sesongen.⁶⁷

Gibson hadde også skrevet til telegrafdirektør Heftye, og innstendig bedt om et svar på ACCs søknader. Heftye hadde lovet å presse på saken så mye som mulig, og gjøre alt som sto i hans makt for å få den gjennom. Telegrafdirektøren hadde ifølge Gibson vist ham en rapport han hadde skrevet omkring saken, der han hadde anbefalt bygging av en stasjon i Norge. Den amerikanske sendemannen, Herbert Peirce, hadde lovet å ta saken opp med Irgens ved enhver anledning.⁶⁸

Herbert Peirce hadde også foreslått for ACC at de skulle bruke utmål på Spitsbergen der ACC var i konflikt med norske interesser om grenser og eierforhold, som «forhandlingskort» i forbindelse med oppretting av trådløse telegrafstasjoner. ACC vurderte derfor å gi etter for Hiorths eiendomskrav⁶⁹, dersom den norske regjering ga selskapet rett til å sette opp en radiotelegrafstasjon i Hammerfest. Selv om Gibson ikke hadde noen tro på at dette ville gå gjennom, kunne det ikke skade å gi nordmennene dette tilbudet, mente han. Om ACC gjorde det, viste selskapet i alle fall at de hadde brukt alle midler i forsøket på å få Norge til å gi dem konsesjon for stasjonen ved Hammerfest.⁷⁰ John Longyear var imidlertid av den formening at å gi etter for Hiorth ville være å invitere, eller i det minste oppmuntre andre eiendoms-krenkere. Han ville derfor bekjempe Hiorth: «I consider it important to fight Hiorth to a finish.»⁷¹ Den eneste grunnen for at Norge (les Irgens) protesterte mot etablering av sambandet til Spitsbergen, var at Irgens trodde han kunne hjelpe sin venn Hiorth ved sin handlemåte, mente Longyear. Gibson hadde fortalt fra et møte med telegrafdirektøren at han hadde vært ganske ivrig etter

⁶⁷ *ibid.*

⁶⁸ *ibid.*

⁶⁹ Fredrik Hiorth ledet Det Norske Kulkompani Ltd. Green Harbour, som i 1908 hadde anmeldt et kullfelt i Heerfjellet på østsiden av Grønfjorden. ACC protesterte mot dette, da området allerede var okkupert av dem sommeren 1905.

⁷⁰ *ibid.*

⁷¹ Brev fra J.M. Longyear til Herbert Pierce, 15.3.1911, ACCs arkiv, boks 94, doss. "L", SATØ.

å la ACC bygge stasjonene, så «[...] the opposition comes from higher up.[...]»⁷² mente Longyear, og det er nok Irgens han tenker på da.

Longyear syntes å være svært opptatt av bruken av skip i den sørlige enden av Spitsbergen-sambandet. Han ville i så fall plassere det i en posisjon som kunne gi de beste sende- og mottakingsforhold. Han kunne tenke seg en plass like utenfor havna i Hammerfest, like bak en lav øy som kunne beskytte skipet mot været, samtidig som mastene med antennen stakk opp over øya. Dersom myndighetene forbød dem å sende fra en slik plass, antydet han at skipet kunne stikke til havs når man skulle kommunisere med Spitsbergen.⁷³

Ellers kunne han ikke se at selskapet trengte noen tillatelse til å sett opp en radiostasjon på eget område på Spitsbergen, og heller ikke at Norge trengte godkjenning fra Kristiania-konferansene⁷⁴ for å sette opp en stasjon innenfor et norsk utmålsområde. Han håpet at Peirce og Gibson ville klare å oppnå tilfredsstillende forståelse eller avtale med Norge.⁷⁵

I midten av mars måned 1911 skrev selskapets Washington-advokat Nath. Wilson at han hadde vært i kontakt med det amerikanske utenriksdepartementet, som ikke ønsket å involvere seg direkte i selskapets bestrebelser overfor norske myndigheter.⁷⁶

I et senere brev fortalte Wilson at departementet antok at selskapet hadde rett til å opprette en stasjon på Spitsbergen innenfor sine egne grenser, utstyre sitt eget skip med radioutstyr, samt kommunisere med skipet på åpent hav. Derimot var de ikke så sikre på om det var like greit å kommunisere med Spitsbergen fra skipet i en norsk havn, eller innenfor 3-mils-grensen. Departementet var ikke særlig entusiastisk når det kom til direkte fremstøt

⁷² Brev fra J.M. Longyear to Nath. Wilson, 15.3.11, ACCs arkiv, boks 94, doss «L», SATØ.

⁷³ *ibid.*

⁷⁴ For Kristiania-konferansene, se s.33.

⁷⁵ Brev fra J. M. Longyear til Nath. Wilson, 15.3.11. ACC's arkiv, boks 94, doss «L», SATØ.

⁷⁶ Brev fra Nath. Wilson til ACC, Boston, 20.3.11, ACCs arkiv, boks 94, doss «W», SATØ.

overfor Norge i sakens anledning. Wilson var forøvrig litt bekymret over å utstyre *Munroe* med radioutstyr. Dersom radioutstyret var kraftig nok til å nå Spitsbergen fra Trondheim, ville det også kunne forstyrre norske samband.⁷⁷ På denne tiden opererte man radiotelegrafi på lave frekvenser (langbølge) med gnistsendere, som la beslag på et svært bredt frekvensspekter. For å nå frem over store avstander, måtte senderne ha stor utgangseffekt, og jo sterkere senderne var, desto mer forstyrret de andre radiosamband.

2.3. Kristiania-konferansene

Jeg skal kort se på konferansene om Spitsbergen som ble holdt i Kristiania i 1910, 1912 og 1914.⁷⁸ De såkalte Kristiania-konferansene skulle forsøke å få Spitsbergen ut av den uholdbare *terra nullius*-tilstanden, slik at man bl.a. kunne håndheve lov og orden på øygruppen. Grunnen til at jeg må si noe om disse konferansene, er at man på konferansen i 1910 var enige om at telekommunikasjoner på øygruppen skulle håndteres av den internasjonale Spitsbergenkommisjonen.

Initiativet til en tre-makts-konferanse om Spitsbergen-spørsmålet ble tatt av Norge, og var tenkt holdt i 1910. Den 5. mai 1909 sendte Norge et program for konferansen til Sverige og Russland, der de bl.a. foreslo en rettsordning for Spitsbergen og Bjørnøya. For å unngå problemene med en felles internasjonal administrasjon, mente Norge at rettshåndhevelsen kunne gis en enkelt stat, og i den forbindelse mente man at Norge pekte seg ut som den mest naturlige til å påta seg denne oppgaven.⁷⁹

Det russiske utenriksdepartementet hadde hatt et større møte i slutten av januar 1909. Konklusjonen på møtet gir et godt bilde av Russlands syn på

⁷⁷ *ibid.*

⁷⁸ For en mer fylldig redegjørelse, viser jeg m.a. til den litteraturen jeg henviser til i fotnotene.

⁷⁹ Berg 1995: s.160.

norsk overhøyhet på Spitsbergen: Det var ikke bare Russlands historiske tradisjoner på øygruppen som var viktige, men Spitsbergen hadde også stor militærstrategisk betydning. Fikk Norge suverenitet over Spitsbergen, kunne Storbritannia indirekte kontrollere innseilingen til Murmansk-området, «owing to her influence over Norway.»⁸⁰

Sverige hadde ikke spesielle nasjonale mål på Spitsbergen, og kunne godtatt at Norge fikk en sterk stilling her. Som en reaksjon på det norske forslaget, skal imidlertid utenriksminister Arvid Taube ha sagt til en regjeringskollega at både Norge og Sverige hadde interesse av å holde sammen overfor omverdenen, «men villkoret härför är och måste vara att Norge lär sig taga direktiver från Stockholm och ej fortsätter med att göra politik på egen hand.»⁸¹ Sverige er nok enda litt sår etter bruddet med Norge i 1905, og vil fremdeles være storebror i utenrikspolitikken.

Parallelt med forberedelsene til Kristiania-konferansen, arbeidet Norge og USA med å finne løsninger på grensekonflikter oppstått på Spitsbergen mellom norske og amerikanske selskaper. Drøftingene mellom USA og Norge vakte misnøye på svensk og russisk hold da det ble kjent, fordi dette etter deres mening burde ha ventet til man hadde fått i stand en internasjonal avtale om Spitsbergen. Selv om det en stund var fare for at konferansen av denne grunn skulle bli utsatt, åpnet den i Kristiania den 19. juli 1910.⁸²

Hvert av de tre landene stilte med sine forslag. Konferansen kom i hovedtrekk til å foreslå en internasjonal kommisjon som det øverste organ. Hvert av landene skulle ha en representant i kommisjonen, og formannsstillingen skulle gå på omgang. Man var videre enige om at politimyndigheten måtte ivaretas av den stat som hadde flest innbyggere på Spitsbergen, og ut fra den kjensgjerning at det var flest nordmenn bosatt på Spitsbergen, skulle denne

⁸⁰ *ibid*: s.164.

⁸¹ *ibid*, s.165.

⁸² Mathisen 1951: s.113.

være norsk.⁸³ Konvensjonsutkastet prøvde å regulere samfunnet på en øygruppe som ble betraktet som *terra nullius*, men der den lovgivende, utøvende og dømmende makt skulle ivaretas av en norsk-svensk-russisk *kondominium*.⁸⁴

Til å begynne med var de forskjellige nasjonene positive, med unntak av USA. Forhandlingene mellom Norge og USA for å løse eiendomstvistene på Spitsbergen var ikke løst, og før disse uoverensstemmelsene var løst, ville ikke USA godkjenne utkastet til konvensjon. Ayer og Longyear hadde stor sympati i den amerikanske Kongressen, og USA kunne ikke gi sin tilslutning til en konvensjon som ikke anerkjente amerikanske borgeres rettmessige krav på landområder. Det er tydelig at ACC har gode støttespillere i Washington. Den amerikanske regjeringens holdning fikk også betydning for de europeiske stormaktenes holdninger, og dette var lite oppmuntrende.⁸⁵

Under den andre Kristiania-konferansen, som åpnet 15. jan. 1912, skulle man forsøke å innarbeide de enkelte lands bemerkninger i konvensjonsutkastet. De tre nordstatene Norge, Sverige og Russland var enige om at for å komme videre, måtte det bli ordnet opp i eksisterende tvister om landområder på Spitsbergen. USA inntok imidlertid en svært steil holdning til konvensjonsutkastet, og de kunne ikke godta et forslag som de ikke selv hadde deltatt i utformingen av.⁸⁶ USA møtte derfor med et eget utkast til konvensjon. Dette utkastet tok særlig hensyn til amerikanske borgeres interesser, og da er det selvsagt Arctic Coal Company de har i tankene.⁸⁷ Merk deg at det var New York-advokaten Robert Lansing som utarbeidet det amerikanske forslaget, og han ble senere amerikansk utenriksminister.

⁸³ *ibid*, s.117-119.

⁸⁴ *ibid*, s.119-122.

⁸⁵ *ibid*, s.123-129.

⁸⁶ *ibid*, s.130.

⁸⁷ *ibid*, s.137.

Robert Lansing gikk inn for:

1. Overlate til Norge, Sverige og Russland å forestå det daglige styret.
(Det svenske forslaget.)
2. Opprette en internasjonal apellkommisjon av alle signatarmaktene.
(Det subsidiære norske forslaget.)
3. Tremaktskommisjonen skulle ha sete i Kristiania, med norsk president og sekretariat.⁸⁸

Den norske minister i Washington meldte et år senere at Lansing hadde sagt at amerikanske interesser «krævet at Norge fik en ledende stilling i administrationen av øgruppen.»⁸⁹ Han hadde forsikret at Tyskland var på deres side i dette spørsmålet. Lansing mente det også skulle lykkes USA -«at faa England paa sin side», samt -«at formaa Rusland og Sverige til at gi sig.»⁹⁰

Den tredje Kristiania-konferansen skulle finne sted fra 16. juni 1914. Nå forsøkte 'nordstatene' i større grad å imøtekomme de andre statenes ønsker, i et forsøk på å komme frem til enighet. Mens delegatene satt sammen i Kristiania, begynte det å tilspisse seg i Europa etter mordet på Østerrike-Ungarns tronarvingpar. Det ble etterhvert klart at en krig ikke var til å unngå, og det ble enighet om å utsette forhandlingene og komme sammen igjen i 1915⁹¹, men slik skulle det ikke gå.

Norge følte seg bundet av avtaleutkastet fra 1910, som bl.a. sa at post- og telegraftjenester bare kunne organiseres av den internasjonale Spitsbergen-kommisjonen, eller under dennes overoppsyn. Dette hindret regjeringen i å installere apparater for å kommunisere med Spitsbergen, selv om budsjettet hadde tillatt en slik utbygging, noe det ikke gjorde, hadde Irgens uttalt til den

⁸⁸ Berg 1995: s.171.

⁸⁹ ibid.

⁹⁰ ibid.

⁹¹ ibid, s.146.

amerikanske sendemannen Peirce.⁹² Han registrerte også en fiendtlig holdning hos deler av regjeringen når det gjaldt privat initiativ for å installere og kontrollere telegrafsystemer som skulle kommunisere med fremmede territorier.⁹³

2.4. Kontrakten i havn

ACC leiter med lys og lykter for å finne en løsning på sitt kommunikasjonsbehov. Det foreligger et brev til ACC fra det private telekommunikasjons-selskapet Lloyd's i London. Dette selskapet hadde drevet radiotelegrafstasjoner langs kysten av Storbritannia. Av brevet forstår vi at ACC har kontaktet dem med forespørsel om deres stasjon i Skottland kunne kommunisere med en stasjon ACC planla å sette opp på Spitsbergen. Svaret fra Lloyd's London har overskriften *Wireless Telegraphic Communication between Spitsbergen and a station in the North of Scotland*. Her skriver Lloyd's at de er blitt tvunget til å overføre «shore-to-ship»-stasjonene sine til *British Post-Master General*. I brevet anbefales ACC å ta kontakt med den danske regjering, som de mente kunne være mer villig til å lytte til ACCs forslag enn Storbritannia, og at en stasjon danskene hadde på Island kunne være et godt alternativ.⁹⁴

Jeg vet ikke om ACC gjorde noen henvendelser til Danmark, for jeg har ikke funnet noe om dette i ACCs arkiv. Det kan også være at det ikke var behov for en slik henvendelse, for nå begynner det å skje noe her i landet. Den 11. april skriver nemlig Gibson til hovedkontoret at han har forhandlet med norske myndigheter i en uke vedrørende kommunikasjon med Spitsbergen. Ifølge Gibson hadde de norske forhandlerne til å begynne med kommet med et helt umulig kontraktutkast, der de ønsket at ACC skulle garantere en fast inntekt

⁹² Brev fra Herbert Peirce til J.M. Longyear, 22.2.11, ACCs arkiv, boks 94, doss "W", SATØ.

⁹³ *ibid.*

⁹⁴ Brev fra Lloyd's London til ACC, 7.4.11, ACCs arkiv, boks 94, doss "L", SATØ.

for telegrafstasjonene deres i 20 år. Dette hadde Gibson avvist, men han hadde tilbudt en garanti på Kr.6.500 pr. år for stasjonen i Hammerfest, dersom Norge var villig til å korrespondere med ACCs stasjon i Advent Bay. Den norske regjering avslo bygging av bare den ene stasjonen, og de ville heller ikke vurdere å bygge stasjoner både i Hammerfest og på Spitsbergen, dersom ikke ACC kunne garantere en fast inntekt på Kr. 6.500 for hver av dem, eller samtykke i å sende all korrespondansen gjennom Telegrafverkets stasjoner uten takstreservasjoner.

Gibson hadde da gitt uttrykk for at ACC var villig til å sette opp en stasjon på Spitsbergen og derved påta seg risiko og ansvar når det gjaldt inntekter og utgifter. Dersom Norge bygget stasjonen på Spitsbergen, var det bare rimelig at de gjorde det samme. Som reaksjon på dette svarte Norge at det ikke var aktuelt å sette opp telegrafstasjoner i år.⁹⁵

I en pause i forhandlingene hadde Gibson og industriministeren⁹⁶ spasert i Kristianias gater. Gibson ble spurt om hva selskapet nå kom til å gjøre, og fikk til svar at ACC var blitt forsikret fra annet hold at man skulle få til samband med Spitsbergen i løpet av sommeren. Under en middag hjemme hos statsråden senere samme dag, hadde han spurt når Gibson skulle reise til Tromsø. Gibson hadde da svart at han trolig ville dra til St. Petersburg neste dag. Dette kan ha blitt oppfattet slik at ACC hadde til hensikt å gjøre et fremstøt overfor Russland, og for alt det Norge visste kunne amerikanerne også ha ført parallelle forhandlinger med russerne. Som et resultat av Gibsons reiseplaner, ba de norske forhandlerne om et møte tidlig neste dag, og man kom da frem til den avtalen Gibson med forbehold hadde underskrevet og oversendt hovedkontoret i Boston. ACC hadde fått frist til 1. mai for eventuelle innsigelser. Etter denne dato var kontrakten bindende for begge parter.⁹⁷

⁹⁵ Brev fra J. Gibson jr. til ACC, Boston, Mass., 11.4.11, ACCs arkiv, boks 94, doss "F", SATØ.

⁹⁶ Gibson skrev om en spasertur med industriministeren. Han kunne like gjerne skrevet at han spaserte sammen med handelsministeren, for departementet het: Departement for handel, sjøfart og industri.

⁹⁷ Se note 95.

Det er kanskje grunn til å spørre om Norge var så ivrig etter å få hånd om den påtenkte radiotelegrafforbindelsen til Spitsbergen at bare Gibson nevnte at han sto på farten til St. Petersburg forårsaket det at Norge tok helomvending. Årsaken til bruddet i forhandlingene var en disputt om garanti for Spitsbergen-stasjonens trafikkinntekter i størrelsesorden 6.500 1911-kroner. Dette var selvsagt mange penger den gangen, og det er fremdeles mange penger: En omregning til dagens pengeverdi gir nemlig hele 277.000 kroner⁹⁸. Dersom Norge ønsket dette sambandet sterkt nok, og dersom Gibsons tur til St. Petersburg skulle kunne forårsake at Russland kom «på banen» og at Norge ble sittende igjen med «svarteper», regner jeg med at de norske forhandlerne var villige til å «svelge kameler». Nå behøver det selvsagt ikke å ha vært så stor dramatik som det jeg her har skissert. Det kunne jo være noe så enkelt som at Gibsons tur til St. Petersburg betydde et uheldig opphold i forhandlinger som nesten var i «boks», særlig fordi det ikke var noen tid å miste om man skulle klare å få opp stasjonen før vinteren satte inn på Spitsbergen. Jeg har litt sans for den første hypotesen, men lar spørsmålet stå åpent.

Kontrakten gikk i korte trekk ut på at Telegrafverket skulle opprette radiotelegrafstasjoner på Spitsbergen og i det nordlige Norge i løpet av 1911. ACC skulle opprette en radiotelegrafstasjon i Advent Bay, og denne skulle stå i forbindelse med Telegrafverkets stasjon på Spitsbergen. ACC forpliktet seg til å la all sin telegrafkorrespondanse fra og til Spitsbergen gå over Norge, så lenge telegramtakstene her ikke var høyere enn for befordring andre veier. ACC måtte også forplikte seg til ikke å opprette en så kraftig stasjon at de kunne sende direkte til andre land.⁹⁹

Gibson anbefalte at man aksepterte kontrakten, og ga følgende grunn for det:

1. Ansvar og risiko for investeringene ble plassert hos den norske stat.

⁹⁸ Kilde: www.ssb.no.

⁹⁹ Telegrafstyrets arkiv, TAA, j.nr. 16873, 1911, RA.

2. Selskapet ville få ansvaret for en liten stasjon i Advent Bay, en stasjon han mente kunne opereres av kontoristen eller gruvesjefen. Dersom de fikk problemer med stasjonen, kunne de låne en telegrafist fra Green Harbour til en rimelig pris. Vintertelegrammene kunne også sendes en gang i måneden med budbringer til den norske stasjonen. Ved å bruke en spesialkode, kunne vinterens korrespondanse håndteres for noen få kroner i måneden.¹⁰⁰

Gibson hadde ingen tro på at den telegramtaksten de var blitt enige om ville dekke renter på Telegrafverkets investeringer og kostnadene ved drift av stasjonen, men om Norge av den grunn ønsket å øke takstene, åpnet kontrakten for å velge andre kommunikasjonspartnere, dersom selskapet kunne oppnå rimeligere avtaler.¹⁰¹

Når det gjaldt plasseringen av den norske stasjonen på Spitsbergen, hadde telegrafdirektøren ansett hvalstasjonen i Green Harbour (Grønfjorden) som et egnet sted, da den var den eneste udiskutable norske eiendommen på Spitsbergen. Gibson hadde helst sett at stasjonen hadde ligget i Advent Bay, men med en slik klausul i kontrakten, ville ikke Stortinget ha godkjent den. Han så derfor den forhandlede kontrakten som den beste man kunne få til med regjeringen dette året. Selskapet hadde da tre muligheter: Enten måtte man akseptere kontrakten, eller sette opp egne stasjoner på Spitsbergen og på *Munroe*, eller vente ett år til og starte hele prosessen på nytt. Dersom selskapet aksepterte tilbudet som lå på bordet, ville det være svært gunstig å ha en radiostasjon i Advent Bay som kunne kommunisere med Green Harbour, men dette kunne også ordnes med budbringer. Gibson foreslo å kjøpe en liten skipsstasjon av samme fabrikat som den norske regjering bestilte for Green Harbour.¹⁰²

¹⁰⁰ Brev fra J. Gibson jr. til ACC, Boston, Mass., 11.4.11, ACCs arkiv, boks 94, doss "F", SATØ

¹⁰¹ *ibid.*

¹⁰² *ibid.*

Nathaniel Wilson, ACCs Washington-advokat, syntes ikke det var lurt av selskapet å binde seg opp med det norske Telegrafverket i hele 15 år, slik kontrakten forutsatte. I denne perioden kunne det komme store forandringer i sambandsmetoder og andre muligheter for kommunikasjon. Han hadde også motforestillinger for å la den norske stats stasjon i Green Harbour sende og motta alle forretningstelegrammene uten at ACC selv hadde overoppsyn med det hele. ACCs radiostasjon i Advent Bay ble mer å betrakte som en «bi-linje» til den norske hovedstasjonen i Green Harbour. På den annen side innså Wilson at dersom arbeidet ble gjennomført med en gang, kunne fordelene oppveie bakdelene, og i så fall kunne det være lurt for ACC å akseptere kontrakten.¹⁰³

Robert Lansing¹⁰⁴ fra det amerikanske UD hadde sett på kontrakten, og han mente avtalen var svært god for begge parter. Regjeringen kunne selvsagt ikke fortelle et privat selskap hva de skulle gjøre eller ikke, skrev Wilson og fortsatte: «Altogether I think that the Department will be very pleased if the contract is made, and prefers it being made with Norway rather than with Russia or Sweden.»¹⁰⁵

Hvorfor USA foretrakk en kontrakt med Norge er ikke godt å vite. USA kan ha vurdert det slik at den nasjonen som fikk et «fotfeste» på øygruppen gjennom etablering av radiotelegrafstasjon, også hadde fortrinn når det internasjonale samfunn skulle avgjøre hvilket land som skulle ha det daglige styret av Spitsbergen. Denne uttalelsen kommer etter at den første tre-makts-konferansen i Kristiania hadde funnet sted, og USA kan ha vurdert Norge som den mest pragmatiske nasjonen av de tre.

ACCs hovedkontor i Boston telegraferte den 24. april og ba Gibson trekke selskapet fra kontrakten med Norge. Dette gjorde Gibson pliktskyldigst, men

¹⁰³ Brev fra Nath. Wilson til ACC, Boston, 13.4.11, ACCs arkiv, boks 94, doss "W", SATØ.

¹⁰⁴ Lansing var USA's representant på Kristiania-konferansene, senere utenriksminister.

¹⁰⁵ Brev fra Nath. Wilson til ACC, Boston, 27.4.11, ACCs arkiv, boks 94, doss "W", SATØ.

skrev samme dag til USA: «I cannot help feeling that we have made a mistake in not accepting the Norwegian offer.»¹⁰⁶

Den 28. april mottok imidlertid Gibson et nytt telegram fra hovedkontoret, der han ble bedt om å godkjenne avtalen, dersom han følte at det var riktig. Men selv nå kunne ikke Longyear helt gi opp tanken på å få plassert den norske Spitsbergen-stasjonen i Advent Bay: «Make a determined attempt to change to Advent Bay. Green Harbour is not at all a suitable location. Insist on communication this year»¹⁰⁷

Gibson skrev at han hadde gått sterkt inn for lokalisering i Advent Bay, men at de norske myndighetene ikke var villige til å gi etter på dette punktet. Han hadde presisert overfor Irgens at Longyear hadde innvendinger mot at Norge skulle drive Spitsbergen-stasjonen, men at han var villig til å oppgi dette punktet dersom Norge ville bygge stasjonen i Advent Bay. Utenriksministeren hadde da svart at ACC eide den eneste havna i Advent Bay, så han kunne ikke anbefale plassering der. Og selv om han hadde anbefalt det, ville det være helt umulig å få en slik plassering godkjent av Stortinget.

Gibson mente forøvrig at den minste antydning om at denne stasjonen ble bygget for å tilfredsstille amerikanske interesser, ville være nok til å legge hele saken «død» i Stortinget. Nå trodde ikke Gibson et øyeblikk at man arbeidet for ACCs interesser. Han var ikke i tvil om at Norge først og fremst ønsket å ha nasjonal kontroll med radiokommunikasjonene til og fra Spitsbergen.¹⁰⁸ ACCs interesser når det gjaldt trådløs kommunikasjon til øygruppen ville likevel etter hans syn bli ivaretatt på en tilfredsstillende måte. Amerikanerne trodde imidlertid at planen om å etablere en kostbar telegrafstasjon i Green Harbour også hadde en annen hensikt: Den norske regjering ønsket å

¹⁰⁶ Brev fra J. Gibson jr. til ACC, Boston, Mass., 24.4.11, ACCs arkiv, boks 94, doss "F", SATØ, og Dole 1922, bind 2, s.63.

¹⁰⁷ Telegram fra ACC, Boston, Mass., 28.4.11, gjengitt i J. Gibsons brev til ACC, 29.4.11, se neste henvisning.

¹⁰⁸ Brev fra J. Gibson jr. til ACC, Boston, 29.4.11, ACCs arkiv, boks 94, doss "F", SATØ.

gjennomføre et prosjekt som skulle gi Norge herredømme over Spitsbergen.¹⁰⁹

Kontrakten mellom Telegrafverket og Arctic Coal Company ble akseptert av ACC den 29.4.11, og man hadde fått signaler om at Stortinget skulle behandle saken innen en uke. Gibson hadde også fått forsikringer om at stasjonen ville være i orden før vintersesongen.¹¹⁰ Den endelige overenskomsten mellom det norske Telegrafverket og Arctic Coal Company ble undertegnet av kontorsjef Engset i Kristiania den 29. juni 1911 på vegne av telegrafdirektøren, mens John M. Longyear skrev under kontrakten i Advent Bay den 2.8.11.¹¹¹ (Jmf. vedlegg 6)

I sin redegjørelse om saken til Russland og Sverige, erklærte *Den norske regjering* at dersom den påtenkte internasjonale ordning skulle medføre det, ville Norge stille stasjonen i Green Harbour til disposisjon for det internasjonale styret som måtte bli opprettet, mot refusjon av det stasjonen hadde kostet Norge.¹¹²

¹⁰⁹ Dole 1922, bind 2: s.65-66.

¹¹⁰ *ibid.*

¹¹¹ Telegrafstyrets arkiv: TAA, j.nr. 17734, 1911, RA. (Cirkulære fra Telegrafstyrelsen, nr. 11, 30.11.11, Norsk Telemuseum.)

¹¹² UD's arkiv, boks P7A, 1911, telegram fra utenriksministeren til de norske legasjonene i St. Petersburg og Stockholm 10.4.11, RA.

KAPITTEL 3: RADIOTELEGRAFEN PÅ SPITSBERGEN

Dette kapitlet tar for seg den politiske behandlingen av Spitsbergen-sambandet, etablering av Spitsbergen Radio i Green Harbour og om etableringen var et bevisst trekk av Norge.

3.1. Politisk behandling av Spitsbergen-sambandet

Samme dag som John Gibson jr. med forbehold om ACCs godkjenning skrev under kontrakten med Telegrafstyrelsen, gikk det en henstilling fra telegrafdirektøren til Arbeidsdepartementet om opprettelse av radiotelegrafstasjoner ved Hammerfest og på Spitsbergen. Telegrafdirektøren viser til en tidligere begrunnelse for å bygge ut kystradiostasjoner, og at man snarest måtte bygge en slik stasjon i Nord-Norge. Foruten strekningen fra Lofoten og østover til Murmansk-kysten, måtte også stasjonen dekke Nordishavet nordover mot Spitsbergen.¹¹³ Spørsmålet om en stasjon lengst nord i Norge var aktualisert av en søknad fra Arctic Coal Company om tillatelse til å opprette en radiotelegrafstasjon ved Hammerfest. Denne stasjonen skulle stå i forbindelse med en stasjon på Spitsbergen, der selskapet drev gruvedrift.¹¹⁴

Telegrafdirektøren redegjorde for ACCs situasjon, der han nevnte at selskapet led under de vanskelige kommunikasjonsforholdene med Spitsbergen. ACC hadde innledet forhandlinger med Telegrafverket om konsesjon for bygging og drift av en radiotelegrafstasjon i eller nær Hammerfest. Selskapet søkte om å få bygge radiostasjonen i løpet av kommende sommer. Han bragte også videre selskapets argumenter om hvorfor det var så viktig for ACC å få i stand telegrafsamband med omverdenen. Selskapets hadde en stor arbeidsstyrke i Advent Bay, og kommende år ville den være oppe i 250 mann. Et samband til og fra øygruppen hadde derfor både et sikkerhets- og forretningsmessig

¹¹³ Brevet fra telegrafdirektøren gjengitt i St.prp. nr. 87 (1911).

¹¹⁴ *ibid.*

aspekt. Det var i tillegg et økende antall skip med et betydelig mannskaps- og passasjertall som hver sommer trafikkerte farvannet rundt Spitsbergen.¹¹⁵

Etter å ha referert de fire alternativene ACC hadde ført i marken for bygging og drift av radiotelegrafstasjonen i Norge, skrev telegrafdirektøren til Arbeidsdepartementet at Telegrafstyrelsen inntok det prinsipielle standpunkt at man ikke skulle gi konsesjoner for bygging og drift av private radiotelegrafstasjoner. Som argument for dette sa han at de trådløse kyststasjonene i fremtiden ville bli så uunnværlige for skipsfarten, så betydningsfulle for forsvaret, og så viktige som kommersielt kommunikasjonsmiddel at de ikke kunne overlates til private, like lite som man ville overlate alminnelig telegrafdrift til private. Telegrafdirektør Heftye anbefalte derfor ikke konsesjon til ACC for bygging og drift av en radiotelegrafstasjon i Norge, samtidig som han sa at det var i Norges interesse å få forbindelse med Spitsbergen. Han argumenterte for at Norge enten bygget en stasjon ved Hammerfest for egne midler, eller at ACC forskutterte bygging av en stasjon her, dersom den norske stat ikke selv kunne stille den nødvendige kapital til rådighet for å bygge stasjonen.¹¹⁶

Etter Telegrafstyrelsens mening ville en langtrekkende radiostasjon ved Hammerfest ikke bare være viktig for forbindelse med en stasjon på Spitsbergen, men at det i alle fall ville tvinge seg frem en stasjon her for samband til rutebåter, fiskefartøy og tallrike skip i fart på Arkhangelsk, så vel som til fangstskuter og turistbåter som hver sommer søkte opp til Spitsbergen. Disse var nå avskåret fra forbindelse med omverdenen så snart de forlot norskekysten.¹¹⁷

Telegrafdirektøren ba om at det ble bygget en radiostasjon i nærheten av Hammerfest så snart landets økonomiske evne tillot det. Dersom dette lot seg

¹¹⁵ *ibid.*

¹¹⁶ *ibid.*

¹¹⁷ *ibid.*

gjøre allerede kommende sommer, kunne man samtidig som de generelle behovene for korrespondanse med skip i havområdene ble tilfredsstilt, oppnå den vesentlige fordel å få til en fast telegrafforbindelse mellom Norge og Spitsbergen. Dette ville tilføre stasjonen i Hammerfest trafikk fra en voksende virksomhet på Spitsbergen som ikke måtte undervurderes. Telegrafdirektøren foreslo så at den norske stat allerede til sommeren bygget en stasjon i nærheten av Hammerfest, og at denne foruten å korrespondere med skip i sjøen, også skulle stå i forbindelse med en stasjon som skulle opprettes på Spitsbergen. Dette måtte være en forutsetning for at Hammerfest-stasjonen ble bygget allerede kommende sommer.¹¹⁸

Anleggs- og driftskostnadene ble anslått slik:¹¹⁹

1. Stasjon ved Hammerfest: Kr. 100.000 - 130.000.
2. Stasjon på Spitsbergen: Kr. 150.000 - 170.000.
3. Samlede årlige driftskostnader: Kr. 32.000.
4. Samlede årsinntekter: Kr.10.000.

Telegrafdirektøren anbefalte at stasjonen på Spitsbergen ble bygget for norsk regning, og at han med forbehold om regjeringens approbasjon hadde inngått en avtale med ACC om dette. Han ba derfor om at en bevilgning i størrelsesorden 250.000-300.000 kroner ble vedtatt snarest og senest ved utgangen av måneden.¹²⁰

3.2. Hvorfor ønsket Norge radiotelegrafstasjon på Spitsbergen?

Arbeidsdepartementet, som Telegrafverket sorterte under i årene 1896-1916, var enig i at det måtte unngås å overlate bygging og drift av radiostasjoner langs kysten til private, og da spesielt til utlendinger. De tilrødde derfor at den

¹¹⁸ *ibid.*

¹¹⁹ *ibid.*

¹²⁰ *ibid.*

eventuelle stasjonen på norskekysten ble bygget for statens regning. Departementet støttet også telegrafdirektørens syn om en norsk stasjon på Spitsbergen, og anbefalte at det ble bygget en stasjon der med statsmidler, ut fra de betydelige økonomiske interessene Norge hadde der.¹²¹ Departementet hevdet at det ikke hadde vært mulig å skaffe pålitelige opplysninger om de norske Spitsbergen-ekspedisjonenes størrelse, de forskjellige selskapers utbytte, osv. De kunne likevel ikke anbefale en utsettelse, og mente at det i dette tilfellet heller ikke var nødvendig, da «[...] der i denne sak i ethvert fald maa regnes vel saa meget med fremtidsutsikterne som med de allerede bestaaende forhold.»¹²² Thor B. Arlov hevder at hvalfangsten var på sterk retur i 1911, og at norsk gruvedrift var helt ubetydelig: «Det var nok helst de politiske interessene som var tungen på vektskålen i denne saken.»¹²³

Departementet hadde gjennom Telegrafverket undersøkt om norske interessegrupper, som drev virksomhet av forskjellig slag på Spitsbergen og farvannene omkring, kunne bidra økonomisk til opprettelse av stasjonen på Spitsbergen, men undersøkelsene hadde ikke ført til noe positivt resultat. 9. feb. 1911 ble Finansdepartementet anmodet om å finansiere de to stasjonene, og i skriv av 14. februar svarte de at beløpet i så fall måtte tas av statskassens kontantbeholdning.¹²⁴

Arbeidsdepartementet presiserte i sin innstilling at det ved bygging av norsk telegrafstasjon på Spitsbergen ikke lå utøvelse av noen norsk suverenitet i dette området. Departementet så dette anlegget analogt med den postanstalten som Norge for flere år siden opprettet på Spitsbergen, og som ble ansett for å tilhøre verdenspostforeningen, jmf. art. XLIV i ekspedisjonsreglementet til konvensjonen vedr. verdenspostforeningen, avsluttet i Roma 1906.¹²⁵

¹²¹ St.prp. nr.87 (1911).

¹²² *ibid.*

¹²³ Arlov 1996: s.296.

¹²⁴ St.prp. nr. 87 (1911).

¹²⁵ *ibid.*

Dette er en formulering Norge også hadde brukt overfor Sverige og Russland, da man på Kristiania-konferansen i 1910 hadde bestemt at offentlige institusjoner som post og telegraf bare kunne organiseres av den internasjonale kommisjonen, eller under dens tilsyn.¹²⁶ Departementet presiserte derfor at man i og med bygging av telegrafstasjonen forutsatte at stasjonen ville bli stilt til rådighet for det internasjonale styret som eventuelt måtte bli opprettet, mot refusjon av det beløp stasjonen hadde kostet Norge. Departementet anbefalte at det ble fremsatt en kongelig proposisjon for det samlede Storting om bygging av radiostasjoner i nærheten av Hammerfest og på Spitsbergen, til en samlet kostnad på ca. 250.000 - 300.000 kroner.¹²⁷ Arbeidsdepartementets innstilling av 20.4.1911 ble bifalt ved kongelig resolusjon samme dag.¹²⁸ (Jmf. vedlegg 7)

Jernbanekomiteen, som var navnet på datidens samferdselskomite, behandlet St. prp. nr. 87 den 2. mai 1911. I deres innstilling til Stortinget gjentas i hovedsak ordlyden i proposisjonen, men når det gjaldt de betydelige norske interessene på Spitsbergen, ble det sagt i klartekst at departementet støttet seg til telegrafdirektørens uttalelser¹²⁹ om at det i betraktning av betydelige norske interesser på Spitsbergen anbefalte at det også der oppe ble bygget en stasjon for statsmidler. Det er m.a.o. telegrafdirektørens betraktninger og antakelser man tilsynelatende la til grunn når man mente at det var betydelige norske interesser på Spitsbergen.¹³⁰

Jernbanekomiteen sluttet seg til proposisjonen, og innstilte overfor Stortinget at de samtykket i at det ble bygget to radiostasjoner, en nær Hammerfest og en på Spitsbergen, med en kostnad på anslagsvis 250.000 - 300.000 kroner.

¹²⁶ Mathisen 1951: s.119.

¹²⁷ St.prp. nr. 87 (1911).

¹²⁸ *ibid.*

¹²⁹ Var Heftye bare byråkrat? Vi vet at han hadde vært forsvarsminister i Otto Blehrs regjering i 1903 og i Gunnar Knudsens regjering i 1908. Mye går Heftyes vei, så jeg vil anta at han var aktivt med i den politiske prosessen.

¹³⁰ Indst. S. nr. 156 - 1911.

Hva var det så telegrafdirektøren bygget sine antakelser på? I sin argumentasjon for at Norge skulle bygge en radiostasjon på Spitsbergen, skrev han:

[...] Det er dog nu flere norske selskaper, som dels har igangsatt og dels agter at igangsætte bedrifter av forskjellig slags paa Spitsbergen, og for dem vilde det selvsagt være av overordentlig stor betydning at faa telegrafforbindelse dit. Det samme gjælder om den flaaete av mindre fangstfartøier, som hver sommer søker derop, og som ikke vil faa godt av en station paa Hamnefest, da de ikke selv kan etablere en korresponderende station ombord i sine smaa fartøier. Disse norske selskaper og fangstmænd, der ikke selv magter det økonomiske offer, som det utvilsomt vil være at oprette en station paa Spitsbergen, vil vistnok med glæde hilse en radiotelegrafstation der. [...]¹³¹

Telegrafdirektøren mente at spørsmålet var om de norske interessene som knyttet seg til Spitsbergen var så store at de var verd det offer opprettelse og drift av en radiotelegraf på Spitsbergen ville medføre: «Efter Telegrafstyrelsens mening maa disse interesser tillægges saa stor vegt, at landet bør paata sig det pekuniære offer, som er forbundet med stationens oprettelse.[...]»¹³²

Stortinget behandlet innstillingen fra jernbanekomiteen i et kveldsmøte den 3. mai 1911, m.a.o. dagen etter at komiteen hadde hatt saken til behandling. I Stortingets behandling tok representanten Wollert Konow (H) avstand fra angrep i pressen om at han skulle ha agitert mot bygging av radiotelegrafstasjonene på Spitsbergen og ved Hammerfest. Han anså Norges interesser på Spitsbergen for så store at han fant dette anlegget berettiget. Mens innstillingen lød på en bevilgning av Kr. 250.000 - 300.000, foreslo Konow, som var formann i Stortingets budsjettkomité, at man bevilget en sum lik det største beløpet, d.v.s. Kr. 300.000. Dette forslaget fikk støtte av statsråd Darre Jenssen og utenriksminister Irgens, som så framsatte dette som komiteens forslag. Komiteens innstilling med nevnte beløpsendring ble deretter

131 St.prp. nr. 87 (1911).

132 ibid

enstemmig bifalt.¹³³ I denne tiden ble vanligvis bevilgninger til Spitsbergen vedtatt uten diskusjon.

3.3. Den norske stat etablerer seg på Spitsbergen

Det tyske selskapet *Gesellschaft für Drahtlose Telegraphie* fikk ordre på utstyret til Spitsbergen-telegraf, og *Marconi Wireless Telegraph Company Ltd* protesterte på at de ikke hadde fått anledning til å komme med tilbud. Telegrafdirektør Heftye måtte derfor redegjøre overfor departementet for valg av leverandør. Avdelingsingeniør Hermod Petersen¹³⁴ hadde i tidsrommet 28.1 - 12.3 1911 foretatt en studiereise til ledende produsenter av utstyr i Tyskland, Frankrike og England, for å studere de forskjellige systemene både under produksjon og i praktisk bruk ved en rekke radiotelegraf stasjoner. Da forberedelsene til stasjonen på Spitsbergen skulle holdes hemmelig, hadde Petersen bedt om tilbud på leveranse av senderutstyr med rekkevidde 1200 km.¹³⁵

Telegrafstyret mottok tilbud fra tre produsenter:

1. Gesellschaft für Drahtlose Telegraphie (Telefunken)
2. Compagnie Générale Radiotélégraphique
3. Société Française Radio-Électrique

Det kom ikke noe tilbud fra Marconi, som kanskje ventet på en mer offisiell anbudsinnbydelse. Telefunken ble så valgt på bakgrunn av pris, og fordi de hadde vesentlig kortere leveringstid enn de to andre: 2 mnd. mot 4-5 mnd. Telegrafstyret hadde funnet det nødvendig å bestille utstyret fra Telefunken på bakgrunn av de innhentede tilbud. Da tiden var knapp, hadde man uten departementets godkjenning sendt overingeniør Abild og avdelingsingeniør

¹³³ S.tid. 1476-1478, 1911.

¹³⁴ Hermod Petersen ledet Telegrafstyrets Spitsbergen-prosjekt. Han ble forøvrig stasjonens første bestyrer.

¹³⁵ Telegrafstyrets arkiv, brev til departementet, j.nr. 141D, 1911, RA.

Petersen til Berlin for å forhandle med Telefunken om forskjellige detaljer vedr. innredning av stasjonsbygning, leveringstid, forsendelse mv. Telegrafdirektøren sa i brevet at «ved sammenligning [...] passer Telefunkensystemet bedst for Telegrafvæsenet, alle hensyn tat i betraktning.»¹³⁶

Årsaken til at Green Harbour (Grøn fjorden) ble valgt som sted for den aller første radiotelegrafstasjonen i Arktis, var at staten fikk overta grunn i Spitsbergens norske område. Larvik-selskapet Nimrod hadde en hvalstasjon her, og stedet hadde en god havn som ga godt ly i dårlig vær. Den amerikanske sendemannen til Norge, Herbert Peirce, hadde en følelse av at det var umulig for Norge å bygge på et område som var eid av et amerikansk selskap. ACCs direktør i Norge, John Gibson sa også at han hadde følelsen av at Norge ønsket å få et «fotfeste» på Spitsbergen.¹³⁷ Telegrafdirektør Heftye uttalte til Gibson jr. at han syntes hvalstasjonen på Finneset i Grøn fjorden ville være den riktige plassen, da dette var den eneste udiskutable norske eiendommen på Spitsbergen.¹³⁸

Det var *Det Norske Kulkompani Ltd. Green Harbour* som eide grunnen der den norske radiotelegrafstasjonen skulle ligge, og i et møte 2. juni 1911 avsto de vederlagsfritt en tomt på ca. 14 mål i Green Harbour for oppføring av en telegrafstasjon.¹³⁹ De fikk jo da tilgang til en offentlig telegrafstasjon, og slapp selv å investere i kostbart radioutstyr.

Midtsommers 1911 dampet arendalsskipet *Fanny* nordover, søkklastet med materiell og folk til det som skulle bli Spitsbergen Radio. På turen nordover brøt det ut brann ombord. Johan Hammer¹⁴⁰ fortalte at han fikk tak i en øks

¹³⁶ ibid. Telegrafdirektøren var 99 % sikker på at det skulle bli Telefunken allerede før Petersens studietur.

¹³⁷ Brev fra J. Gibson jr. til J.M.Longyear 5.12.10, ACCs arkiv, boks 94, doss "F", SATØ.

¹³⁸ Brev fra J. Gibson jr. til ACC, Boston, Mass., 11.4.11, ACCs arkiv, boks 94, doss "F", SATØ.

¹³⁹ Hoel 1966, bind 2: s.747.

¹⁴⁰ Johan Hammer var med på byggingen av Spitsbergen Radio, og forteller om dette til Televerkets bedriftsblad *Verk og Virke*, nr. 4/1977.

og hogg hull i tredekket, mens Hoel og Staxrud¹⁴¹ fikk tak i et par bøtter og pøste vann ned i lasterommet, og på den måten fikk de slukket brannen. Båten kom frem til Finneset i Green Harbour den 9. juli. Det hastet med å få ført opp stasjonen, og allerede 10. juli var arbeidet i gang.¹⁴² Det sies at isforholdene på Spitsbergen var svært vanskelige i 1911. Så seint som begynnelsen av juli måned, da *Fanny* kom til Green Harbour med utstyret til radiotelegrafstasjonen, ble skipet skrudd opp på land av isen.¹⁴³

Det var særlig antenner og nødvendige bygninger som måtte settes opp før vinteren kom og anleggsarbeiderne måtte forlate Spitsbergen. Antennen besto av to 60 meter høye gittermaster. Hammer fortalte at tyskerne som bygget antennemastene, hadde med seg unge sjøgutter som var vant med høyden. Da mastene var ferdige 23. juli, klatret en av dem opp i toppen og festet det norske flagget.¹⁴⁴ Splittflagget vaiet nå for første gang på radiostasjonens grunn, og fortalte at den norske stat var etablert på Spitsbergen.

Mastene skulle holde oppe en T-antenne. Stasjonen lå noe inneklemt mellom ca. 600 meter høye fjell på begge sider. I retningen mot Ingøy Radio, var det til alt hell ca. 8 km. med sjø før radiobølgene traff fjellene.¹⁴⁵ Arbeidet ble utført på rekordtid av en arbeidsstokk på 35 mann, og den 1. oktober var de siste anleggsarbeiderne på vei hjem til Norge etter knappe tre måneders anleggstid.¹⁴⁶ At isen også kom tidlig om høsten forteller følgende telegram fra Spitsbergen Radio til Telegrafstyret den 14. august: «Green Harbour har i tre dager været fuldstændig blokeret av pakis. Hverken *Andenæs* eller turistskipet *Victoria Luise* har kunnet komme ind. Postskjøiten ligger her.»¹⁴⁷

¹⁴¹ Dette er nok de kjente Spitsbergen-forskerne, geologen Adolf Hoel og topografen Arve Staxrud, som må ha vært med som passasjerer.

¹⁴² *Aftenposten* nr. 816, 11.12.1911.

¹⁴³ Nansen 1920: s.230.

¹⁴⁴ Johan Hammer i *Verk og Virke*, nr. 4/1977.

¹⁴⁵ Petersen 1913: s.198.

¹⁴⁶ Rafto 1955: 370.

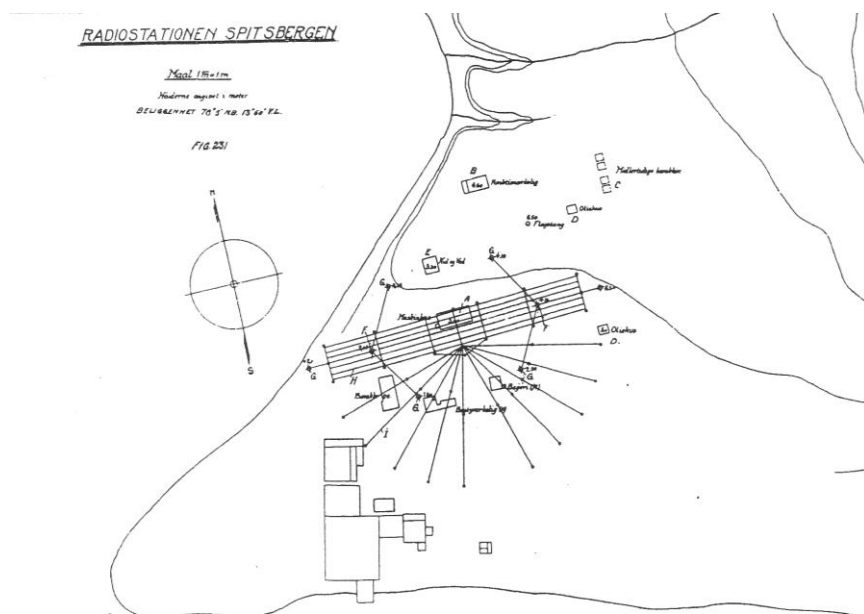
¹⁴⁷ Telegrafstyrets arkiv, TTA, j.nr. 18812, 1912, RA.

Forholdene kunne også forandre seg fort, noe et telegram til Telegrafstyret den 6. oktober beretter om:

Munroe ankom hit fra Advent Bay igaar aftes med resten av stasjonens vinterforsyning. Skipet avgikk umiddelbart etter losningen. Torsdag var fjorden isfri og passabel med motorbåt, idag kan isen i Green Harbour gåes. Det var med nød og neppe *Munroe* slog sig gjennom. Ved land måtte isen sages. En del fugl ligger i dag fastfrosset.¹⁴⁸

3.4. Stasjonen i Green Harbour

Rittmester Gunnar Isachsen beskriver stedet der telegrafstasjonen lå slik: Finneset ligger på østsiden av Green Harbour. Larvik-selskapet Nimrod har en hvalstasjon her, og 300 meter øst for hvalstasjonen ligger den norske radiostasjonen. De fleste norske interesser på Spitsbergen er samlet ved Green Harbour: Kullfelter, hvalfangst, fiske, jakt, turisttrafikk og den norske radiotelegrafstasjonen.¹⁴⁹ Den besto av stasjonsbygning, funksjonærbolig, tre barakker, to lagerhus for petroleum og vedbod.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Telegrafstyrets arkiv, TTA, j.nr. 19203, 1912, RA.

¹⁴⁹ G.Isachsen i Det Norske Geografiske Selskaps Årbok 1912-13, s.161.

¹⁵⁰ Petersen 1913: s.198.

Avdelingsingeniør Hermod Petersen fikk i oppgave å lede oppbyggingen av stasjonen. Han var ansatt i Telegrafstyrets radioavdeling, der han hadde ledet prosjektet med oppretting av radiotelegrafstasjon på Spitsbergen. På grunn av gjenstående monteringsarbeid og sin tekniske kompetanse, ble han bedt om å bli på stasjonen vinteren 1911-1912 som stasjonens første sjef.¹⁵¹ De andre telegrafkyndige ved Spitsbergen Radio dette første året var Olaf Henriksen, som fortsatte som bestyrer i sesongen 1912-13, og Sigurd Brønner, som forøvrig kom tilbake som bestyrer i 1915-16. De øvrige overvintrerne var stuert Fridtjof Meyer, elektriker H. Hagerup og maskinist Johan Johansen, som til alt overmål overvintret hele tre sammenhengende sesonger ved stasjonen.¹⁵²

Heftye telegraferte den 29. juli 1911 at Brønner og Henriksen «ikke måtte reise med noe turistskip, da de dårlige isforholdene kunne hindre at disse anløpte Green Harbour». Dette forteller om vanskelige isforhold denne sommeren.¹⁵³ Brønner reiste opp med statens postskøyte *Pelikanen*, en tur som tok tre uker fra Hammerfest. Varme fra motorens exhaustrør antente tredekket hele fem ganger under overfarten, men de klarte å slukke brannene etter hvert som de oppsto. Da de ankom Grønfjorden, var det liv og røre på Finneset. Arbeidet gikk i «amerikansk tempo». Det var også nødvendig skulle arbeidsfolkene kunne reise tilbake før isen la seg og vinteren satte inn. En stille, klar kveld, 1. oktober 1911, dro de siste arbeiderne ut fjorden mot Norge, til en dundrende avskjedssalutt fra overflødig anleggsdynamitt og lyden av 12 hylende grønlandshunder.¹⁵⁴

Sigurd Brønner skrev dagbok fra oppholdet sitt, og i en artikkel i bladet *Norsk Radio* lot han leserne få del i sine opplevelser. Brønner skrev bl.a. at det gjaldt å «[...] beskytte sig mot at falde som næring for isbjørnenes udmærkede fordøielse.» For å hindre at de skulle bli isbjørnmat, hadde telegrafdirektøren

¹⁵¹ Hermod Petersen var telegrafdirektør 1935-38: Rafto 1955, s.444.

¹⁵² Telegrafstyrets arkiv, TTA, j.nr. 23, 1911, RA.

¹⁵³ Telegrafstyrets arkiv, TTA, j.nr. 17497, RA.

¹⁵⁴ Brønner i *Norsk Radio* nr. 8/1924.

bestemt at de skulle gjennomgå et kurs i våpenbruk. Dette foregikk ved Ingeniørvåpenets verksted i Kristiania, under Heftyes personlige tilsyn.¹⁵⁵ Heftye hadde forøvrig en fortid som oberstløytnant i ingeniørvåpenet.

Brønner skrev at den første tiden etter at arbeidsfolkene hadde forlatt stasjonen, gikk dagene med til å bringe boligkvarteret i orden. Inntil da hadde de bodd i barakker. Brønner siterte fra egen dagbok. Her var det tydeligvis en klar arbeidsfordeling:

Hagerup besørget med sine kjæmpekræfter møblerne utpakket og paa plads og Henriksen greiet en kunstnerisk ophængning av gardiner og portierer. Stueren greiet den hermetiske beværtning med besværlig opmerksomhet fra bikjerne, og maskinisten hostet omkap med eksplosjonsmotoren i maskinrummet. Petersen greiet den traadløse og jeg selv gramofonen.¹⁵⁶

Etterhvert antok arbeidet en fast form og det ble laget en arbeidsplan for dagene. Den gikk i grove trekk ut på at de startet dagen med en frokost mellom 0800 og 0900. Deretter arbeidet de hver på sin kant med opprydding og gjenstående arbeider fra anleggstiden. De telegrafkyndige deltok i lyttevakter fra 2200 til 0200, for å oppfange de første signalene fra Ingøy radio. Hermod Petersen hadde lovet «familiefest» med champagne når Ingøy ble hørt, og dette økte selvsagt interessen for lyttevaktene.

En natt hadde en av telegrafistene for spøk vekket opp de andre ved å slå to grytelokk sammen og rope «**forbindelse med Ingøy**». Da de endelig fikk forbindelse og vakthavende pånytt «slamret» med grytelokkene, ble han møtt med et «regn» av tøfler og annet skotøy. Men snart var alle samlet i radio-stasjonen, der Petersen korresponderte med Ingøy Radio. «Det var for os et høitidelig øieblik!», skrev Brønner.¹⁵⁷

¹⁵⁵ *ibid.*

¹⁵⁶ *ibid.*

¹⁵⁷ *ibid.*

I et intervju med *Verdens Gang* under overskriften «Vort traadløse herredømme over Ishavet», fortalte telegrafdirektør Heftye at man valgte lokalisering i Green Harbour fordi norske interesser på Spitsbergen var konsentrert der. Her var det flere norske gruveforetak i tillegg til en hvalstasjon. Green Harbour var ikke det beste sted å plassere radiostasjonen, og man hadde også sett på steder på nordsiden av Isfjorden, bl.a. Safe Harbour, eller Trygghamn som den heter nå. «[...] Men det gjaldt at lægge stationen paa det sted, hvor den bedst vilde tjene de norske interesser, og derfor er Hvalstationen valgt.(...)»¹⁵⁸

Telegrafdirektøren fortalte også om planene for en rikstelefon på Spitsbergen, med telefonlinje mellom Green Harbour og Advent Bay. Han hadde konferert med amerikanerne om dette, og de syntes planene var tiltalende. Heftye tenkte seg en takst på 35 øre pr samtale, og mente dette kunne bli et lønnsomt foretakende.¹⁵⁹ Heftye hadde kommet til ACC med forslaget om denne telefonlinjen. Telegrafverket skulle bære hele kostnaden, som var beregnet til 60.000 kroner. Det ble undertegnet en intensjonsavtale mellom ACC og Telegrafverket for et telefonsamband mellom den norske radiostasjonen i Green Harbour og Advent Bay, men linjen ble ikke bygget.¹⁶⁰

Scott Turner, som nå var blitt den nye direktøren for ACC i Norge, så dette forslaget som et forsøk på å komme opprettelsen av den trådløse stasjonen i Advent Bay i forkjøpet, og hadde egentlig liten lyst til å inngå drøftelser av Telegrafverkets forslag.¹⁶¹ Mye tyder på at det var amerikanerne selv som hindret bygging av denne telefonlinjen. De ville ikke at den norske regjering skulle få kontroll over et 30 meter bredt og 30 miles (48 km) langt amerikansk landområde.¹⁶²

¹⁵⁸ *Verdens Gang*, 27.8.1911.

¹⁵⁹ *ibid.*

¹⁶⁰ Dole 1922, bind 2: s.122.

¹⁶¹ Hoel 1966, bind 2: s.646.

¹⁶² Rafto 1955: s.372, og Dole 1922, bind 2: s.137.

I et telegram til telegrafdirektøren den 24.11.11 kl. 0145 fortalte Hermod Petersen, at de hadde fått i stand forbindelse med Ingøy Radio kl. 0130 samme morgen. Han mente at sambandet nå offisielt kunne åpnes når som helst, og foreslo 1. desember som en passende dato. Petersen skrev i telegrammet at

[...] alle her lever i bedste velgaaende. Det er udmerket at bo her, mørkt og kaldt, men hyggelig.¹⁶³

Morgenbladet skrev:

[...] Telegrafdirektøren maa fra alle Sider lykønskes med det Arbeide, som her er gjort efter hans Initiativ. Og Regjeringen fortjener Tak for den Hurtighet, hvormed den fremmet Telegrafdirektørens Forslag.¹⁶⁴

I et pressetelegram 30.11 skrev Hermod Petersen at Spitsbergen Radio allerede fra 1. oktober hadde hørt stasjonene i Paris, Norddeich (Tyskland) og Poldhu (England). Den planlagte radioforbindelsen mellom Green Harbour og Advent Bay var ikke kommet i orden. Telegram vil «søkes befordret ved slædeekspedisjoner til Advent Bay og Bell Sound, naar veiret tillater det.[...]»¹⁶⁵ Det var en samlet befolkning på 150 personer på Spitsbergen denne vinteren. Av disse var det seks kvinner og to barn. Folkene var fordelt mellom Kings Bay, Advent Bay, Sassen Bay, Bell Sound, Sydkapp og Green Harbour.¹⁶⁶

Alt som vedgikk radiotelegrafen på Spitsbergen var godt avisstoff. Folk var interessert og fulgte med i det som skjedde 'i det høye nord', og mange av landets aviser fulgte opp denne interessen. Under overskriften «Den traadløse til Spitsbergen» kunne *Aftenposten* fortelle leserne sine at radiotelegrafstasjonene på Spitsbergen og Ingøy skulle åpnes den 10. des. Tjenestetiden skulle foreløpig være 0830-1030 om formiddagen, og 1700-1900 om ettermiddagen. For telegrammer til Spitsbergen ville det oppkreves norsk telegraf-

¹⁶³ *Morgenbladet*, 24.11.1911.

¹⁶⁴ *ibid.*

¹⁶⁵ *Tidens Tegn*, 30.11.1911.

¹⁶⁶ *ibid.*

takst, med et tillegg på 75 øre pr. ord (minimum tre kroner pr telegram).¹⁶⁷

Norge og USA var på denne tiden i forhandlinger vedr. eiendomstvister på Spitsbergen. Det er i den forbindelse svært beleilig at *Den norske stat* nå er til stede på øygruppen, for det er tydelig at regjeringen vil ivareta norske interesser her. Den 21. august 1912 kom det nemlig et brev fra *Det Kgl. Utenriksdepartement* ved utenriksminister Irgens til telegrafdirektør Heftye. Brevet var stemplet «Fortrolig». Irgens ba om Telegrafverkets bistand til å informere norske borgere som hadde foretatt okkupasjoner på Spitsbergen om at de snarest måtte melde inn slike til UD, slik at departementet kunne ivareta disses rettigheter:

Jeg skulde anse det ønskelig at bestyreren av den traadløse telegrafstation ved Green Harbour, [...] underhånden lar ovenstående bemerkninger meddele til mulige norske interensenter som oppholder sig i strøket. [...] Nærværende skrivelse er nærmest foranlediget ved de forhandlinger som for tiden føres mellom Norge og Amerika om at avgjøre ved voldgift norske og amerikanske motstridende fordringer på land på Spitsbergen.

Irgens (sign)¹⁶⁸

23. august gikk det telegrafiske instruksjer til bestyreren.¹⁶⁹ Spitsbergen Radio var driftsklar 23. september 1911. Arbeidsstokken hadde gjennomsnittlig vært på 33 mann, og det var utført 26.953 arbeidstimer. Av dette hadde 5.411 timer gått med til lossing og transport.¹⁷⁰ Samlede utgiftene til anlegg av Spitsbergen og Ingøy Radio var kommet opp i **Kr.390.838,26**. Man måtte gå til Stortinget og be om en tilleggsbevilgning på **Kr.90.000**.¹⁷¹

¹⁶⁷ *Aftenposten*, nr.802, 7.12.1911.

¹⁶⁸ Telegrafstyrets arkiv, TAA, j.nr. 18897 - 1912, RA.

¹⁶⁹ Telegrafstyrets arkiv, TAA, j.nr. 18908 - 1912, RA.

¹⁷⁰ *Aftenposten*, nr.816, 11.12.1911.

¹⁷¹ UD P7B 1/09, Telegrafstyret til UD, 10.3.1919, RA.

3.5. Etablering av Spitsbergen-sambandet – et bevisst trekk?

Var etablering av radiotelegrafstasjonen på Spitsbergen i 1911 et bevisst trekk fra norske myndigheters side? Det hele startet med en henvendelse fra ACC med forespørsel om konsesjon for å opprette en radiotelegrafstasjon i Norge. Stasjonen skulle knytte selskapets planlagte radiotelegrafstasjon på Spitsbergen til det europeiske telegrafnettet (pkt. 2.2). Norge kunne avslå en slik konsesjonssøknad, og vi gjorde akkurat det. Så langt er alt greit. Men på Spitsbergen hadde Norge ingen myndighet, og ACC kunne opprette så mange radiotelegrafstasjoner de bare ville. De måtte imidlertid ha noen å kommunisere med på det europeiske fastlandet.

Vi vet at de gjorde fremstøt mot amerikaneren Walter Wellman, Lloyd's London, de undersøkte mulighetene for å kommunisere med deres eget fartøy *Munroe*, enten fra havn i Norge, eller at fartøyet gikk ut i åpent hav når man ønsket kontakt. Vi vet også at ACC ønsket å gjøre fremstøt overfor Russland, for om mulig å få til en radiotelegrafstasjon å kommunisere med der. Men Norge lå geografisk nærmest, og ville derved sikre gode kommunikasjonsforhold med Spitsbergen.

Det er nå Norge foretar sitt geniale «sjakk-trekk», et trekk som viser at den norske stat ønsket å gjøre seg sterkt gjeldende på Spitsbergen, og at man brukte Telegrafverket som «brekkstang» for å få dette til. Man løste nemlig ACCs kommunikasjonsproblemer ved å tilby en pakkeløsning: Norge ville bygge en telegrafstasjon i det nordlige Norge, men bare dersom ACC samtidig bandt seg til å bruke den telegrafstasjonen Norge i så fall ville bygge på Spitsbergen, i hvert fall så lenge vi var konkurransedyktige i pris. Norge avslo også å bygge stasjonen på amerikanernes landområde, men bygget den på et sted som var uomtvistelig norsk, på Finneset i Green Harbour, der staten kunne overta et stykke «norsk jord» på Spitsbergen.

Arlov skriver at telegrafstyret avslo ACCs ønske om å bygge en reléstasjon på norsk fastland

med en formell begrunnelse, og gikk i stedet inn for å bygge en norsk stasjon på Svalbard, som kunne betjene amerikanerne og andre. Stortinget bevilget et stort beløp til stasjonen uten debatt [...] Få var likevel i tvil om hva som lå bak fra norsk side; både amerikanerne og russerne så dette som et forsøk på å styrke norsk innflytelse, noe det også var.¹⁷²

Men dette var vel gjort ut fra rene forretningsmessige prinsipper, vil kanskje noen hevde. Min ærbødige påstand er at dette ikke var noen god butikk for verken Telegrafverket eller Norge, medmindre man hadde langsiktige og samfunnsmessige planer med investeringen. Det måtte i så fall være at vi var så fremsynte at vi antok at problemene med Spitsbergens *terra nullius* ble så store at man åpenbart måtte ha en nasjonalstat som ivaretok lov og orden på øygruppen. Da kunne det vise seg å være riktig for Norge å ha posisjonert seg med denne viktige infrastrukturen. Dette var heller ikke rene fantasier, for i 1911 var vi midt oppe i Kristiania-konferansene. Det kan ha vært slik våre Stortingspolitikere tenkte, da de uten debatt bevilget 300.000 kroner til Spitsbergensambandet. Denne bevilgningen var imidlertid ikke nok: «[...] utgiftene til anlæg av denne station samt av den for telegrambefordring nødvendige station Ingø utgjorde tilsammen **Kr. 390.838,26.**»¹⁷³

Omgjort til 1999-kroner tilsvarer dette **Kr. 16.659.469,-.**¹⁷⁴

Men en ren omregning fra 1911- til 1999-kroner er etter mitt syn ikke dekkende for situasjonen. Det kan være vel så interessant å se denne investeringen i forhold til Telegrafverkets samlede investeringer i 1911, som var på beskjedne **Kr. 1.212.000.**¹⁷⁵

¹⁷² Arlov 1996: s.295-296.

¹⁷³ UD P7B 1/09, brev fra Telegrafstyret til UD 10.3.1919, doss: «Telegraf og telefon Spitsbergen», RA. Jmf. Etterbevilgning, St.prp. nr.1, 1918.

¹⁷⁴ Jeg har brukt SSB's beregningsmodell for utviklingen av kroneverdi med utgangspunkt i konsumprisindeksen. Kilde: www.ssb.no.

¹⁷⁵ St.prp. nr.1 (1911), hovedpost IXB, kap.2, s.5-6.

Bevilgningene til Spitsbergen-sambandet ble gitt over statskassens kontantbeholdning, og legger vi dette sammen med Telegrafverkets fastlandsinvesteringer, utgjør det 24.4 %, eller nær 1/4-del av de samlede norske investeringer innen telekommunikasjoner dette året.

Telenors samlede investeringer i 1999 var på 13.2 mrd. kroner. Trekker vi fra investeringer i utlandet, blir investeringene i Norge **7.0 mrd. kroner**.¹⁷⁶ Tar vi 24.4 % av dette, utgjør det hele **1.7 mrd. kroner**.

Jeg vil også se Spitsbergen-investeringen i 1911 sammen med andre sentrale tall: Statens samlede utgifter i 1911 og 1999.

1911: Kr. **120.910.000**¹⁷⁷

1999: Kr. **461.580.000.000**¹⁷⁸

Sammenlikner vi investeringen på Spitsbergen i 1911 med statens samlede utgifter samme år, utgjør investeringen 0,32 %.

0,32% av totalutgiftene i 1999 tilsvarer ca. **1.5 mrd. kroner**.

Beløp i størrelsesorden **1.5 - 1.7 mrd. kroner** gir etter mitt syn en god pekepinn på hvilken formidabel satsing fattige Norge gjorde i 1911.

Nå hører jeg motargumenter som at verken bedrifts- eller samfunnsstrukturen i 1911 kan sammenliknes med dagens situasjon, og at bevilgninger heller ikke sånn uten videre kan sammenliknes. Jeg har forståelse for slike argumenter, men mener likevel at sammenlikningen gir et bedre samfunnsøkonomisk bilde enn det en får ved bare å sammenlikne kroneverdiene i 1911 og 1999 på bakgrunn av konsumprisindeksen. I tillegg var de årlige inntektene meget beskjedne, og sto ikke i forhold til driftsutgiftene. (Jmf. tabell 5.2 og 5.3)

¹⁷⁶ Telenor: Økonomisk informasjon. Kilde: www.telenor.no.

¹⁷⁷ St.prp. nr. 1/1912.

¹⁷⁸ St.prp. nr. 1/2000.

Dersom vi kan være enige om at Norges satsing på Spitsbergen i 1911 ikke kan forsvares ut fra bedriftsøkonomiske kriterier, skal det ikke stor fantasi for å kunne hevde at det må ha vært andre grunner for at Norge gikk inn og «presset» ACC til å godta vår løsning. Jeg tror ikke det var for å være snille mot amerikanerne at vi investerte så mye av skattebetalernes penger i dette Spitsbergen-sambandet, jmf. pkt. 2.2.

Eller for å si det med Arlov: «Telegrafstasjonen var et lite stykke Norge i ingenmannsland - nok et av de små skritt i det norske suverenitetsstrevet forut for 1920.»¹⁷⁹

Oppsummering

Norge holdt offisielt en lav profil når det gjaldt spørsmålet om suverenitet over Spitsbergen. Den såkalte Kristiania-konferansen i 1910 endte uavklart, men man var enige om et nytt møte i 1912. I 1910-1912 var Norges økonomiske interesser på Spitsbergen for en stor del basert på hvalfangst, men det var en aktivitet på hell. Selfangst, så vel som fangst av isbjørn og polarrev, hadde marginal økonomisk betydning, og det samme var også det lille som var av norsk kulldrift på denne tiden.¹⁸⁰ I 1910 var totalverdien av norsk jakt og fiske i arktiske strøk beregnet til 893.020 kroner, men dette var et eksepsjonelt godt år. I 1911 var verdien 678.592 kroner, men da var også overvintringsekspedisjonene sunket i antall.¹⁸¹

Det er verdt å merke seg at når både departement, regjering og Stortinget, etter rekordrask saksbehandling og politisk behandling, anbefalte at det ble bygget en telegrafstasjon på Spitsbergen, ble det argumentert med at dette var nødvendig ut fra store norske interesser her, uten at det ble sagt hvilke

¹⁷⁹ Arlov 1996: s.312.

¹⁸⁰ Arlov 1993: s.87.

¹⁸¹ Isachsen 1914: s.195-201.

interesser dette var. Denne mangel på presisering kan ha vært gjort for ikke å provosere andre land i forbindelse med Kristiania-konferansene som Norge hadde tatt initiativet til. En indikasjon på at dette er en korrekt tolkning er departementets innstilling, som uttrykkelig slår fast at det i etableringen av en norsk telegrafstasjon på Spitsbergen ikke ligger noen utøvelse av norsk suverenitet over området. Departementet *understreker* sågar at skulle en internasjonal administrasjon av Spitsbergen bli resultatet av konferansen, ville Norge stille stasjonen til disposisjon for denne mot å få dekket kostnadene. Disse formuleringene kan være gjort for å hindre mistenksomhet, særlig fra de to andre «nordstatene» Sverige og Russland. Mens de kan bli tolket som tegn på Norges forsiktige utenrikspolitikk, behøver de ikke nødvendigvis å vise regjeringens *virkelige* ambisjoner.

Radiostasjonen ble egentlig bygget etter amerikansk initiativ. Det var Arctic Coal Company som hadde ønsket å sette opp en radiostasjon i Norge, for å kommunisere med en planlagt radiostasjon på Spitsbergen. Norge avslo søknaden, for så å bygge begge stasjonene for egen regning. Stedsvalget var neppe tilfeldig. Selv om det også var konflikter om utmål i Grøn fjorden (jmf. Hiorth-ACC), var hvalstasjonen på Finneset så norsk som noe område på Spitsbergen kunne være på det tidspunkt, og dette spesielle landområdet som Norge valgte for radiostasjonen sin var ikke omstridt fra noen av gruveselskapenes side.

Oppretting av radiostasjonen innebar betydelige utgifter for Norge, og avgjørelsen om å påta seg disse forpliktelsene var neppe motivert ut fra profittsyn. Telegrafstasjonen var heller ikke bygget for å tilfredsstille ACC eller de norske gruvearbeidernes behov. Det var også av betydning for Norge å plassere telegrafstasjonen på et sted der ikke andre nasjoner hadde eiendomsinteresser. Det hele må sees som en *politisk* handling for å sikre norske interesser. Amerikanerne var overbevist om at dette var tilfellet, og de så på dette som en norsk manøvrering for å styrke sin posisjon på

Spitsbergen.¹⁸²

Etablering av norsk radiotelegrafstasjon var nok ikke tuftet på forretningsmessige kriterier. Investeringen kunne ikke ha rot i en bedrifts-økonomisk virkelighet, og etableringen var i tillegg helt unødvendig: Amerikanerne ønsket jo å bygge stasjonene selv. Det var Norge som presset dem til å bruke norske radiotelegrafstasjoner. Det må altså ha vært andre og mer politiske grunner for at Norge investerte 390.000 av skattebetalernes kroner på Spitsbergen.

¹⁸² Mathisen 1951: s.144-146, og Dole 1922, bind 2: s.53-66.

DEL 2: KAMPEN OM ETEREN

Denne delen av oppgaven vil behandle utvikling og bruk av telekommunikasjoner på Spitsbergen frem til 1935. Sentralt i dette står forståelsen av Svalbardtraktatens *artikkel 4* (se vedlegg 9). Diskriminering av pressen i forbindelse med Roald Amundsens ferd med luftskipet *Norge* over Nordpolen til Alaska, satte sinnene i kok og fikk *artikkel 4* på dagsorden.

Denne delen av oppgaven ser også på telegramtrafikken over Spitsbergen Radio, spesielt i den første tiden og de første årene. Hvordan utviklet telegramtrafikken seg, og var det god «butikk» å formidle telegram til/fra Spitsbergen? Deretter vil jeg se på de forskjellige aktørene i telegrafmarkedet på Spitsbergen. Vi har på den ene siden *Den norske stat* ved Telegrafverket, som hadde monopol på nasjonal og internasjonal telegrambefordring fra Spitsbergen Radio (Svalbard Radio fra 1925) via det norske og internasjonale telegrafnettet. På den andre siden opererte de private grunneierne sine lokale radiostasjoner mot Telegrafverkets telegrafsenter - Spitsbergen Radio - eller direkte til hjemlandet.

KAPITTEL 4: SVALBARDTRAKTATEN

Svalbardtrakten ble inngått 9. februar 1920.

Under et lukket møte i Stortinget i 1919 sa Stortingsrepresentant og senere Stortingspresident Carl Joachim Hambro:

[...] Norge er den eneste stat, som qva stat har gjort noget for Spitsbergens utnyttelse. Den norske stat har lagt den traadløse station der; den norske stat har ofret endel paa sit budget hvert aar for at holde betjening ved den traadløse station. [...] Der er altsaa en hel række av smaaomstændigheter som sammenlagt gir et billede av, at Norge den hele tid har arbeidet for sine interesser.¹⁸³

Nå hadde altså dette arbeidet båret frukter. Foruten Norge var det åtte land som ratifiserte traktaten, og den trådte i kraft 14. august 1925. Pr. 14. sept. 1999 var det 39 land¹⁸⁴ som var parter i Svalbardtraktaten, men foruten Norge er det bare Russland som har drevet virksomhet på Spitsbergen over et lengre tidsrom og som fremdeles har drift på øygruppen.

4.1. Svalbardtraktaten og telekommunikasjoner

Svalbardtraktaten inneholder 10 artikler (vedlegg 9). *Artikkel 4* omhandler telegraftjenester:

Alle offentlige trådløse telegrafstasjoner som er eller blir opprettet med den norske regjerings tillatelse eller efter dens tiltak [...] skal alltid stå åpen på helt like fot [...]¹⁸⁵

Dette skulle gjelde for meldinger fra alle lands skip, og for innbyggere fra de kontraherende land. Her skulle man følge de vilkår som den til enhver tid gjeldende internasjonale overenskomst fastsatte. Så langt var artikkelen grei, men så følger et avsnitt som vi skal se at verken Telegrafverket eller andre var begeistret for:

¹⁸³ C.J.Hambro i lukket møte, Stortinget 8. mars 1919, SA 91, s.739.

¹⁸⁴ St.meld. nr.9 (1999-2000) - Svalbardmeldingen.

¹⁸⁵ Svalbardtraktaten av 9. februar 1920, artikkel 4.

[...] eiere av grunnstykker [skal] alltid kunne opsette og benytte til egen bruk apparater for trådløs telegrafering, som i private anliggender skal ha adgang til å tre i forbindelse med faste eller bevegelige stasjoner, derunder innbefattet stasjoner om bord i skib og luftfartøier.¹⁸⁶

I en utredning anså telegrafdirektøren det betenkelig at en hvilken som helst grunneier kunne opprette og drive radiostasjoner. Hans innvendinger lå på to plan:

1. Konkurransforholdet: Man tok ikke hensyn til at Telegrafverket gjennom mange år hadde hatt store utgifter i forbindelse med den trådløse forbindelsen mellom Spitsbergen og fastlandet.
2. Teknisk: En uhindret adgang til å drive radio stasjoner, kunne lett føre til gjensidig forstyrrelse. Han mente at den norske regjering i alle fall måtte ha kontrollerende myndighet når det gjaldt stasjonenes tekniske utstyr, frekvenser, sendereffekter, inndeling av sendetider, etc.¹⁸⁷

Kunne eiere av private telegrafstasjoner favorisere *noen* og nekte *andre* å sende telegram over stasjonen sin? I 1926 skulle Roald Amundsen og amerikaneren Ellsworth dra med luftskipet *Norge* fra Spitsbergen via Nordpolen til Alaska. I den forbindelse hadde Roald Amundsen og Norsk Luftseiladsforening avtalt leie av radiostasjonen i Ny-Ålesund (Kings Bay) for tidsrommet 1. april - 1. juli 1926, og skulle dermed ha enerett på alt som ble skrevet om ekspedisjonen. Bare Kings Bay Kul Comp.s egen trafikk skulle gå uhindret.

Ambassadør H. Bryn ved Den Kgl. norske legasjon i Washington, skrev til Utenriksdepartementet 24.3.26 at han hadde fått henvendelse fra United Press Association om legasjonens mellomkomst for å få til en ordning der ikke en enkelt avis eller organisasjon la beslag på radiotjenesten på Svalbard, men at den også ble gjort tilgjengelig for UPA's representant for sending av nyheter

¹⁸⁶ *ibid.*

¹⁸⁷ Mathisen 1951: s.236.

vedr. Amundsens-Ellsworth-ekspedisjonen:

Jeg tillater mig å henstille [...] at ikke blott statens radiostasjon i Green Harbour, men også den private radiostasjon i Kings Bay må stå til disposisjon for samtlige pressekorrespondenter i like tstreking.[...] ¹⁸⁸

Telegrafstyret skrev i et brev til Handelsdepartementet at de hadde fått en henvendelse om bruk av privat radiostasjon på Svalbard for ekspedisjon av telegrammer som gjaldt polferden. I Telegrafstyrets tolkning av Svalbard-traktaten, kunne private grunneiere bare bruke sine radiostasjoner til korrespondanse til og fra eieren i det som angikk hans private bedrift. All annen bruk av private radiostasjoner kom inn under telegraf-lovgivningen¹⁸⁹, som også var gjort gjeldende for Svalbard.

I brevet foreslo Telegrafstyret at all annen enn privat bruk av radiostasjoner på Spitsbergen var avhengig av tillatelse fra fagetaten. Man ønsket også Utenriksdepartementets fortolkning av traktaten.¹⁹⁰ Samme dag skrev UD til Handelsdepartementet og ba dem om en uttalelse på brevet fra Washington-legasjonen av 24. mars.¹⁹¹ Byråkratiets «kvern» var begynt å male.

Norsk Telegrambyrå skrev i et brev til Telegrafstyret at de på forespørsel til Kings Bay- direksjonen var blitt meddelt at NTB ikke kunne benytte Kings Bay Radio i Ny-Ålesund, da det bare var Amundsens og Kings Bay Kulkompanis private meldinger som kunne sendes over stasjonen. Amundsen hadde betalt leie av stasjonen på betingelse av at han skulle være alene om å bruke denne. NTBs brev er et svar på brev fra Telegrafstyret dagen før. I brevet det vises til, forstår jeg ut fra NTBs tekst at Telegrafstyret fremdeles drøfter Svalbard-traktatens *artikkel 4*. De overveide imidlertid å pålegge private radiostasjoner å stå åpen for allmenn bruk, dersom de ønsket å ekspedere andres

¹⁸⁸ Brev fra Bryn til UD 24.3.1926, Telegrafstyrets arkiv, TI jnr. 4118, 1926, RA.

¹⁸⁹ Lov av 29.4.1899 om Eneret for Staten til Befordring af Meddelelser ved Hjælp af telegraflinier og lignende Anlæg, og endret ved tilleggslover 18.8.1914 (nr.5), 6.7.1923 (nr.9).

¹⁹⁰ Brev fra Telegrafstyret til Handelsdeptet, 17.4.1926, Telegrafstyrets arkiv, TI jnr. 16765, 1926, RA.

¹⁹¹ Brev fra UD til Handelsdeptet, 17.4.1926, Telegrafstyrets arkiv, TI jnr. 4118, 1926, RA.

korrespondanse. NTB reagerte på at Telegrafstyret ville overlate til vedkommende grunneier selv å bestemme om han ville formidle andres korrespondanse.¹⁹²

Redaktøren i *Norges Handels og Sjøfartstidene* var også kritisk til at Telegrafstyret i påvente av at det skulle komme et regelverk, overlot til den enkelte radiostasjons eier etter forgodtbefinnende å sende eller la være å sende telegram for allmennheten. *Sjøfartstidende* mente at alle måtte behandles likt, enten stasjonen var privat eller eid av staten. De protesterte også på at stasjonen i Kings Bay øvde telegramsensur ved å holde tilbake telegram til dem.¹⁹³

Sysselmannen på Svalbard, Bassøe, fortolket også *artikkel 4* i Svalbardtraktaten, da han den 7. mai sendte følgende melding til Spitsbergen Radio fra sitt opphold i Ny-Ålesund: «Private landstasjoner kan nekte å motta private telegrammer.»¹⁹⁴ Dette var antakelig svar på henvendelse fra Spitsbergen Radio, som nå ble sittende med mange uavleverte telegram til adressater i Ny-Ålesund.

Som vi ser av korrespondansen, var det stor harme over Kings Bay Kulkompanis håndtering av journalistenes behov for å sende nyhetstelegram til sine respektive redaksjoner. Nordpolsferdene var godt stoff, og aviser over hele verden ønsket å formidle det som skjedde i det høye nord til sine lesere.

Aftenposten hadde en egen vri for å omgå denne monopolsituasjonen. For å komme ut til leserne med stoff om luftskipet *Norges polferd*, leide de skøyta *Tromsøværingen* og opprettet en skipsradiostasjon ombord i skuta.

Telegrafisten ombord «snappet opp» alle telegrammene som ble sendt om

¹⁹² Brev fra NTB til Telegrafstyret, 7.5.1926, Telegrafstyrets arkiv, TI jnr. 16917, 1926, RA.

¹⁹³ Brev fra *Norges Handels og Sjøfartstidende*, 7.5.26, Telegrafstyrets arkiv, TI jnr. 16914, 1926, RA.

¹⁹⁴ Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ

polferden.¹⁹⁵ I et telegram fra Telegrafstyret står det at *Tromsøværingen* kunne sende pressetelegram til halv kysttakst.¹⁹⁶ Journalistene brukte nok telegrammene de snappet opp fra Ny-Ålesund som basis for egne pressetelegram til avisen. Radiostasjonen ble opprettet den 6. mai, men allerede 16. mai ble det meldt at radiostasjonen ombord i *Tromsøværingen* var nedlagt. *Norge er kommet frem; nyhetsinteressen var over.*¹⁹⁷

Vi skjønner imidlertid at forholdene på Svalbard var uholdbare når det gjaldt allmennhetens rett til å sende og motta telegram. I gruvesamfunn der det bodde hundrevis av mennesker, og der det fra tid til annet også kom fiske- og fangstskuter innom, kunne det ikke være opp til gruveledelsen å bestemme hvem som skulle få sende telegram eller ikke. Dette ble et hett tema i forbindelse med nordpolsflyvningene til Amundsen, og det var åpenbart at noe måtte skje.

De vansker avtalen skapte for norske og utenlandske aviser, la et press på norske myndigheter, noe som førte til at man måtte sette en stopper for slik vilkårlig bruk av private radiostasjoner på Spitsbergen. I et udatert foredrag om vilkår for tillatelse til anlegg og drift av privat radiotelegraf- og radio-telefonstasjon for offentlig korrespondanse på Svalbard, står det:

I lov om Svalbard av 17. juli 1925 paragraf 3 er det fastsatt at bl.a. lovene om Telegrafvesenet skal gjelde for Svalbard med de endringer som Kongen fastsetter av hensyn til de stedlige forhold. [...] Av hensyn til Svalbard-traktatens art. 4.2. avsnitt, er dog i telegraflovens¹⁹⁸ paragraf 1¹⁹⁹ punkt 5 bestemt at på Svalbard skal grunneiere [...] kunne opsette og benytte til eget bruk apparater for trådløs telegrafering, såfremt de bare brukes til i private anliggender å tre i forbindelse med faste eller bevegelige stasjoner [...]²⁰⁰

I margen på foredraget står skrevet: «Bifalt ved kongelig resolusjon av 15.

¹⁹⁵ Jahren 1995: s.107.

¹⁹⁶ Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

¹⁹⁷ ibid.

¹⁹⁸ Lov av 28.4.1899 om Eneret for Staten til Befordring af Meddelelser ved Hjælp af Telegraflinier og lignende Anlæg.

¹⁹⁹ Paragraf 1 var en generell bestemmelse i telegrafloven om monopol.

²⁰⁰ Udatert foredrag, Telegrafstyrets arkiv, TI jnr. 4306, 1926, RA.

oktober 1926.»²⁰¹

Private radiostasjoner hadde altså bare adgang til å formidle telegram i den private eiers (selskaps) egne affærer, men ikke formidle korrespondanse for andre. I så fall måtte de ha konsesjon fra norske myndigheter. Telegrafdirektøren fremmet et forslag der vilkårene i stor grad var lik forskriftene for radiotelegrafstasjoner ombord på skip.

Etter Svalbardtraktatens artikkel 4, 2. avsnitt (vedlegg 9), skulle grunneiere kunne benytte trådløs telegrafering til eget bruk. Odelstinget behandlet 16. juni 1926 en innstilling fra post- og telegrafkomiteen²⁰² som tydeligvis tilpasser telegrafloven til Svalbardtraktaten:

Uten hinder av bestemmelsen i punkt 1²⁰³ skal på Svalbard grunneiere som blir kjent eiendomsberettiget til grunnstykker i henhold til artikkel 6 i Svalbard-traktaten av 9. februar 1920 eller som utleder sin eiendomsrett fra nogen som således er kjent eiendomsberettiget, kunne opsette og benytte til eget bruk apparater for trådløs telegrafering såfremt de bare brukes til i private anliggender å tre i forbindelse med faste eller bevegelige stasjoner derunder innbefattet stasjoner ombord i skib og luftfartøier.

Odelstinget bifalte komiteens innstilling og vedtok å oversende lovbeslutningen til Lagtinget. Den 1. juli 1926 ble så dette en ny tilleggslov til telegrafloven.²⁰⁴ Det er verd å merke seg at denne tilleggsloven kom like etter polferden til Amundsen i 1926.

Selv om telegrafloven stadfestet at Norge bare hadde et betinget eller begrenset telegrafmonopol på Svalbard, ble de fleste norske radiostasjoner på Spitsbergen offentlige stasjoner åpen for alle etter episodene i Ny-Ålesund i 1926. Da Store Norske kjøpte Sveagruva i 1934, fikk man konsesjon av Telegrafstyret for å opprette offentlig radiostasjon der. Da også andre

²⁰¹ Kongelig resolusjon av 15.10.26 er gjengitt i vedlegg 8.

²⁰² Forhandlinger i Odelstinget nr. 109, 16.6.1926.

²⁰³ Med punkt 1 forstås paragraf 1 om monopol i telegrafloven.

²⁰⁴ Tilleggslov av 1. juli 1926 (nr.4) til Telegrafloven av 29.4.1899.

stasjoner på Svalbard har fått lignende konsesjoner, kan det være interessant å se hvordan en slik konsesjon ble bygget opp omkring det lovverket man hadde:

I henhold til lov av 29. april 1899 om enerett for staten til befordring av meddelelser ved hjelp av telegraflinjer og lignende anlegg med tilleggslover av 18. august 1914, 6. juli 1923 og 1. juli 1926 samt til kongelig resolusjon av 15. oktober 1926 meddeles herved de vilkår som gjelder for opprettelse og drift av radiostasjon i Sveagruben [...].²⁰⁵

Så fulgte 15 punkter som er identisk med Kongelig resolusjon av 15.10 1926 (Se vedlegg 9). Jeg har forenklet punktene for å få bedre oversikt:

1. Anleggsplan må godkjennes av Telegrafstyret.
2. Eierne retter seg etter internasjonale avtaler.
3. Bølgelengder stasjonen vil benytte, må være godkjent av Telegrafstyret.
4. Stasjonen skal holdes i god stand.
5. Stasjonen er forpliktet til å videresende alle telegram innlevert ved eller sendt til stasjonen.
6. Stasjonen sender all trafikk til og fra områder utenfor Svalbard over Telegrafverkets radiostasjon på Svalbard. Telegrafstyret kan gi dispensasjon.
7. Stasjonen er forpliktet til å svare på nødanrop.
8. Stasjonen har eget anropssignal.
9. Stasjonen kan beregne seg tilleggskost.
10. Tjenesten utføres av telegrafist med vitnemål fra Telegrafstyret. Telegrafstyret kan gi dispensasjon.
11. Eierne av stasjonen er ansvarlig for innkreving av Telegrafverkets telegramtakster.
12. Stasjonen er underlagt kontroll av Handelsdepartet og kan inspiseres av den eller de funksjonærer som blir oppnevnt av departementet eller Telegrafstyret.

²⁰⁵ Brev fra Telegrafstyret til Store Norske, 28.9.35, Store Norskes arkiv, boks 489, SATØ.

13. Når hensyn til staten, eller allmenne hensyn krever det, kan Handelsdeptet eller Marinestyret forby korrespondanse fra stasjonen.
14. Brytes vilkårene, stenges stasjonen for offentlig korrespondanse.
15. Tvister om vilkårsforståelse avgjøres av Kongen.

KAPITTEL 5: TELEGRAMTRAFIKK

5.1. Trafikkutviklingen ved Spitsbergen Radio

Spitsbergen Radio åpnet for telegramformidling 10.12.1911. Til å begynne med hadde de ingen å kommunisere med på øygruppen. Arctic Coal Company hadde håpet at stasjonen i Advent Bay skulle være operativ denne vinteren, men det antennemateriellet amerikanerne hadde kjøpt ble liggende en tid i England p.g.a. en sjømanns- og transportarbeiderstreik, og dette umuliggjorde skipning og montering i Advent Bay før vinteren.²⁰⁶ Stasjonen kom i drift i 1912, og i mellomtiden ble telegram bragt med bud til og fra Advent Bay og den norske radiotelegrafstasjonen i Green Harbour.²⁰⁷

Allerede før Spitsbergen Radio var offisielt åpnet 10.12.1911, ble det sendt og mottatt telegrammer. I november ble det sendt ett og mottatt fire takserte telegrammer. I desember ble det sendt 93 og mottatt 63 fullt betalende telegrammer; telegraminntekter var Kr.1284.50 denne måneden.²⁰⁸ Jeg antar at det mest dreide seg om jule- og nyttårshilsener. Overvintreere på Spitsbergen hadde for første gang i historien kunnet sende og motta hilsener til jul, en tid da man ellers var helt isolert, og da savnet av sine kjære på fastlandet var størst.

Da man den første vinteren ikke hadde radioforbindelse med Advent Bay, måtte telegram til Spitsbergen Radio og vice versa befordres med hundesledeekspedisjoner. Den 15. desember 1911 sendte Spitsbergen Radio følgende telegram til Telegrafstyret: «Igaarnat ankom expedition fra Advent Bay, en bedrift i dette mørket. Medbragte telegrammer til beløp Kr.913,60. Expeditioner vil komme en gang om måneden.»²⁰⁹

²⁰⁶ Dole 1922, bind 2: s.66.

²⁰⁷ Hoel 1966, bind 2: s.639.

²⁰⁸ Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

²⁰⁹ Telegrafstyrets arkiv, TTA, j.nr. 18252 - 1911, RA.

Den 9. juli 1912 kommer det følgende beskjed fra Telegrafverket: «Ang. oppgjør Arcticcoal, nægt telegram uten kontant betaling medmindre styrelsen godkjenner kreditt».²¹⁰ Er ACC en dårlig betaler, eller er det Spitsbergen Radio som ikke har sendt regning? Vi ser av journalen at det i juli går ut flere telegram fra selskapet, og nå ber de om regning.

TABELL 5.1:

Utdrag av de første månedsregnskap for Spitsbergen Radio:²¹¹

År/mnd	Sendte telegram		Mottatte telegram		Inntekter Kr.	
	Takserte:	Tjeneste:	Takserte:	Tjeneste:		
1911						
Nov.	1	6	4	9	84.80	
Des.	93	16	63	28	1284.50	1)
1912						
Jan.	3	8	4	31	42.80	
Feb.	25	13	14	34	398.75	

1) Dette utgjør 54.750 1999-kroner. Kilde: www.ssb.no.

Telegram Spitsbergen Radio utvekslet med andre telegrafinstanser, f.eks. Telegrafstyret eller Ingøy Radio, ble ikke taksert. Slike telegram ble kalt *tjenestetelegram*.

²¹⁰ Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, Katalog 156, SATØ.

²¹¹ ibid. (Trafikkstatistikk første hele kalenderår, se vedlegg 1.)

Tabell 5.2:

Samlede driftsutgifter ved Spitsbergen og Ingøy Radio²¹²

1911/12	Kr. 48.606,96
1912/13	" 36.123,78
1913/14	" 46.616,12
1914/15	" 44.390,48
1915/16	" 49.237,42
1916/17	" 66.203,12
1917/18	" 98.996,60

Tabell 5.3:

Inntektene ved Spitsbergen Radio:²¹³

1911/12 - Kr.	5.984,65
1912/13 - "	13.103,12 *) ²¹⁴
1913/14 - "	9.466,62
1914/15 - "	5.819,55
1915/16 - "	2.313,56 **)
1916/17 - "	6.171,12
1917/18 - "	20.360,10 ***) ²¹⁵

*) Økning grunnet den forulykkede Schrøder-Stranz-ekspedisjonen.

***) Amerikanerne legger ned driften.

***) Økningen skyldes Store Norske (SNSK) og svenskene i Svea.

Utgiftene i Spitsbergensambandet inkluderer Ingøy Radio, mens inntektene ved Spitsbergen Radio bare tar med stasjonens egen utgående trafikk. Innkomne telegram er som vanlig bokført som inntekt ved innleveringsstasjonene. Det bemerkes at inntektene ved Ingøy Radio har vært ganske ubetydelige. Stasjonen spiller ikke noen vesentlig rolle som kystradiostasjon, men har sin største betydning som ledd i telegrafforbindelsen til Spitsbergen. Telegrafstyret mente derfor at driftsutgiftene ved Ingøy Radio måtte tas med i oversikten over de utgifter Telegrafverket hadde hatt i Spitsbergensambandet.

²¹² UD P7B 1/09, brev fra Telegrafstyret, 10.3.1919, RA.

²¹³ *ibid.*

²¹⁴ 13.103 1913-kroner utgjør 515.557 1999-kroner. Kilde: www.ssb.no.

²¹⁵ 20.360 1918-kroner utgjør 330.607 1999-kroner. Kilde: www.ssb.no.

Men selv om regnskapene ikke gir et helt korrekt bilde av inntekts- og utgiftssiden, viser det i alle fall et stort misforhold mellom inntekter og utgifter. Noen lukrativ forretning kan ikke dette telegrafsambandet ha vært. Inntektene i regnskapsåret 1912/13 er 119 % større enn de andre årene. Dette kommer av svært mye telegramtrafikk i forbindelse med Schröder-Stranz-ekspedisjonen.²¹⁶

Schröder-Stranz-ekspedisjonen seilte ut fra Tromsø med motorkutteren *Herzog Ernst*²¹⁷ 5. august 1912. Ombord var det 15 mann, og lederen var den unge, tyske løytnanten Herbert Schröder-Stranz. Turen skulle gå langs østkysten av Spitsbergen og opp østsiden av Nordaustlandet. Her skulle han sammen med tre av deltakerne ta seg fram over Nordaustlandet med hundespann, krysse Hinlopenstredet med kajakk til Sorgfjorden og deretter fortsette over land til Krossfjorden. Men isen tvang dem til å snu og gå langs vestkysten av Spitsbergen. På 8025N 02115Ø, rett nordvest av Scoresbyøya var det stopp. Schröder-Stranz mente at de ved å bruke en av fangstbåtene skulle kunne trenge lenger østover. Han og tre ekspedisjonsmedlemmer ble satt på isen, og det var det siste man så til dem. Tilbake på *Herzog Ernst* var foruten fem tromsøværingers seks tyskere, deriblant Alfred Ritcher.²¹⁸

Den 20. september frøs *Herzog Ernst* inne i Sorgfjorden, og for de 11 som var ombord ble det enten å holde seg i ro ombord, eller å gå den ca. 300 kilometer lange og ukjente veien til gruvesamfunnet i Advent Bay. 19. desember dro Ritcher avgårde i et forsøk på å nå frem til Advent Bay, hvor han svært forkommen nådde frem åtte dager senere. Først da ble det kjent for omverdenen hvilke problemer ekspedisjonen hadde. Fra sykesengen i Longyear City ga Ritcher opplysninger om ekspedisjonen.²¹⁹

Gjennom Spitsbergen Radios journal ser vi at det gikk telegram frem og

²¹⁶ UD P7B 1/09, brev fra Telegrafstyret, 10.3.1919, RA.

²¹⁷ Eks. *Sterling* av Tromsø.

²¹⁸ Amundsen 1984.

²¹⁹ *ibid.*

tilbake vedr. ekspedisjonen, og at Norge gjennom UD var aktivt med i det som skjedde. I et telegram 8. januar 1913 garanterte den norske regjering for utgifter i forbindelse med hjelp til ekspedisjonen.²²⁰ Topopografen Arve Staxrud hentet de gjenværende tyskerne, Rave og Rüdiger i Sorgfjorden. Sammen med Ritcher og de norske ekspedisjonsmedlemmene Rotvold og brødrene Jensen kom de til Tromsø 10. juni 1913. Schröder-Stranz og hans menn verken så eller hørte man noe til. Først mange år senere ble det funnet rester som stammet fra Schröder-Stranz's gruppe.²²¹

TABELL 5.4:

Telegraminntekter på Spitsbergen for årene 1912 til 1918:²²²

År: 1)	Sendte:	Mottatte:	Gjennomgående: 2)	Inntekter:	
1912-13	842	391	-	13.103,12	
1913-14	790	367	1274	9.466,62	
1914-15	515	176	328	5.819,55	
1915-16	180	110	116	2.313,56	3)
1916-17	787	273	502	6.171,12	
1917-18	2678	1762	3317	20.360,10	

- 1) Avvikende regnskapsår: 1.7 - 30.6.
- 2) Amerikanerne trapper ned i 1915 og selger anlegget i 1916.
- 3) Gjennomgående: Telegram formidlet mellom radiostasjonene.

Tabell 5.4 viser endel interessante forhold. Vi ser at trafikken over Spitsbergen Radio reduseres under 1. Verdenskrig. Dette skyldes bl.a. at den tyske stasjonen i Ebeltoft-havna legges ned, og at amerikanerne reduserer virksomheten, for så å stenge ned i 1915. ACCs gruver blir solgt til Norge i 1916, og Store Norske Spitsbergen Kulkompanis virksomhet genererer endel telegramtrafikk i årene som fulgte. Det samme gjør *Aktiebolaget Spetsbergens Svenska Kolfält*, som i 1916 startet kullgruvedrift i Van Mijenfjorden). Stedet ble senere hetende *Svea*.

²²⁰ Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

²²¹ Amundsen 1984.

²²² UD P7B 1/09, brev fra Telegrafstyret, 10.3.1919, RA.

I de første årene Spitsbergen Radio var i virksomhet, var det ikke kommet krav om radiotelegrafstasjoner på lasteskip ennå. Det var særlig turistskipene som hadde egen radiotelegraf, og i en ukerapport forteller Spitsbergen Radio at de for tiden har forbindelse med *Victoria Luise*, som ligger på norskekysten med 500 passasjerer ombord. *Victoria Luise* var hyppig gjest på Spitsbergen, og var flere ganger innom Green Harbour.

Av sikkerhetsmessige grunner innhentet telegrafistene på skipene opplysninger fra Spitsbergen Radio om isforholdene. Det var svært få av kullskipene som hadde radiotelegrafstasjon ombord på denne tiden, men en forespørsel fra Vesteraalens Dampskibsselskap den 17.8.12 vedr. *D/S Andenæs*, forteller at rederier som hadde skip i fart på Spitsbergen tok kontakt med Spitsbergen Radio for å få informasjon om både isforholdene og skipene sine.²²³ Økende telegramtrafikk fra skip tyder på at flere av skipene som trafikkerer Spitsbergen hadde fått radiostasjon ombord.²²⁴

5.2. Telegramtakster

Som selskaper flest var Store Norske opptatt av kostnadsreduksjoner, så også når det gjaldt telegramkostnader. I et styremøte 4. mai 1917, besluttet man å foreslå for Telegrafstyret at tilleggstaksten for telegram ble nedsatt til 25 øre pr. ord, mot en garanti på Kr.15.000 i årlig inntekt fra 1. juni. Den gjeldende tilleggstaksten var 75 øre pr. ord mellom Spitsbergen og Norge, og i tillegg kom vanlig norsk innenriks- og eventuelt utenrikstakst.²²⁵

Den 8. oktober gikk Telegrafstyret med på en avtale som var i tråd med Store Norskes ønske. Avtalen omfattet Store Norske Spitsbergen Kulkompani, De Norske Kulfelter Spitsbergen, Kings Bay Kul Comp. og Spetsbergens Svenska

²²³ Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

²²⁴ For utfyllende data over telegramtrafikken, se vedlegg 2 og 3.

²²⁵ Westby 1961: s.68.

Kolfält.²²⁶ På spørsmål fra Store Norske om takstreduksjonen også skulle gjelde funksjonærer og arbeidere, svarte Telegrafstyret at det «selvsagt ogsaa skal gjælde al korrespondanse til og fra Selskapets funktionærer og arbeidere [...] paa Spitsbergen.»²²⁷

Takstreduksjonen var selvsagt også viktig for de ansatte. Ansatte som fra tid til annet sendte telegram til sine nærmeste, syntes at dette var en kostbar «fornøyelse». De ble derfor kreative: En telegrafist satte rekorden for telegram-økonomi med et telegram på bare to ord: En adressat og en adressestasjon – ingen tekst, ingen underskrift. Mottakeren kunne av dette lese: Intet nytt, alt vel.²²⁸

²²⁶ Telegrafstyrets arkiv, TAA, j.nr. 24076, 1917, RA.

²²⁷ Telegrafstyrets arkiv, TAA, j.nr. 23979, 1917, RA.

²²⁸ Westby 1961: s.36.

KAPITTEL 6: AKTØRENE PÅ SPITSBERGEN

6.1. Spitsbergen Radio - Svalbard Radio²²⁹

Når det gjelder stasjonens oppbygging og første leveår, viser jeg til pkt. 3.3 og 3.4. Etter en inspeksjon av Spitsbergen Radio i 1923²³⁰, skrev ingeniør Birkeland i sin rapport til Telegrafstyret at det var nok å gjøre på vaktene om sommeren. Det ble ekspedert med Ingøy Radio og småstasjonene på Spitsbergen til bestemte tider gjennom hele dagen. Ved siden av dette var det også andre stasjoner som skulle betjenes regelmessig, f.eks. *KNM Farm*, vitenskapelige stasjoner og lignende.

Han skrev videre at radiofunksjonærenes beste funksjonstid var like etter tiltredelsen: «Ombytningen av funksjonærer bør derfor skje tidligst mulig om sommeren for at den lyse sommertid kan komme hans arbeidsgiver til nytte.» Han anførte også et annet moment som skulle tale for tidlig avløsning, nemlig «den kjensgjerning at de overvintrende om våren får en sterk hjemferdstrang og derfor blir mindre oplagt til å arbeide.»

Mot slutten av 1920-årene begynte Telegrafstyret å tenke på alternative steder å plassere en fremtidig hovedstasjon på Spitsbergen. Det som var vesentlig for Telegrafstyret i denne sammenhengen var å redusere driftsutgiftene ved å bruke infrastrukturen rundt eksisterende gruvebyer. Det kan også ha vært press fra Store Norske, som ønsket å slippe utgiftene til drift av egen radiostasjon. Vi vet at Telegrafstyret ga dem reduserte telegramtakster.

Allerede i 1928 var det planer om å flytte Svalbard Radio fra Grønfjorden til Longyearbyen. Under overskriften «Blir den trådløse i Green Harbour flyttet til

²²⁹ Spitsbergen Radio skiftet navn til Svalbard Radio i 1925, da Norge ga øygruppen navnet Svalbard.

²³⁰ Rapport fra Ing. Birkeland til Telegrafstyret, katalog 156, boks 45, mappe 1923, SATØ.

Advent Bay?» skrev *Aftenposten* 27.1.28 at man i forbindelse med årets Svalbard-budsjett hadde tatt opp spørsmålet om den mest hensiktsmessige plassering og drift av Svalbard Radio. Telegrafdirektør Nils Nickelsen²³¹ sa til avisen at det gjaldt å minske driftsutgiftene, og at det var mulig at dette kunne skje ved å legge stasjonen til Advent Bay. I Green Harbour måtte man ha mer personell enn i Advent Bay. Avgjørelsen kunne også bli avhengig av hvor sysselmannen og bergmesteren skulle bo i fremtiden. Han opplyste at det for tiden ble utredet provisorisk drift i Advent Bay, og at man hadde forhandlet med Store Norske. I intervjuet²³² sa han at «vi håper å få avgjort denne sak utpå vårparten engang», og la til: «Telegrafvæsenet har forresten laget en ny moderne lampestasjon²³³ for Svalbard. Den vil bli installert til sommeren.»

Telegrafverket gjorde forsøk med kortbølgeforbindelse fra Longyearbyen til Fauske Radio. Disse forsøkene falt ikke helt heldig ut, bl.a. fordi elektrisk gruveutstyr (gruve lok m.a.) skapte gnister som forplantet seg gjennom kraftnettet som «støy», og dette ødela mottaking av radiosignalene.

Viraken omkring Nordpolekspedisjonene i 1920-årene plasserte Ny-Ålesund i sentrum av begivenhetene. Rundt 1928 ble det tatt en beslutning om å prøve Ny-Ålesund som base for Spitsbergen Radio,²³⁴ men av forskjellige grunner skjedde det ikke noe før 7. juni 1929. I et telegram fra Telegrafstyret fikk bestyreren Svalbard Radio spørsmål om den gamle gnistsenderen ville gi et pålitelig samband med Norge i tiden fra den store rørsenderen ble demontert og til den igjen var montert i Kings Bay.²³⁵

Svaret må ha vært positivt, for 15. juni kom det melding om at tilbygget til radiostasjonen i Ny-Ålesund skulle være ferdig i slutten av juli, «[...] og da

²³¹ Nickelsen utnevnt til telegrafdirektør 15.9.22: Rafto 1955, s.428.

²³² *Aftenposten*, 27.1.1928.

²³³ «Lampestasjon» er radiosender med radiorør. Dette var en teknisk nyvinning, og erstattet de gamle gnistsenderne.

²³⁴ Jan Hassel i *Telektronikk* nr.3/1994.

²³⁵ Telegram til bestyreren Svalbard Radio, 7.6.1929, Televerkets Svalbardarkiv, katalog 156, boks 48, SATØ.

overflyttes først den store langbølgesender, senere den lille sender og kortbølgesenderen.»²³⁶

Den 27. juli telegraferte Oslo:

«Skogvik» som beregner avgå Kr.Sund.N mandag 29 vil anløpe Grøn fjorden for aa medta materialet som må være ferdig til baatens ankomst [...] Bowitz-Ihlen som skal lede arbeidet i Kongsfjorden medfølger baaten.²³⁷

Samtidig med at Bowitz-Ihlen oppholdt seg i Ny-Ålesund, fortsatte telegrafvirksomheten i Grøn fjorden med det gamle utstyret fra 1911.²³⁸

I Statsråd 23.8.1929 ble det besluttet å gå til driftsstans i gruvene i Ny-Ålesund. Den 13. september skrev Telegrafstyret at det sannsynligvis ikke ville være drift ved Kings Bay Radio denne vinteren.²³⁹ Den 20.9.29 informerte Telegrafstyret: «Paatenkte flytning til Longyearbyen blir ikke aa iverksette iaar. Bowitz-Ihlen gitt ordre demontere kortbølgesenderen og medta denne til Grøn fjorden [...]»²⁴⁰ Det var bare såvidt Bowitz-Ihlen fikk med seg kortbølgeutstyret tilbake til Grøn fjorden før isen lukket seg rundt Ny-Ålesund. Vinteren 1929/30 var Svalbard Radio igjen samlet i Grøn fjorden.²⁴¹

Men så skjedde det noe: Telegrafstyret meldte at Store Norske ønsket at prøvene på kortbølge mellom Longyearbyen og Fauske Radio skulle tas opp igjen. Dette ble gjort og prøvene må nå ha vært vellykket, for 6. mai 1930 meldte Telegrafstyret at flytningsforslag var sendt departementet.²⁴²

21. mai 1930 ble det inngått en avtale mellom Telegrafstyret og Store Norske

²³⁶ Telegram fra Teledirektoratet til bestyreren Svalbard Radio, 15.6.29, Tele Svalbardarkiv, boks 41, SATØ.

²³⁷ Telegram fra Telegrafstyret til bestyreren Svalbard Radio, 27.7.29, Tele Svalbardarkiv, boks 41, SATØ.

²³⁸ Hanoa 1993: s.40.

²³⁹ Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

²⁴⁰ Telegram fra Telegrafstyret til bestyreren Svalbard Radio, 20.9.29, Tele Svalbardarkiv, boks 41, SATØ.

²⁴¹ Jan Hassel i *Telektronikk* nr.3/1994.

²⁴² Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

«i anledning av den foreslåtte flytning av statens radiostasjon i Grøn fjorden til Longyearbyen»:²⁴³

1. Store Norske stiller radiostasjonen sin vederlagsfritt til Telegrafverkets rådighet i en prøvetid på ett år.
2. Store Norske avgir også grunn for et tilbygg til selskapets telegrafstasjon.
3. Store Norske skal ha en radiotelegrafist i sin tjeneste, og denne stilles til Telegrafverkets disposisjon om det skulle være behov for dette i forbindelse med "stor trafikk eller tilstøtende særlige omstendigheter." (Telegrafverket forbeholdt seg å godkjenne telegrafistens kvalifikasjoner.)
4. Store Norske skal skaffe Telegrafverkets radiofunksjonærer kost og losji etter selvkost. Dette omfatter også adgang til fellesværelser og de fordeler av annen art som selskapets egne funksjonærer har.
5. Når prøvetiden er slutt, skal Telegrafverket bestemme om stasjonen skal bli i Longyearbyen eller flyttes.

Westby skrev at «4.8 begyndte oppsetningen av Statens radiostasjon i Longyearbyen, og regulær drift kom i gang 29/9-1930. Bestyrer Bowitz-Ihlen og personalet forøvrig flyttet over fra Green Harbour, som har været i drift siden 1911.»²⁴⁴

Nå var vel alt bare fryd og gammen? Livet i Longyearbyen var enklere, og man var ikke lenger isolert. Sykehus og lege ga en viss sikkerhet, og i tillegg var det både kirke og prest, slik at de åndelige behov også kunne tilfredsstilles. «Folk kunne svinge seg i dansen om lørdagen, og sone sine synder i kirken om søndagen», skal en av telegrafistene ha sagt.²⁴⁵

²⁴³ Kontrakt m/Telegrafstyret, 21.5.30, SNSK's arkiv, box 489, SATØ.

²⁴⁴ Westby 1961: s.366.

²⁴⁵ Jan Hassel i *Telektronikk* nr.3/1994.

At telegrafistene bodde og spiste sammen med Store Norskes funksjonærer ble imidlertid en kilde til gjensidig irritasjon, som ikke tok slutt før telegrafstasjonen fikk egen messe etter 2. verdenskrig. Longyearbyen var en «company town», der Store Norskes funksjonærer var «herrene», og de ansatte ved Svalbard Radio måtte hele tiden kjempe for sine rettigheter.²⁴⁶

I brev til Telegrafstyret beskrev bestyrer Bowitz-Ihlen forholdene slik: «For telegraffolk ligger saken slik an, at de vandrer i den tids skygge, da Store Norske hadde sin egen private telegrafstasjon med rett til å korrespondere med sine egne fartøier [...]»²⁴⁷

Han fortalte at de møtte åpenbare sjikaner av forskjellig slag når de skulle ivareta Telegrafverkets interesser: «En funksjonær stilles altså lett overfor det valg, enten å gå over i Store Norskes interesser og derved opnå personlige behageligheter, eller å skjøtte sin etats interesser og ta de ubehageligheter på stedet som måtte følge.»²⁴⁸ Videre skrev han:

Det må erindres, at til tross for at man sies å bo i en by, har man dog kun et eneste kompani, hvis funksjonærers skjebne ligger i en enkelt manns hånd, nemlig den fungerende grubechef. Grubechefens opfatning og vurdering påtrykkes derfor automatisk de underordnede funksjonærer, m.a.o. hele ens daglige omgangskrets. Det må også erindres, at man ikke treffer andre mennesker hele vinteren, til alle døgnets tider - i og utenfor sitt arbeid. Det her nevnte forhold skifter med grubechefene - i vinter kommer forholdet til å ligge vanskelig an.²⁴⁹

Han savnet et sted hvor han kunne ha ro og privatliv utenfor tjenesten, og foreslo at Telegrafstyret overveide å føre opp en passende messebygning for telegraffunksjonærene.²⁵⁰

Bare en måned etter åpningen av Isfjord Radio på Kapp Linné, foreslo han i

²⁴⁶ *ibid.*

²⁴⁷ Fra Bestyreren Svalbard Radio til Telegrafstyret, 21.10.33, Tele Svalbardarkiv, katalog 156, boks 43, SATØ.

²⁴⁸ *ibid.*

²⁴⁹ *ibid.*

²⁵⁰ *ibid.*

brev til Telegrafstyret at Svalbard Radio måtte flyttes dit. Med alle de betenkelighetene det hadde vært til overføring av stasjonen fra Grønfjorden til Longyearbyen, burde stasjonen på Kapp Linné i utgangspunktet vært bygget som hovedstasjon for Svalbard:

I Longyearbyen har man en god forbindelse med Ingøy Radio, en delvis ubrukkelig kyststasjon [...] Isfjord Radio har forutsetninger for å bli en glimrende kyststasjon, et fortrinnsvis stasjonspunkt for forbindelse med Norge [...] og en utmerket meteorologisk stasjon.²⁵¹

Det er ofte vanskelig for arbeidstakere når arbeidsplasser flyttes, og personalet har nok ikke vært tatt med på råd. Det går tydelig frem av dette brevet:

Efter opfordring av interesserte grubeforetagender på Svalbard [les Store Norske], offentlige myndighets personer og til dels pressen, besluttet det å flytte Svalbard Radio fra Grønfjorden til Longyearbyen. Flytningen realiseres høsten 1930 under stor tvil som følge av forsøksresultatene.²⁵²

For Telegrafstyret var det greit at Svalbard Radio var i Longyearbyen, for dette ga den beste økonomiske løsningen. Flyttingen til Longyearbyen var i utgangspunktet midlertidig, og man hadde en vaktmann som av og til så til bygningene i Grønfjorden. I et telegram ble det argumentert for å la stasjonsbatteriene der forfalle, for derved å kunne spare utgifter til vakthold. De så i alle fall ingen grunn til å flytte tilbake:

Saavidt skjønnes er der tross vanskelige mottaker forhold ikke grunn til å beslutte tilbakeflytning til Grønfjorden iaar eller i det hele tatt før der maatte inntreffe noe som helt forandret forholdene paa Svalbard.²⁵³

Postmesteren i Tromsø foreslo at det ble bygget nytt posthus i Longyearbyen. Saken ble forelagt fylkesmannen i Troms, tidligere sysselmann Bassøe, som også tok opp Svalbard Radios behov. Han kjente nok forholdene bedre enn de fleste, og mente at det ville være ønskelig at også Telegrafverkets funksjonærer

²⁵¹ Bestyreren Svalbard Radio til Telegrafstyret, 23.10.33, Tele Svalbardarkiv, boks 45, katalog 156, SATØ.

²⁵² *ibid.*

²⁵³ Fra Telegrafstyret til bestyreren Svalbard Radio, 6.8.31, Tele Svalbard-arkiv, boks 45, katalog 156, SATØ.

fikk bo der: «[...] Som det vil fremgå av dokumentene er også disses boligforhold for tiden vanskelige.»²⁵⁴ Konklusjonen var at det i det foreslåtte postbygget også var familieleilighet for telegrafbestyreren, samt rom for sommerforsterkningene som var tilknyttet telegrafanlegget.²⁵⁵

Da Svalbard Radio ble flyttet til Longyearbyen i 1930, ble stasjonens bemanning redusert til bare en mann om vinteren, nemlig bestyreren. Om sommeren, når trafikken økte, ble det sendt opp sommerforsterkning (Jmf. vedlegg 10). Dette er nok en bevisst sparepolitikk fra den norske stats side. Vi er i det Willy Østreng kaller *laissez-faire*-perioden (1925-1950): «Det mest karakteristiske trekk ved denne perioden er sparepolitikken. [...]»²⁵⁶

Med kun en ansatt halve året var Svalbard Radio underbemannet. I avtalen med Store Norske, skulle de holde en reservetelegrafist som kunne tre til ved trafikktopper. Dette lot seg imidlertid ikke alltid gjøre: «[...] Reservetelegrafisten er butikchef og kan vanskelig unnværes denne tid [...]»²⁵⁷

6.2. Isfjord Radio

Høsten 1932 gikk to russiske kullskip på grunn ved innseilingen til Isfjorden «da man ikke klarte å orientere sig efter sjøkartene alene. Sovjetunionen har derfor anmodet om at der må bli bygget fyr til sikring av skipsfarten.»²⁵⁸ Dersom det ikke ble gjort noe fra norsk side i år, ville Sovjetunionen ganske sikkert sette opp fyrbelysning i sommer, skrev NSIU. Da det også fra norsk side var behov for fyr i området, mente NSIU at saken ikke burde utsettes. Det hadde vært en økende skipstrafikk, og Store Norske alene hadde skipet ut 243.071 tonn kull gjennom 66 skipslaster siste sommer. Det var nå tre

²⁵⁴ St.prp. nr.1, tillegg nr.9 (1935) Om bevilgning til bygging av posthus på Svalbard.

²⁵⁵ *ibid.*

²⁵⁶ Østreng 1975: s.108-109.

²⁵⁷ Telegram fra bestyreren Svalbard Radio til Telegrafstyret, 9.12.32, Tele Svalbardarkiv, boks 43, SATØ.

²⁵⁸ Brev fra NSIU 23.3.32 i St.prp. nr.1, tillegg nr.14, 1933.

gruvebyer ved Isfjorden, med samlet innbyggertall på ca. 1600 personer. I alt hadde Adventfjorden hatt 95 skipsanløp.²⁵⁹

Man mente at noe av grunnen til at det ikke hadde skjedd ulykker med norske kullskip eller turistskip, var at man den første tiden bare hadde seilt i den lyse årstiden, og at de samme fartøyer senere hadde seilt med lokalkjente folk. Brevet fra NSIU konkluderer slik: «Som det fremgår av russernes uheld i høst, er det ikke så enkelt for fremmede å ta sig frem. Beseiling må derfor forsøkes gjort så lett at ikke bare lokalkjente folk kan foreta den nogenlunde trygt.»²⁶⁰

Handelsdepartementet uttalte i et skriv av 20.12.32 til Finans- og Tolldepartementet bl.a.:

Departementet finner i forbindelse med budgettforlaget å burde nevne at Sovjetforbundet gjennom Utenriksdepartementet for noen tid siden har rettet en henstilling til Regjeringen om at der av Svalbard-budgettet må bli bevilget midler til opførelse av et fyr ved Isfjorden.²⁶¹

Handelsdepartementet anså det nødvendig at spørsmålet om bygging av stasjonen på Kapp Linné ble fremmet i første statsråd, dersom bygget skulle settes opp i løpet av sommeren «[...] idet de nødvendige bestillinger i så fall må foretas de nærmeste dager.»²⁶²

Finans- og Tolldepartementet konkluderer slik:

Efter de foreliggende opplysninger finner også dette departement at det må ansees påkrevet snarest mulig å gå til det omhandlede anlegg av fyr og radiostasjon til sikring av skipsfarten på Svalbard.²⁶³

I et møte 16. mai 1933, besluttet Stortinget bygging av fyr- og radiostasjon på Svalbard, og bevilget Kr. 100.000 til formålet.²⁶⁴ Stasjonen skulle bygges på eiendommen Russekeila, tilhørende Arthur S. Lewin. Departementet mente

²⁵⁹ *ibid.*

²⁶⁰ *ibid.*

²⁶¹ St.prp. nr.1, tillegg nr. 14, 1933.

²⁶² *ibid.*

²⁶³ *ibid.*

²⁶⁴ Budgett-innst. S. nr. 85b-1933, og S.tid. 1933, s.1316.

det ville være av interesse for staten å være grunneier over hele området. Det ble derfor foreslått å kjøpe det 68.7 km² store området. Det ble opplyst at det i dette området var en mindre kullforekomst og en sinkgruve, og at det var et rikt fiske i et vann og en elv like ved stasjonen. Det kunne også drives pelsdyrfangst av radiostasjonens betjening på eiendommen. Det er tydelig at man tenkte på velferdstiltak for stasjonsbetjeningen. Stortinget besluttet 19. juni 1933 å bevilge **Kr. 15.000** til innkjøp av Russekeila.²⁶⁵

Selv om proposisjonen forutsatte at anleggsarbeidene ble utført under ledelse av NSIU, da de hadde erfaring fra bygging av fire radiostasjoner på Øst-Grønland,²⁶⁶forutsatte *Utenriks- og konstitusjonskomiteen* i sin innstilling at ansvaret for oppsetting av fyrlamper og radiostasjon skulle ivaretas av h.h.v. Fyrdirektoratet og Telegrafstyret som de virkelige sakkyndige institusjoner. At de dro nytte av Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser hadde komiteen intet imot."²⁶⁷

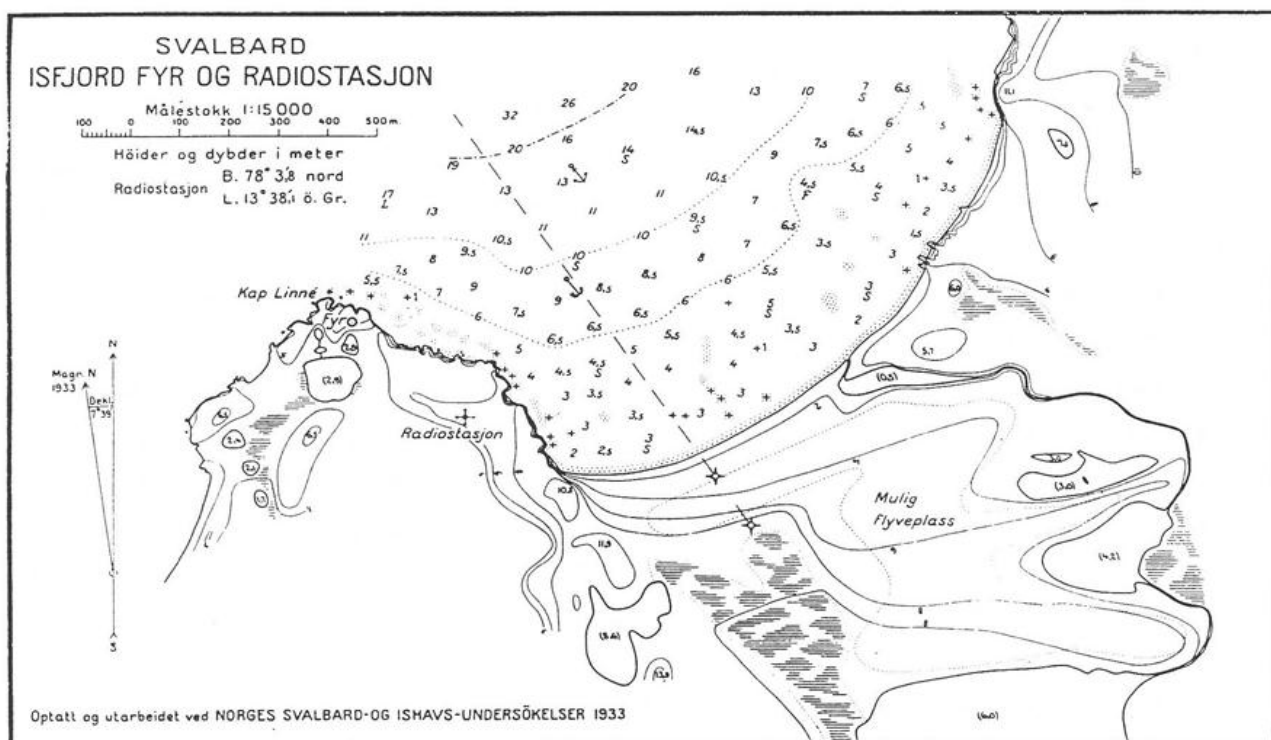
NSIU bygget Isfjord Radio under ledelse av Anders Orvin. *Polarbjørn* gikk fra Tromsø den 5. juli med kurs for Kapp Linné, og hadde med alt som skulle til for bygging av radiostasjonen. 8. juli om kvelden startet lossingen, og 13. juli var alt kommet i land.²⁶⁸

²⁶⁵ St.prp. nr.1 1933, tillegg nr.19, Budgett-innst. S. nr. 85b-1933, og S.tid. 1933, s.1813.

²⁶⁶ St.prp. nr.1, tillegg nr.14, 1933.

²⁶⁷ S.tid. 1933, s.1317.

²⁶⁸ Anders Orvin: *Isfjord fyr og radiostasjon, Svalbard* i Norsk Polarinstitutt's meddelelser nr.24/1934.

Isfjord Radio fikk en hovedbygning på 63 m² i 1-1/2 etasje, og et tilbygg på 47 m². Hovedbygningen inneholdt radiostasjon, stue, kjøkken, entré og vindfang. På loftet var det tre soverom og gang. Tilbygget huset aggregat- og akkumulatorrom. Til stasjonen hørte det også andre bygninger, som uthus, smie og båthus, samt opphalingsslip og kran. Drift av Isfjord Radio ble overlatt til Telegrafstyret, og stasjonen ble utstyrt med en Telefunken langbølgesender på 300 watt. Stasjonen kom «på luften» 13.9.33.²⁶⁹

Hovedtanken bak en radiostasjon på Kapp Linné var at stasjonen skulle utstyres med radiopeileutstyr, slik at man kunne foreta radiopeiling av skip i tåke og usiktbar vær.²⁷⁰ Under planlegging av stasjonen, ble det også drøftet å ha et automatisk radiofyrt istedenfor betjent radiostasjon. Da kunne skipene selv peile seg inn. Dette fant man imidlertid mindre heldig på Spitsbergen. Når det var en betjent radiostasjon på stedet, kunne dette foregå begge veier. Det

²⁶⁹ *ibid*, s.28-29.

²⁷⁰ Vi skal huske at radar ikke var oppfunnet ennå.

ble også drøftet å sette opp tåkelur, men denne ble sløffet.²⁷¹

Mye kan tyde på en viss kompetansestrid mellom Svalbard Radio og Isfjord Radio. Den første bestyrer og telegrafist på Isfjord Radio ble rekruttert av NSIU, og Anders Orvin, som var ansvarlig for bygging av stasjonen, skulle ha uttalt at telegraffolk ikke klarte å arbeide på Kapp Linné. Dette falt bestyrer Bowitz-Ihlen ved Svalbard Radio tungt for brystet:

Jeg antar dette ikke trenger noen nærmere gjendrivelse - dertil har for mange telegraffolk med glede og interesse utført utmerket godt arbeide heroppe og vært bedrøvet over å måtte reise sydover igjen.²⁷²

Han skrev videre at Isfjord Radio ville kunne bli øygruppens hovedstasjon, men at det ville bli krevende. Da måtte man tilsette folk med den beste faglige kompetanse, «[...] og disse folk finnes kun i telegrafvesenet.»²⁷³ Med adresse til Orvin og andre fant han «det påfallende at folk som har mindre rede på en veldreven kyststasjons ydeevne enn radioamatører, skal uttale sig og derved gripe inn i disse ting.»²⁷⁴ En annen plass står det at

anlegget [er] bemannet med ikke-fagfolk, og at det må betegnes som et holde-kulls foretagende av ikke-fagfolk, som vendte det døve øre til fagfolkenes råd i Telegrafstyret.²⁷⁵

Jeg vet ikke om «gnisningene» mellom de to radiostasjonene fortsatte, men den 2. juni 1934 fikk i alle fall Svalbard Radio følgende melding fra

Telegrafstyret: «Svalbard Radio har intet med Isfjord Radio å gjøre.»²⁷⁶

Den 19. juli kom det telegram fra Værvarslinga i Tromsø om at den meteorologiske stasjonen ville bli flyttet til Isfjord Radio, og 15. desember meldte Telegrafstyret at kystradiotjenesten også skulle overflyttes til Isfjord Radio.²⁷⁷ Isfjord Radios hovedoppgave var å betjene skipsfarten og utføre meteorologiske observasjoner. Observasjonene ble tatt fem ganger i døgnet og

²⁷¹ St.prp. nr.1, tillegg nr.14, 1933.

²⁷² Brev fra bestyrer Svalbard Radio til Telegrafstyret, 23.10.33, box 45, katalog 156, SATØ.

²⁷³ *ibid.*

²⁷⁴ *ibid.*

²⁷⁵ *ibid.*

²⁷⁶ Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

²⁷⁷ *ibid.*

sendt Tromsø via Bjørnøya Radio.²⁷⁸

6.3 Advent Bay - Longyearbyen

Hvordan gikk det med radiostasjonen til amerikanerne i Advent Bay?

Den 9. august 1912 kom det en henvendelse fra en Ludvig Varming vedr. radiostasjonen i Advent Bay.²⁷⁹ Det står ingenting i journalen om hva denne henvendelsen gikk ut på, men det kan ha vært spørsmål av teknisk art. Dansken Ludvig Varming var ansatt som tømmermann under oppbyggingen av Spitsbergen Radio i Green Harbour²⁸⁰, og han kan ha vært engasjert av ACC for å bygge opp stasjonen i Advent Bay. Blant det som skulle gjøres i Advent Bay denne sommeren, var nettopp oppretting av radiostasjon viktig.

John Gibson jr.²⁸¹ hadde kjøpt et radioutstyr som tidligere hadde vært brukt ombord i det norske hurtigruteskipet *Kong Harald*. Scott Turner²⁸² fant radioutstyret i uåpnede kasser da han kom til Advent Bay denne sommeren. Snekkere var i gang med bygging av stasjonsbygning og master, da det brøt ut streik. Deretter var det ingen tilgjengelige arbeidere resten av sommeren, med unntak av en dansk formann. Det hele ble overlatt til formannen, som uten annen assistanse enn et instruksjonshefte de fant i en av kassene, bygget opp radiostasjonen og meldte at den var klar til bruk i august.²⁸³ Det kan være dette ovennevnte notat i journalen indikerer.

Den 23. september kom det en forespørsel fra ACC om noen ved stasjonen i Green Harbour kunne komme til Advent Bay og avstemme radiostasjonen der.²⁸⁴ Denne anmodningen ble gjentatt 28. september.²⁸⁵ Det er tydelig at de

²⁷⁸ Kåre Bratlien: «Isfjord Fyr og Radio 55 år» i *Polarboken 1987-1988*, s.87.

²⁷⁹ Jurnal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

²⁸⁰ Hoel 1966, bind 1: s.260, og Jan Hassel i *Telektronikk* nr.3/94.

²⁸¹ John Gibson jr. var ACC's direktør i Norge.

²⁸² Scott Turner overtok etter John Gibson jr.

²⁸³ Dole 1922, bind 2: s.136.

²⁸⁴ «Avstemme radiostasjonen» er et teknisk uttrykk for at radiosenderen justeres til

ikke fikk radiostasjonen til å virke. Spitsbergen Radio meldte imidlertid den 4. oktober at det var etablert forbindelse med radiostasjonen i Advent Bay.²⁸⁶

En av bokholderne ved ACCs anlegg, G. W. Bryan hadde tidligere vært telegrafist i det amerikanske jernbaneselskapet Western States. Han påsto at telegrammene fra den norske stasjonen i Green Harbour ble sendt i *kontinental morse*, noe som avvek fra *amerikansk morse*. Han lærte seg imidlertid den kontinentale morsen i løpet av to dager, og med litt trening ble han en dyktig radiotelegrafist.²⁸⁷

Kontinental morse er også kalt *internasjonal morse*, da den har hatt størst internasjonal utbredelse. *Amerikansk morse* var mest brukt på faste trådsamband i USA, som f.eks. i telegrafsamband og mellom jernbanestasjoner. Amerikansk morse avviker fra internasjonal morse når det gjelder noen bokstaver og tall/tegn. I tillegg til disse to morsealfabetene, var det også et arabisk, tyrkisk, gresk, russisk og japansk morsealfabet. At disse nasjoner trengte egne morsealfabet er forståelig, da de ikke bruker latinske bokstaver.

Spitsbergen Radio sier i en ukerapport til Telegrafstyret den 6.10.12 at radiostasjonen i Advent Bay skal betjenes av en amerikansk jernbane-telegrafist med 9 års praksis. Sambandet skal starte opp 13.10, «idet han først skal tilegne sig vort system og studere stationen, som antages at vilde funktionere tilfredsstillende.»²⁸⁸

Det første telegrammet fra Advent Bay gikk til Heftye, der Scott Turner litt ironisk ga telegrafdirektøren kompliment for at radiosambandet nå var brakt i

ønsket frekvens, og at senderens utgang tilpasses antennen. Når vi senere hører at operatøren i Advent Bay er tidligere jernbane telegrafist, vet vi at slike samband foregikk på en fysisk linje, og vedkommende har da antakelig ikke hatt kunnskap om radiosendere.

285 Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen radiotelegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

286 Telegrafstyrets arkiv, TTA, j.nr. 58, 1912, RA.

287 Dole 1922, bind 2: s.137.

288 Telegrafstyrets arkiv, TTA, j.nr. 19203, 1912, RA.

orden.²⁸⁹ Da han ikke fikk noe svar på dette, skal Turner ha uttalt at «he was not good sport enough to reply to my message.»²⁹⁰

Amerikanerne hevdet at de norske myndigheters neste forsøk på å «stikke kjepper i hjulene» for dem, var å sette frem et krav om at bare operatører med telegrafistsertifikat godkjent av den norske regjering kunne betjene stasjonen i Advent Bay. «Outsidere» ville ikke være dyktige nok, og derved forårsake unødvendige forsinkelser i Green Harbour. For å møte disse påstandene, trente Bryan noen dager for å få tilbake sin «western railroad touch», med det resultat at telegrafistene i Green Harbour måtte bryte inn og be ham sende langsommere.

I de første ukene forsøkte telegrafistene i Green Harbour å «knekke» Bryan ved å sende så hurtig de bare klarte. Scott Turner uttalte at Bryan aldri mistet et eneste ord, noe som var bemerkelsesverdig når telegram ble sendt i kontinental morse, hovedsakelig på norsk og med norske forkortelser.²⁹¹

Jeg vet ikke om det er Bryans bedre ferdigheter som er årsaken til en passus i ukerapporten fra Spitsbergen Radio 20. oktober, men da meddeles Telegrafstyret at forbindelsen med Advent Bay nå var tilfredsstillende.²⁹² Den 8. desember meldte imidlertid Spitsbergen Radio at de ikke hadde hørt noe fra Advent Bay siden 24. november.²⁹³

Den 23. desember hadde man fremdeles ikke forbindelse med Advent Bay. Forklaringen var at antennefestet i toppen av den ene masten «brakk», og at antennen derfor falt ned. Vintersjefen mente at det ville være nødvendig å få en ekspert fra den norske radiostasjonen i Green Harbour til å reparere antennen, men Bryan så ingen behov for å hente hjelp utenfra. Kanskje Bryan

²⁸⁹ Telegrafdirektøren hadde jo helst sett at det var bygget en telefonlinje mellom Advent Bay og Green Harbour.

²⁹⁰ Dole 1922, bind 2: s.137.

²⁹¹ *ibid.*

²⁹² Telegrafstyrets arkiv, TTA, j.nr. 19283, 1912, RA.

²⁹³ Telegrafstyrets arkiv, TTA, j.nr. 58, 1912, RA.

var litt «sår» i forholdet til sine norske kolleger?

Dole skrev at Bryan så hva som måtte gjøres, og med hjelp av en mann klarte han å få antennen tilbake i masten igjen. «Yankee ingenuity in this case, as in many others, proved to be a valuable asset.»²⁹⁴ 28.12 var forbindelsen i orden. På forespørsel fra telegrafdirektøren, svarte ACC mot bedre vitende: «we cannot yet ascertain nature of difficulty.»²⁹⁵ Kanskje de syntes det var litt «flaut» at det tok en hel måned å få antennen opp i masten igjen?

Radiostasjonen i Longyear City fungerte meget bra i alle år, også etter at Store Norske overtok. I 1919 bygget Store Norske en ny radiostasjon like ved den nye administrasjonsbygningen. Det ble arbeidet for å få moderne sender- og mottakerutstyr, istedenfor gnistsenderen og krystallmottakeren som sto i den gamle telegrafstasjonen. De håpet med dette å få direkte forbindelse med Ingøy Radio ved Hammerfest, slik at de slapp å sende trafikken over Green Harbour. Jeg har ikke sett noen steder at de fikk direkte forbindelse med Ingøy, men den 1. oktober 1919 kl. 0700 fikk man i hvert fall første forbindelse med Spitsbergen Radio i Grønfjorden fra den nye radiostasjonen.²⁹⁶

Jeg har lyst til å gå litt tilbake i tid. Fra 1911 og fremover kontrollerte Norge stort sett alle telekommunikasjonene til og fra Spitsbergen. Telekommunikasjoner kan betraktes både i et internasjonalt, nasjonalt, regionalt og lokalt perspektiv. Spitsbergen Radio representerte det regionale og nasjonale perspektivet. Gruvesamfunnene på Spitsbergen hadde sine egne private radiotelegrafer, og representerte det lokale «teleperspektivet». Undersøker vi Longyear-samfunnet, kan vi se en maktstruktur der telekommunikasjoner også inngår i kontroll av ansatte.

²⁹⁴ Dole 1922, bind 2: s.138.

²⁹⁵ Telegrafstyrets arkiv, TTA, j.nr. 18735, 1912, RA.

²⁹⁶ Westby 1961: s.136 og 142.

Amerikanerne hadde følgende oppslag i radiostasjonen:

This is not a public telegraph station.
All messages to be sent or delivered must
first be presented to the superintendent
or manager for his OK. No private messages
in code will be sent under any circumstances.
Advent Bay, June 12, 1913.
Scott Turner, manager²⁹⁷

Westby skriver at denne bestemmelsen formelt ble opprettholdt av Store Norske da de overtok i 1916, men at det ikke forekom at telegram ble nektet ekspedert. Et slikt utsagn er egentlig mer eller mindre uinteressant. Når folk visste at telegrammene deres måtte leveres inn på kontoret for kontroll, begrenset dette i seg selv innholdet. Det essensielle i denne sammenhengen er at arbeidsgiveren satt på muligheten til å kunne lese og sensurere ansattes telegramutveksling med familie, eller hvem det nå måtte være, ikke om de faktisk gjorde det.

Pålegget om kontroll står forøvrig også i Store Norskes instruks til vintersjefen vinteren 1916/1917: «[...] Alle privattelegrammer må indleveres paa kontoret. Det er forbudt i henhold til gjældende kontrakt at sende aviserne meddelelser om forholdene ved selskapets anlæg og drift. [...]»²⁹⁸ Longyear City var ennå en «company town» drevet på arbeidsgivers premisser.

I 1923 ser det ut til at de ansatte har fått en kontraktfestet rett til å sende og motta privattelegram: «Benyttelse av telegraf: Arbeiderne har rett til mot godtgjørelse efter den til enhver tid gjældende takst å få avsendt og motta telegrammer gjennom selskapets telegrafstasjon ved Longyear City.»²⁹⁹ Jeg vet ikke om telegram fremdeles skulle leveres inn på kontoret for kontroll, men slike kontrollmuligheter forsvant da Svalbard Radio flyttet til Longyear-byen og Telegrafverket selv overtok telegramformidlingen derfra i 1930.

²⁹⁷ Westby 1961: s.11.

²⁹⁸ ibid, s.36. (Fra Instruks for vintersjefen 1916-17)

²⁹⁹ ibid, s.264. (Fra Arbeidskontrakt 1923)

I sin doktoravhandling skriver Bjørg Evjen om trekk ved Sulitjelma-samfunnet som har klare paralleller til Longyear-samfunnet. A/S Sulitjelma Gruber eide bl.a. jernbanen, som var eneste kommunikasjonsmulighet til og fra stedet. De ikke bare *kunne* kontrollere hvem som kom, de gjorde det også. Bedriften hadde full kontroll og bestemte samfunnsutviklingen.³⁰⁰

Longyear-samfunnet var enda mer kontrollert:

Store Norske rådde over kullbåtene som bare tok med folk tilknyttet selskapet. Det var en geografisk terskel for å komme inn i samfunnet, en terskel bedriften kontrollerte. [...] I tillegg var det kontroll i Longyearbyen med hvem som skulle og hvem som ikke skulle overvintre.³⁰¹

Som vi har sett kunne Store Norske kontrollere sine ansattes bruk av telekommunikasjoner. Vi kan gå et skritt videre og se hva som skjedde da ansatte i en konfliktsituasjon prøvde å kontrollere ledelsens bruk av telekommunikasjoner. Søndag 1. juli 1917 ble det arbeidsstans i gruvene i Longyear City grunnet en lønnskonflikt. Fire arbeidere dro samme dag til Green Harbour for å sende telegram til organisasjonen i Tromsø om å iverksette blokader. Ledelsen i Store Norske forsøkte samtidig å sende telegram til hovedkontoret om det som skjedde, men Spitsbergen Radio hørtes ikke til avtalt tid. Neste møtetid var mandag kl. 1400, men før den tid trengte 60 mann seg inn på kraftstasjonen, jaget vekk fyrbøteren og raket ut varmen under kjelen med følgende bemerkning: «Vi skal stanse forbindelsen.»³⁰² Ved å stenge kraftstasjonen, stanset de radioforbindelsen til Spitsbergen Radio i Green Harbour, og dermed forbindelsen mellom Longyear City og Norge.

Ledelsen i Store Norske sendte nå to av formennene til Green Harbour med telegram. Streikeledelsen var klar over denne muligheten, de hadde jo selv brukt samme metode, og hadde derfor satt ut streikevakter som skulle hindre «utgående telegramtrafikk». Formennene kom seg likevel avgårde om natten

³⁰⁰ Evjen 1995: s.25.

³⁰¹ *ibid*, s.279.

³⁰² Westby 1961: s.76.

mens vaktene var uoppmerksomme. Dir. Bay hadde skrevet telegrammet til styret på fransk, for å gjøre det vanskeligere for streikelederne å forstå innholdet dersom budbringerne skulle bli stanset og visitert av streikevaktene.³⁰³

Konflikten ble først kjent i Norge 4. juli gjennom et telegram fra de streikende til Spitsbergen Syndikalistiske Føderasjon i Tromsø. Styret i Store Norske konfererte med statsminister Gunnar Knudsen samme dag, og SNSK's direktør Bay i Longyear City fikk beskjed om å legge seg på en forsonlig linje.³⁰⁴ Om kvelden den 6. juli kom budbringerne tilbake fra Green Harbour med flere telegram. Den 7. juli om kvelden ble to av formennene igjen sendt til Green Harbour med telegram som var forfattet på fransk: «[...] streikerne har satt seg i besittelse av dynamitt og har noen ganger demonstrativt avfyrt skudd [...]»³⁰⁵

Dette alarmerende telegrammet fra direktør Bay fikk styret den 8. juli. Saken ble drøftet i regjeringskonferanse dagen etter, og det ble besluttet at man skulle forsøke med meklings mellom partene.³⁰⁶ Den 10. juli om kvelden kom det telegram fra hovedkontoret:

Styret har forelagt de fra Spitsbergen ankomne telegrammer for regjeringen som fant situasjonen så alvorlig at det blev besluttet å sende et marinefartøy opp sammen med "Forsete" til eventuell hjelp for funksjonærene og til beskyttelse av selskapets anlegg og beholdninger. Samtidig vil regjeringen sende med byfoged Meinich fra Tromsø som meglingsmann for å søke konflikten løst ved meglings.³⁰⁷

Byfogd Meinich i Tromsø var blitt bedt om å ta meklingsoppdraget. Han skulle ha med seg en marinestyrke for å opprettholde ro og orden om meklings ikke førte frem. Sjefen for marinefartøyet *Farm*, kaptein Beutlich fikk allerede 7. juli beskjed om å gjøre fartøyet klar for en tur til Spitsbergen på kort varsel.

³⁰³ *ibid*, s.77.

³⁰⁴ Agøy 1997: s.44.

³⁰⁵ Westby 1966: s.78.

³⁰⁶ Agøy 1997: s.44.

³⁰⁷ Westby 1961: s.79.

KNM Farm skulle ta ombord 15 væpnede gaster fra *KNM Michael Sars*, og våpenbeholdning skulle kompletteres med to mitraljøser og ammunisjon fra hæren. Ekspedisjonen skulle holdes hemmelig helt til den kom frem. Telegrafstasjonen i Green Harbour fikk beskjed om ikke å fortelle noen om at *KNM Farm* var i vente.

Under overfarten ble de som var utpekt til å være 'landgangsstyrken' trent, og det ble foretatt øvelsesskyting. *KNM Farm* ankom iskanten 14. juli like etter midnatt. Isen dekket fjorden utover mot Green Harbour. Meinich satte kurs over isen mot Longyearbyen om morgenen³⁰⁸, og ankom Longyear kl.2130, sammen med løytnant Andersen og islos Olsen fra *KNM Farm*. Meinich ba om at kraftstasjonen ble fyrt opp, slik at telegrafforbindelsen med fastlandet kunne gjenopprettes. 15. juli kl.0215 dukket Beutlichs avdeling opp - 16 mann med utrustning.³⁰⁹

17. juli beordret sjefen på *KNM Farm* sensur av telegram til og fra Norge. Sensuren ble opphevet 26. juli, samme dag som de streikende forlot Spitsbergen.³¹⁰ Årsaken til sensuren var å hindre at streikeledelsen sendte eller mottok uønskede telegram. Radiostasjonen i Longyearbyen kunne Store Norske selv kontrollere, men stasjonen i Green Harbour var en offentlig telegrafstasjon, og her kunne man i utgangspunktet sende det en ønsket, bare taksten ble betalt. Dette er så vidt jeg vet eneste gang **det norske forsvaret** er brukt i en arbeidskonflikt på Spitsbergen.

6.4. Ebeltofthamn³¹¹

Våren 1911 forelå det planer for en tysk forskningsstasjon på Spitsbergen, og da tyskerne fikk en avtale med ACC, ble det besluttet å føre opp stasjonen på

³⁰⁸ Agøy 1997: s.44-45.

³⁰⁹ Westby 1961: s.80.

³¹⁰ Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

³¹¹ Ebeltofthamn ligger i Krossfjorden.

det amerikanske selskapets område. Dr. Rempp og dr. Wagner ankom Advent Bay den 23. juli 1911 med den norske kullbåten *Alma*. Den 1. september ble det tatt i bruk observasjonsstasjoner på toppen av Nordenskiöldfjellet (1050 m.o.h.) sørvest for Adventfjorden, og på platået nord for Longyeardalen, 420 m.o.h.³¹² 8. august 1911 kom det en anmodning fra den tyske legasjonen i Kristiania om at en geofysisk stasjon som ville bli opprettet i Advent Bay måtte få adgang til å bruke telegrafstasjonen i Green Harbour.³¹³

Det tyske forskningsfartøyet *Poseidon* hentet dr. Rempp og dr. Wagner i Advent Bay sommeren 1912, og flyttet den vitenskapelige stasjonen til Ebeltofthamn i Cross Bay (Krossfjorden)³¹⁴. Ekspedisjonen kom fram til bestemmelsesstedet den 18. juni. De som skulle overvintre var Wegener, Robitzsch og to medhjelpere. 20. juni begynte tyskerne en serie av okkupasjoner, noe som var ekspedisjonens hovedoppgave.³¹⁵

Amerikanerne så med skepsis på tyskernes virksomhet på Spitsbergen. Da tyskerne utstyrte forskningsstasjonen i Cross Bay med en trådløs stasjon, mente de at det var den tyske regjeringen som sto bak. Tyskerne ønsket en «fot» på Spitsbergen for å stå sterkere om øygruppens status skulle endres. De ville derfor ikke at Norge skulle være eneste nasjon med en slik viktig infrastruktur som det et trådløst samband representerte.³¹⁶ Dette var selvfølgelig spekulasjoner fra amerikanernes side. Selv om stasjonen i Cross Bay i likhet med den amerikanske i Advent Bay skulle stå i forbindelse med Spitsbergen Radio, var det nok en alminnelig oppfatning at en stats tilstedeværelse ville tillegges vekt om Spitsbergens folkerettslige status en gang i fremtiden skulle endres.³¹⁷

³¹² Hoel 1966, bind 1: s.280.

³¹³ Telegrafstyrets arkiv, TTA, j.nr. 59 - 1912, RA.

³¹⁴ Hoel 1966, bind 1: s.281.

³¹⁵ *ibid*, s.282.

³¹⁶ Dole 1922, bind 2: s.170.

³¹⁷ Rafto 1955: s.372.

Medio august dro Robitzsch fra Ebeltoftthavn til Green Harbour med *Victoria Luise* for å la seg utdanne til telegrafist ved radiotelegrafstasjonen der.³¹⁸ 18. august informerte telegrafdirektøren Spitsbergen Radio om Robitzsch's opplæring. 1. september telegraferte prof. Hergesell fra Strasbourg at radiostasjonen han skulle betjene var underveis.³¹⁹ Robitzsch returnerte til Ebeltoftthavn 28. september med postskøyten, som også bragte med seg radiostasjonen.³²⁰ Jeg synes Robitzsch gjennomgikk en svært så kort opplæring. Kanskje kunne han dette fra før og bare skulle kikke nordmennene i kortene?

Den tyske stasjonen var i drift til utbruddet av 1. verdenskrig. Den 15. august 1914 kom det telegram fra UD ang. henting av tyskerne i Ebeltoftthavn. Den 22. august telegraferer UD: «Anmoder overbringe tyskerne Ebeltoftthavn beskjed om snarest mulig hjemvenden.» 26.8: Telegram fra stiftsamtmannen i Tromsø: «Meddel Cross Bay postskøyten henter dem.» Tyskerne spurte samme dag hva de skulle gjøre med de vitenskapelige instrumentene sine. Noen dager senere svarte UD at de kunne ta med seg instrumentene ombord i postkutteren, og at disse kunne leveres det tyske konsulatet ved ankomst Tromsø.³²¹ Stasjonen i Ebeltoftthavn ble ødelagt av militære styrker fra en engelsk krysser i oktober 1914. «Tyskerne skulle ikke få styrke sine interesser i dette ingemannslandet», skrev Thorolf Rafto.³²²

6.5. Kings Bay - Ny-Ålesund

Ingeniør Erling Einar Angell Thiis skrev 28. juli 1909 et brev til Utenriksdepartementet at Green Harbour Coal Co., med grosserer Chr. Anker³²³

³¹⁸ Hoel 1966, bind 1: s.287.

³¹⁹ Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

³²⁰ Hoel 1966, bind 1: s.287.

³²¹ Journal over ankomne telegrammer over Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

³²² Rafto 1955, s.372.

³²³ Samme Anker som i 1909 søkte om «enerett til trådløs telegrafering [...] til Bjørnøen og Spitsbergen».

som drivende kraft, hadde tatt i besittelse en landstrekning rundt hele Kings Bay i en bredde av fem kilometer. Hvert år sendte selskapet ekspedisjoner til Spitsbergen for å drive undersøkelser, men da Chr. Anker døde høsten 1912, prøvde boet å selge feltene på Spitsbergen.³²⁴

Ishavsrederen Peter S. Brandal fra Brandal på Sunnmøre kjøpte Kings Bay-feltet av Chr. Ankers dødsbo, og Kings Bay Kul Comp. (KBKC) ble stiftet 14. des. 1916. Sommeren 1917 dro 30 mann nordover med *D/S Carl*. På veien nordover gikk turen til Hammerfest, der de skulle ta ombord trematerialer, gruvetømmer og proviant. Den engelske konsulen i Hammerfest la ned protest mot at en radiotelegrafist, som skulle betjene en nyinnkjøpt radiotelegrafstasjon, fikk være med nordover, da han kunne være tysk spion.³²⁵ Jeg vet ikke om han fikk være med videre.

Selskapet hadde kjøpt en radiotelegrafstasjon i Storbritannia. Denne ønsket de å sette opp i Kings Bay før vinteren sto for døren, men krigen stoppet planene: «[...] de britiske myndigheter nektet os iaar av principielle grunde at ta den op til Spitsbergen. Vi har imidlertid godt haab om at der vil bli git tilladelse til at ta den op næste sommer.[...]»³²⁶

Det var et alvorlig handikapp for driftsbestyreren ikke å ha en radiotelegrafstasjon til rådighet, for på den måten å komme i kontakt med hovedkontoret. For å sende telegram om vinterens kullproduksjon, gikk derfor Sherdahl med to arbeidere over innlandsisen til Advent Bay. I et notat heter det:

[...] Den 17. mars 1918 gik Sherdal med 2 mand over Kingsbræen - Sveabræen - Kap Boheman - Isfjorden til Store Norske Spitsbergen Kulkompanis anlæg ved Advent Bay for at sende telegrammer. De ankom til sit bestemmelsessted efter 44 timers forløp, heri indbefattet 10 timers rast. Tilbake gik man samme vei nogle dage senere.³²⁷

³²⁴ Hoel 1966, bind 3: s.1108.

³²⁵ *ibid*, s.1111. (Telegrafisten var antakelig tysker.)

³²⁶ Årsberetning 1917 for *Kings Bay Kul Comp.*, i boks merket «KBKC», Norsk Polarintitutt, Tromsø.

³²⁷ Notat funnet i boks merket «KBKC», Norsk Polarintitutt, Tromsø.

Det ligger stor dramatik bak dette notatets nøkterne språk. Ekspedisjonen hadde overnattet i 800 meters høyde og med temperaturer nede i minus 42 grader. Notatet forteller heller ikke at dette var en livsfarlig tur, hvor utfallet var helt åpent. Hundene hadde nemlig revet seg løs og stukket av med sleden der både provianten og utstyret lå. For den ene av karene endte turen med tap av alle tærne på en fot. Det var heldigvis vindstille, ellers er det ikke godt å si hva som kunne ha skjedd med dem.³²⁸

Westby, som var vintersjef i Longyearbyen, skrev om denne hendelsen i dagboken sin:

19. mars. Minus 32 [...] I denne temperaturen kom driftsbestyrer Sherdahl og en mann fra Kings Bay via Kapp Boheman. De hadde efterlatt en tredje mann ca. 1 mil utenfor Hotelnesset.[...] Han ble kjørt til sykehuset og tatt under behandling.[...] 31. mars: Sherdahl drar med en ledsager, den andre blir på sykehuset med sine amputerte tær, [...]³²⁹

I Ålesund har man ventet spent på resultatet av vinterens kullproduksjon. I telegrammet fra driftsbestyreren sto bl.a. «[...] Vinterproduksjonen 9000 tonn.[...]»³³⁰ Hovedkontoret i Ålesund var avhengig av informasjon fra Kings Bay, for derved å kunne selge kullproduksjonen til best mulig pris, og få tak i skip som kunne frakte kullene til kjøper. Ventet selskapet for lenge, var det kanskje knapphet på tonnasje, og fraktprisene ville skyte i været.³³¹

Første båt til Kings Bay sommeren 1918 ankom 5. mai. I løpet av sommeren var belegget på det meste oppe i 300 mann. Det ble i sommersesongen skipet ut ca. 15.000 tonn kull, og man hadde begynt på innslaget til en ny gruve. Fra og med midten av juni var det svært livlig skipstrafikk til anlegget. 11 skip med en samlet tonnasje på 10.168 tdw. gjorde 20 turer til Kings Bay.³³²

³²⁸ Westby 1961: s.98.

³²⁹ *ibid.*

³³⁰ Årsberetning 1918 for Kings Bay Kul Comp. Boks «KBKC» - Norsk Polarinstitut, Tromsø.

³³¹ *ibid.*

³³² Hoel 1966, bind 3: s.1113-1114.

Den 25. mai informerte Telegrafstyret Spitsbergen Radio om at det skulle opprettes en radiostasjon i Kings Bay. En måned senere fikk Spitsbergen Radio anmodning fra KBKC's (Kings Bay Kul Comp.s) hovedkontor i Ålesund om å lytte etter KBK (Kings Bay Radio). Dette var nok en litt forhastet anmodning, for 5. juli kom det en ny henvendelse fra Ålesund som gjaldt montering av radiostasjonen i Kings Bay. Under innføringen i journalen står det: «Lovet gjøre hvad mulig for besiktige stationen.»³³³

I årsberetningen til KBKC står det kort at den innkjøpte radiostasjonen ble satt opp i 1918 «[...] og har fungeret tilfredsstillende siden oktober maaned.[...]»³³⁴ Kings Bay Radio hadde stor aktivitet i forbindelse med de mange ekspedisjoner som brukte Ny-Ålesund som utgangspunkt for fremstøt mot Nordpolen. Da Roald Amundsen og Ellsworth skulle dra fra Ny-Ålesund via Nordpolen til Alaska med luftskipet *Norge* i 1926, hadde Amundsen og Norsk Luftseiladsforening leid Kings Bay Radio fra 1.4 til 1.7, og dermed hadde de monopol på alt som ble sendt ut til avisene om ekspedisjonen. Bare Kings Bays egne telegrammer skulle gå uhindret. Denne avtalen gjorde at Svalbardtraktatens *artikkel 4* ble satt på dagsorden, og stasjonen ble like etter åpen for alle.

I et telegram 21.8.29 foreslo driftsbestyrer Sherdal i KBKC å legge ned driften i Ny-Ålesund vinteren 1929/30 og bare ha en liten vaktstyrke der. 22. august tilrådte også Svalbard-kommisjonen³³⁵ det samme, og dagen etter besluttet man i Statsråd å gå til driftsstans.³³⁶ Vaktmannskaper passet imidlertid gruvene og utstyret. Mye tyder på at det også har vært telegrafist ved anlegget om sommeren: Et telegram til Telegrafstyret 9. sept. 1932 fortalte at den

³³³ Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

³³⁴ Årsberetning 1918 for Kings Bay Kul Comp. Boks «KBKC» - Norsk Polarinstitut, Tromsø.

³³⁵ Svalbardkommisjonen. Kommisjonen skulle ivareta statens interesser på Svalbard. (Hoel 1966, bind 1, s.89)

³³⁶ Hoel 1966, bind 3: s.1168-1169.

private radiostasjonen i Ny-Ålesund ble lagt ned 31.8.32.³³⁷, og et telegram 6.7.33 lyder: «Telegrafist Schrøder som i fjor var i Kings Bay er kommet dertil igjen saa stasjonen er nu i drift.»³³⁸

Sommeren 1935 ble det opprettet en fiskeristasjon i Ny-Ålesund, og KBKC skulle stå for driften. Blant arbeidsstyrken var det også en radiotelegrafist. Det første han måtte gjøre var å få reparert radiomastene, da de var skadet i løpet av vinteren. Første sesongen deltok omkring 150 fiskefartøyer i fisket utenfor vestkysten. Fiskeristasjonen ble drevet til 1939.³³⁹

6.6. Sveagruva

Spetsbergens Svenska Kolfält ble stiftet den 4.9.1916.³⁴⁰ Det var styrets plan å sende en ekspedisjon på omlag 150 mann til Spitsbergen sommeren 1917, for å sette opp et gruveanlegg i Braganzavågen innerst i Van Mijenfjorden: *Sveagruva*. I begynnelsen av juli avgikk selskapets første ekspedisjon fra Stockholm, men uvær og ugunstige isforhold gjorde at de ikke var fremme i Braganzavågen før i begynnelsen av august.³⁴¹

Den 6. august får Spitsbergen Radio en forespørsel fra Stockholm: Sveakol Stockholm³⁴² vil vite om den svenske ekspedisjonen er ankommet Braganza.³⁴³ Hovedkontoret i Stockholm begynte kanskje å bli litt engstelige; det hadde tross alt gått en måned siden ekspedisjonen forlot Sverige. Westby skriver at det fra Sveagruben var opplyst at de 17. august hadde opprettet radioforbindelse med den norske stasjonen i Green Harbour.³⁴⁴

³³⁷ Telegram fra Svalbard Radio til Telegrafstyret, 9.9.32, Televerkets Svalbardarkiv, boks 43, SATØ.

³³⁸ Telegram fra Svalbard Radio til Telegrafstyret, 6.7.33, Tele Svalbardarkiv, boks 43, SATØ.

³³⁹ Hoel 1966, bind 3: s.1186-1190.

³⁴⁰ Årsmelding 1917-18, *Spetsbergens Svenska Kolfält*, SATØ.

³⁴¹ Hoel 1966, bind 2: s.518.

³⁴² Telegramadressen til *Spetsbergens Svenska Kolfält*, Stockholm.

³⁴³ Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

³⁴⁴ Westby 1961: s.86.

29. august spurte en Bobeck i Svea om å få låne en radiobølgemåler. I journalen står det at Spitsbergen Radio lånte Svea det ønskede instrumentet, og at lånet er ført inn i låneboken. Når man arbeider i arktiske strøk, er det ikke bare å stikke på butikken og kjøpe det en trenger. Når Spitsbergen Radio har egen lånebok, kan vi gå ut fra at det å låne er helt vanlig, men det må for ordens skyld føres i boken.³⁴⁵

Telegrafstyret ba 25. august om opplysninger vedr. stasjon med kallesignal SAZ.³⁴⁶ Spitsbergen Radio kan i sin ukerapport ha nevnt at de har opprettet forbindelse med SAZ, Svea. Selv om Norge ikke hadde noe ansvar eller jurisdiksjon over øygruppen, fulgte byråkratene i Kristiania nøye med og har reagert på at det plutselig dukket opp en ukjent radiosignatur.

Radiostasjonen ble utvidet i 1920, og det ble montert moderne radiosendere. Svenskene kunne nå sende og motta telegram fra de fleste større radiostasjoner i Europa. Det ble nå opprettet radioforbindelse direkte med Sverige over Boden Radio i Nord-Sverige.³⁴⁷ I 1921 ble det dannet et nytt selskap i Svea: *Svenska Stenkolsaktiebolaget Spetsbergen*. Dette selskapet fortsatte driften til en brann stoppet det hele i 1925.³⁴⁸

I det internasjonale polaråret 1932/33 var det en svensk vitenskapelig ekspedisjon på Spitsbergen. De skulle ha hovedkvarter i *Sveagruvan* og en sekundærstasjon på *Nordenskiøldfjellet* ved Longyearbyen. Ekspedisjonen hadde med seg to telegrafister, en ved hver av stasjonene. I henhold til internasjonal overenskomst, skulle det daglig sendes observasjoner fra Nordenskiøldsfjellet, men da man her ikke kunne ha en radiostasjon med større rekkevidde, ønsket svenskene å kunne bruke Svalbard Radio.³⁴⁹

³⁴⁵ Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

³⁴⁶ *ibid.*

³⁴⁷ Årsmelding 1919-20 *Spetsbergen Svenska Kolfält*, SATØ.

³⁴⁸ Hoel 1966, s.535.

³⁴⁹ Verbalnote 9.6.32 fra Den svenske legasjon til UD, Tele Svalbardarkiv, boks 43, SATØ

Da Svalbard Radio bare hadde en ansatt om vinteren, og derfor ikke hadde kapasitet til å ta på seg den ekstrabyrden som formidling av meldinger av et slikt omfang ville medføre, gjorde Telegrafstyret en historisk innrømmelse: De aksepterte at en av de svenske telegrafistene kunne få operere fra Svalbard Radio:

[...] Radiotelegrafist Widegren kan tillates aa assistere ved stasjonen i Longyearbyen forsaavidt angaar avvikling av rapporttjenesten med Sveagruvan. Han bør dog avkreves taushetsløfte. Rapport- og observasjonstjenesten må søkes anordnet saaledes at den ikke generer stasjonens normale tjeneste.³⁵⁰

Taushetsløftet ble avgitt av Widegren 19.9.32.³⁵¹ (vedlegg 12). Ekspedisjonen avviklet i slutten av august 1933. Store Norske kjøpte Sveagruva i 1934, og søkte 27.8.35 Telegrafstyret om tillatelse til å opprette radiostasjon der. Konsesjon blir gitt av Telegrafstyret 28.9.35.³⁵²

6.7. Coles Bay, Grumant og Barentsburg

I Coles Bay drev et selskap som kalte seg Handelshuset Grumant, eller Grumant Mining Company fra St. Petersburg noe virksomhet i 1913. Russerne satte opp et hus øst for Coles Bay sommeren 1913, og da ekspedisjonen forlot Spitsbergen i begynnelsen av september, ble to mann igjen for å holde vakt. Disse to russerne, som forøvrig var brødre, fikk en hard vinter. Jeg vet ikke om de hadde radiostasjon i leiren, men vi ser av journalen til Spitsbergen Radio at stasjonen den 13.4.14 har nedtegnet en beskjed fra en Fredrik i Coles Bay: «Min bror syk, hent os straks.»³⁵³

³⁵⁰ Telegram fra Telegrafstyret til bestyreren Svalbard Radio, 25.7.32, Tele Svalbardarkiv, boks 43, SATØ.

³⁵¹ Taushetsløfte, Televerkets Svalbardarkiv, boks 43, SATØ.

³⁵² Brev fra Telegrafstyret til Store Norske, 28.9.35, Store Norskes arkiv, boks 489, SATØ.

³⁵³ Journal over ankomne telegrammer ved Spitsbergen telegrafstasjon, katalog 156, SATØ.

Den 14.4 kom det telegram fra Telegrafstyret: «To russere kan anbringes på stasjonen.»³⁵⁴ Dette kan ha vært svar på en mulig henvendelse fra Spitsbergen Radio om lov til å innkvartere russerne der, noe som ikke ble aktuelt, for ifølge Dole var den ene kommet til Advent Bay trekkende med den andre på en slede. Legen prøvde å berge den syke, men han døde dagen etter ankomsten. Den andre hadde forfrysninger og måtte amputere flere tær og fingre.³⁵⁵

I en rapport til UD skrev Adolf Hoel den 6.7.1914 at en av overvinterne fikk skjorbuk og at begge v.hj.a den norske radiostasjonens folk ble satt i stand til å komme seg til amerikanernes anlegg i Advent Bay.³⁵⁶ Vi forstår at den norske radiotelegrafstasjonen i Green Harbour har ytet bistand til naboer i nød. Jeg antar at de kan ha fått slede og skiutstyr for å komme seg til lege i Advent Bay.

I 1920 ble det registrert et selskap som bl.a. overtok Handelshuset Grumants kullfelter øst for Colesbukta. Selskapet fikk navnet Anglo Russian Grumant Company, og de opererte Grumant Radio fra det nå fraflyttede gruve-samfunnet med samme navn. Det var grensekonflikter mellom Anglo Russian Grumant Co. og Store Norske. Den 20. oktober 1926 ble det inngått en avtale som regulerte grenselinjen mellom selskapenes eiendommer. I denne avtalen måtte Anglo Russian godta den såkalte telegrafklausulen, der selskapet forpliktet både seg selv og sine evt. rettsetterfølgere til å la alle telegram fra private radiostasjoner som måtte bli opprettet på området formidles videre over Svalbard Radio til og fra landområder utenfor Spitsbergen. Virksomheten ble lagt ned i 1927, men tatt opp igjen da det sovjetrussiske Arktikugol kjøpte anlegget i 1931.³⁵⁷

354 ibid

355 Dole 1922, bind 2: s.235.

356 Hoel 1966, bind 1: s.340-341.

357 ibid: s.344-346.

Folkekommissariatet for utenrikske saker anmodet i 1931 gjennom Den norske legasjon i Moskva om tillatelse til å opprette en kortbølgestasjon i Grumant, med begrunnelse at Svalbard Radio lå 70 km fra Grumant og var utilgjengelig om vinteren. Sommeren 1931 kom selskapets første ekspedisjon til Grumantbyen, og de hadde med seg både radiostasjon og to telegrafister. Russernes anmodning førte til drøftinger mellom UD, Justisdepartementet, Handelsdepartementet og Telegrafstyret.³⁵⁸

Etter Svalbardtraktatens artikkel 4, 2. avsnitt, skulle en anmodning fra Russland om å opprette et kortbølgesamband til hjemlandet være kurant. Med hjemmel i telegrafklausulen fastsatte imidlertid Telegrafstyret i brev til Handelsdepartementet³⁵⁹ 27. juli 1931 forskrifter og radiofrekvenser som en russisk radiostasjon i Grumant måtte følge.³⁶⁰

Sovjetunionen protesterte i en verbalnote av 20. juni 1932 mot at den privatrettslige avtalen mellom Anglo Russian Grumant Co. Ltd. og Store Norske angikk dem. De protesterte også mot flere av punktene i Telegrafstyrets vilkår, og hevdet at *artikkel 4* i Svalbardtraktaten måtte gjøres gjeldende.³⁶¹

Mens forhandlingene med de norske myndighetene pågikk, satte russerne opp en radiostasjon i Grumantbyen, og 8.12.31 ble Svalbard Radio kalt opp av denne stasjonen. Dagen etter sendte bestyreren ved Svalbard Radio følgende telegram til Oslo: «Igaar kl.1715 blev Svalbard Radio anropt paa 460 m av signaturen ROAW, som oppgav være Grumant City [...] Utber forholdsordre.»³⁶²

³⁵⁸ *ibid.*, s.357-358.

³⁵⁹ Telegrafstyret sorterte under Handelsdepartementet på denne tiden.

³⁶⁰ Hoel 1966, bind 1: s.358.

³⁶¹ *ibid.*

³⁶² Telegram fra Svalbard Radio til Telegrafstyret 9.12.31, Televerkets Svalbardarkiv, boks 48, SATØ.

Regjeringen protesterte overfor Moskva, da russerne hadde satt Grumant Radio i drift før det var oppnådd enighet med norske myndigheter.³⁶³

Svalbard Radio telegraferte 26.1.1932:

[...] ang. telegrafstasjon Grumantbyen. [...] Sojuslesprom [skal] ha faaet underretning fra Moskva om at stasjonen kan åpnes for drift 1. februar. [...] Som første meddelelse fra selskapet fik jeg igaarkveld en seddel sålydende: *Die Radiostation von Grumant arbeitet taglich von 1230 bis 1330 Uhr.* Utber forholdsordre.³⁶⁴

Svar kom 1.2.1932:

Spørsmålet om hvorvidt den russiske stasjonen i Grumant City må ha konsesjon er ennå ikke avgjort. Departementet er tilskrevet [...] Så snart avgjørelse foreligger skal De få nærmere beskjed. Foreløpig vil vi ikke motsette oss at stasjonen korresponderer direkte med russiske stasjoner.³⁶⁵

Nytt telegram til Oslo 3.2.32:

Kan telegrammer mottas fra Grumantstasjonen? [...] Kan eventuelle telegram til selskapet eller personer i Grumant avleveres gjennom stasjonen? Snarlig svar meget ønskelig.³⁶⁶

I et telegram til Teledirektoratet 1.4.32, forteller bestyreren på Svalbard Radio at forbindelsen med Grumant Radio har vært god, med møtetider alle hverdager. I mars hadde det vært 61 telegrammer til Grumant, og 92 fra Grumant. Dette utgjorde 1588,- kroner.³⁶⁷

Telegrafstyret forsøkte å forhandle direkte med det russiske statsgruveselskapet Arktikugol, men dette strandet da russerne i 1932 kjøpte *Nederlandsche Spitsbergen Compagnies* anlegg Barentsburg i Grønfjorden. Nå kunne russerne opprette en radiostasjon her med hjemmel i Svalbard-

³⁶³ Hoel 1966, bind 1: s.360.

³⁶⁴ Telegram fra Svalbard Radio til Telegrafstyret, 26.1.32, Televerkets Svalbardarkiv, boks 43, SATØ.

³⁶⁵ Telegram fra Telegrafstyret til Svalbard Radio, 1.2.32, Televerkets Svalbardarkiv, boks 43, SATØ.

³⁶⁶ Telegram fra Svalbard Radio til Telegrafstyret, 3.2.32, Televerkets Svalbardarkiv, boks 43, SATØ.

³⁶⁷ Telegram fra Svalbard Radio til Telegrafstyret, 1.4.32, Televerkets Svalbardarkiv, boks 43, SATØ.

traktatens *artikkel 4*.³⁶⁸ I et telegram fra Svalbard Radio 9.9.1932 het det at konsul Plissetzky, som ledet russernes anlegg i Barentsburg, hadde meddelt at man de nærmeste dagene fikk ferdig en radiosender på ca. 30 watt for telegramutveksling med Svalbard Radio.³⁶⁹

Konsul Plissetzky oppsøkte Svalbard Radio 2.10.1932 og meddelte at de ønsket å kjøpe eller leie Telegrafverkets radiostasjon i Green Harbour. Det var stasjonsbygningen og radiomastene de var interessert. De ville ha en mottakersentral for kringkasting på Finneset:

Dessuten skulle stasjon anlegges for direkte forbindelse med Russland med ny rørsender. Samtidig opplystes at der i Barentsburg nu er opprettet en 100 watts rørsender, men foreløpig har vi ikke opnaadd forbindelse. Plissetzky ønsker svar snarest.³⁷⁰

6.10.1932 meldte Telegrafstyret at de ikke ville selge, da det før eller siden kunne bli tale om drift ved stasjonen på Finneset. Spørsmål om mulig leie var forelagt Handelsdepartementet.³⁷¹ Artikugol satte opp en radiostasjon i Barentsburg, og da denne sto ferdig, kommuniserte russerne med hjemmel i Svalbard-traktatens artikkel 4, 2. avsnitt direkte med Sovjetunionen. Også Grumant Radio kommuniserte med Sovjetunionen via stasjonen i Barentsburg.³⁷² Etter artikkel 4, 1. avsnitt skulle dette ikke gjelde telegram til og fra ansatte, da dette var offentlig telegramtjeneste som skulle gå om Svalbard Radio. Vi vet ikke om russerne fikk sende telegram hjem over dette sambandet, men det ville vært så å si umulig for Norge å kontrollere om det skjedde.

Det ble etterhvert tyst omkring russerne og telekommunikasjoner på Spitsbergen. Kanskje Norge resignerte. Willy Østreng har kalt perioden 1925-1950 for *Laissez-fair*³⁷³-perioden, da Norge førte et minimumsregime

³⁶⁸ Hoel 1966, bind 1: s.360.

³⁶⁹ Telegram fra Svalbard Radio til Telegrafstyret, 9.9.32, Televerkets Svalbardarkiv, boks 43, SATØ.

³⁷⁰ Telegram fra Svalbard Radio til Telegrafstyret, 2.10.32, Televerkets Svalbardarkiv, boks 43, SATØ.

³⁷¹ Telegram fra Telegrafstyret til Svalbard Radio, 6.10.32, Televerkets Svalbardarkiv, boks 43, SATØ.

³⁷² Hoel 1966, bind 1: s.360.

³⁷³ *Laissez-fair* – «lar det gå sin skjeve gang».

på Svalbard.

"Det karakteristiske trekk ved denne perioden er den store grad av indre selvstendighet i gruvesamfunnene. Den samsvarte med norske så vel som utenlandske ønskemål."³⁷⁴

Oppsummering

I denne delen har jeg tatt for meg utvikling og bruk av telekommunikasjoner på Spitsbergen frem til 1935. Svalbard-traktatens *artikkel 4* har stått helt sentralt. Roald Amundsens ferd med luftskipet *Norge* og avtalen mellom han og Kings Bay Kul Comp. satte sinnene i kok. Avisene fant denne monopol-situasjonen uholdbar, og fikk tolking og etterleving av *artikkel 4* på dagsorden. Når man ser bort fra russerne og deres radiostasjon i Barentsburg, fremsto radiostasjonene på Spitsbergen etter dette som åpne for alle.

Trafikkutviklingen ved Spitsbergen Radio det første hele driftsåret viste topper i juli og august. Dette er ganske naturlig, for da var utskipingen av kull på sitt høyeste. Men inntektene på årsbasis sto likevel ikke i forhold til utgiftene, og regnskapet viste «røde tall». Sambandet til Spitsbergen var ingen god forretning. Når det gjaldt Telegrafverkets virksomhet på Spitsbergen, sto to forhold sentralt: Flytting av Svalbard Radio, og bygging av Isfjord Radio på Kapp Linné.

Det var ikke så stor entusiasme blant personalet på Svalbard Radio for flytting til Longyearbyen. Dette hadde mest med de operative forhold å gjøre. Longyearbyen lå inneklemt med høye fjell på nærmest alle sider, og var ikke det ideelle stedet for å drive radiokommunikasjon med fastlandet. Vi er også i en periode Willy Østreng har kalt *laissez-faire*-perioden, der sparepolitikken sto sentralt. Det var god økonomi for staten å flytte Svalbard Radio inn til

³⁷⁴ Østreng 1975: s.109.

Longyearbyen. Stasjonens bemanning ble nemlig drastisk redusert til bare en mann om vinteren. At personellet ikke var fornøyd med situasjonen, forstår vi av bestyrerens brevveksling med Telegrafstyret.

To russiske lasteskip på vei til Barentsburg forliste og aktualiserte behovet for en bemannet stasjon med lysfyrt og radiostasjon på Kapp Linné.

Stasjonen fikk navnet Isfjord Radio. Svalbard Radio hadde en dårlig lokalitet som kystradiostasjon da den ble flyttet til Longyearbyen, mens forholdene på Kapp Linné var glimrende. Radiobestyreren ved Svalbard Radio ivret for at Telegrafstyret skulle flytte hovedstasjonen på Spitsbergen ut til Kapp Linné, men forslaget fikk ikke like entusiastisk mottakelse i Oslo.

Amerikanerne bygget sin radiotelegrafstasjon i Longyear City, og var «på luften» 4. okt. 1912. Det var på basis av amerikanernes aktivitet i Advent Bay Norge åpnet Spitsbergen-sambandet i 1911, og amerikanerne sendte sin trafikk jevnt og trutt helt til de fikk problemer med forsyningene under 1. verdenskrig og la ned driften. Store Norske Spitsbergen Kulkompani kjøpte amerikanernes gruver i 1916, og drev sin private radiotelegrafstasjon helt til Svalbard Radio overtok stasjonen i 1930.

I 1916 begynte Kings Bay Kul Comp. kulldrift i det som skulle bli Ny-Ålesund. Radiostasjonen de hadde kjøpt i Storbritannia ble holdt tilbake av britiske myndigheter, men ble frigitt i 1918. Stasjonen var i drift til gruvene stengte i 1929. Etter dette var den sporadisk i bruk av vaktmannskap i sommermånedene. Sveagruva fikk radioforbindelse med Spitsbergen Radio 17.8 1917. I 1920 ble radiostasjonen utstyrt med kortbølgeutstyr, og det ble etablert radioforbindelse direkte til Boden Radio i Nord-Sverige. Driften ble lagt ned i 1925, og anlegget solgt til Store Norske i 1934. Det ble opprettet en radiotelegraf i Ebeltofthamn i 1912 i forbindelse med en tysk vitenskapelig stasjon. Stasjonen sto i kontakt med Spitsbergen Radio til 1914, da den ble lagt ned.

Russerne hadde radiostasjon i Grumant og korresponderte med Spitsbergen Radio til 1927. I 1931 søkte man om å få sette opp en kortbølgestasjon for å kommunisere direkte med Sovjetunionen, men en privatrettslig telegrafklausul de hadde «arvet» fra forgjengeren foreskrev at de måtte sende trafikken sin over Svalbard Radio. Da Sovjetunionen kjøpte Barentsburg av hollenderne i 1932, satte de opp kortbølgestasjon der, og hadde siden forbindelse direkte til hjemlandet.

KAPITTEL 7: AVSLUTNING

7.1. Telekommunikasjoner på Spitsbergen 1911 – 1935

Det var initiativet fra Arctic Coal Company som førte til oppretting av et radiotelegrafisamband til Spitsbergen i 1911, og ACC var meget aktive i prosessen frem til beslutningen var tatt. ACC drev en kullgruve i Advent Bay, og kontoret i Norge måtte vite hvilke kullmengder som ble tatt ut av gruvene, bl.a. for å hindre at de solgte mer kull enn det som ble produsert i løpet av vinteren.

ACC søkte om konsesjon for å bygge en stasjon i Nord-Norge, men møtte motstand. Det var utenkelig å gi en slik konsesjon til et utenlandsk selskap. Norge kunne selvsagt ha bygget Hammerfest-stasjonen, og amerikanerne den på Spitsbergen, men Norge ønsket å bygge begge to, noe som var mer problematisk, fordi man var midt i de såkalte Kristiania-konferansene, der Norge sammen med Sverige og Russland strevde med å komme frem til en styringsmodell for Spitsbergen som nordstatene og de andre europeiske statene kunne godta. Konferansen i 1910 ble resultatløs, men man skulle møtes på nytt i 1912. Det var enighet om at en eventuell telegrafstasjon på Spitsbergen skulle stå under kontroll av en internasjonal kommisjon som eventuelt skulle administrere øygruppen.

Amerikanerne kunne ha bygget stasjonen på Spitsbergen uavhengig av hva Norge gjorde, men de måtte ha noen å kommunisere med. Avstanden til USA var f.eks. 4000 km., mens avstanden til Hammerfest-området bare var 800 km. Datidens teknikk med gnistsendere på langbølge krevde kraftige sendere for å nå frem over store avstander. Senderne som ble plassert på Ingøy og Spitsbergen hadde utgangseffekt på 5 Kw, og Telefunken garanterte en rekkevidde på 1200 km. Vi vet at ACC i tillegg til samtaler med norske myndigheter bl.a. gjorde fremstøt overfor Lloyd's London, for å få til radiotelegrafisamband mellom det nordlige Skottland og Spitsbergen, og de

undersøkte mulighetene for å bruke sitt eget fartøy som kommunikasjonsplattform fra havn i Nord-Norge. Det kom ikke noe ut av ACCs anstrengelser før april 1911, da amerikanerne forhandlet med Norge.

Norge ønsket «fotfeste» på Spitsbergen, men sa seg villig til å overlate radiotelegrafstasjonen på Spitsbergen til en eventuell internasjonal kommisjon, mot refusjon av kostnadene. Dette var nok helst gjort av taktiske grunner: Hva hadde Norge egentlig å tape?³⁷⁵ Norge satset dristig da man etablerte radiotelegrafstasjonen på Spitsbergen. En slik ensidig handling kunne ha ekskludert Norge fra «det gode selskap» og sendt landet ut i «kulden». Selv om Norge bedyret det motsatte, mente mange at Norge hadde politiske motiver med dette utspillet.³⁷⁶

Hvordan opplevde amerikanerne norske politikere og byråkrater? Av de nordmenn amerikanerne forhandlet med, ble utenriksminister Irgens betraktet som antagonist og en kald forhandler. Når noe var på gang, men ble stoppet høyere opp i systemet, var det Irgens de tenkte på. Telegrafdirektør Heftye ble derimot oppfattet som den positive «entreprenøren» som var klar til å gjøre jobben, og som ønsket å komme i gang så raskt som mulig. Men var Heftye bare byråkrat? Vi vet at han hadde vært militærattaché i Paris 1900-02, og at han var militær konsulent i Statsrådsavdelingen i Stockholm fra 1903 til frihetsåret 1905, da han fikk stillingen som telegrafdirektør. Heftye hadde også bakgrunn som forsvarsminister i Otto Blehrs regjering i 1903 og Gunnar Knudsens regjering i 1908³⁷⁷.

Det som preger etableringen av Spitsbergen-sambandet er at alt skjer med «hurtigtogs fart». Fra Stortinget godkjente bygging av en radiotelegrafstasjon på Spitsbergen 3. mai 1911, gikk det bare et par måneder før arbeidet var i gang på Spitsbergen. Det ble en hektisk byggeperiode, der en kjempet med

³⁷⁵ Kostnadene var formidable og inntektene svært beskjedne (se tabell 5.2 og 5.3). Det kunne ikke være attraktivt å overta, men ville noen det, måtte de også løse ut Norge.

³⁷⁶ Hadde ikke Norge hatt politiske motiver, kunne de latt amerikanerne bygge stasjonen(e) slik de ønsket.

³⁷⁷ Kunnskapsforlaget 1978: Bind 5, s.562.

tiden for å få stasjonen ferdig før vinteren satte inn. Amerikanerne ønsket meget sterkt radiostasjonen lokalisert til Advent Bay (Longyearbyen), men Norge plasserte den på Finneset i Green Harbour (Grøn fjorden), der man overtok et 14 mål stort **norsk** område på Spitsbergen.

Arbeidet på Finneset gikk i «amerikansk tempo», og da de 60 m. høye antennemastene var ferdige 23. juli, ble det norske splittflagget festet i toppen: Den norske stat var etablert på Spitsbergen. Da stasjonen var driftsklar 23. september, var det tilsammen utført 26.953 arbeidstimer. 1. oktober dro de siste arbeiderne ut fjorden mot Norge, og de seks som skulle overvintre på stasjonen var overlatt til seg selv. Ingøy Radio ved Hammerfest, som var fastlandsstasjonen i dette sambandet, skulle bygges samtidig med stasjonen på Spitsbergen, men var blitt noe forsinket. Kontakt mellom stasjonene kom først i stand 24. november 1911.

Etablering av Spitsbergen-sambandet kostet 390.000 1911-kroner. Dette var mye penger for fattige Norge, og utgjør mer enn 16 millioner kroner i dag. Vi kan også se det som en milliardinvestering, om vi sammenlikner investeringen på Spitsbergen i 1911 med Telegrafverkets fastlands-investeringer samme år og Telenors investeringer i Norge i 1999. Dette står i kontrast til *laissez-faire*-perioden etter at Norge ble tilkjent suvereniteten over øygruppen.

Telegraf-sambandet til Spitsbergen ble åpnet 10. desember. I begynnelsen hadde ikke stasjonen i Green Harbour noen å kommunisere med på øygruppen, for amerikanernes stasjon var ikke klar før høsten 1912. Telegram ble imidlertid sendt til og fra Advent Bay med kurér. Telegramtrafikken over stasjonen første driftsmåned var 93 sendte telegram til full pris, og inntektene var hele Kr.1284,50.³⁷⁸ I tillegg ble det mottatt 63 telegrammer. Trafikken varierte mye. Den var stor i desember (julehilsener), og toppet seg i juli/august

³⁷⁸ Dette utgjør 54.750 1999-kroner. Kilde: www.ssb.no.

når kullskipene begynte å gå. Da var det spørsmål om isforhold, last, ankomsttider, destinasjoner, o.l. For første gang i Spitsbergens historien kunne overvintre utveksle telegram med omverdenen, og de som oppholdt seg på Spitsbergen var ikke lenger så isolerte som før. Da ACC fikk stasjonen sin «på luften», ble det selvsagt mye enklere å utveksle telegram mellom Longyear City og Green Harbour. Det var ikke bare ACCs forretnings-telegrammer, sammen med sporadiske privattelegrammer, som ble sendt over Spitsbergen Radio. Stasjonen var også til stor nytte ved rednings-aksjoner, ulykker, mannskapsskifte, ekspedisjoner osv., og sto også for kontakten mellom en del av skipene som trafikkerte øygruppen og omverdenen. Det var ikke kommet krav om radiostasjon på lasteskip ennå, så til å begynne med var det først og fremst turistdamperne stasjonen hadde kontakt med.

Det var imidlertid ikke bare Arctic Coal Company som hadde privat radiotelegrafstasjon på Spitsbergen. Private radiotelegrafer var det også i gruvesamfunnene Ny-Ålesund, Sveagrauva, Grumant og Barentsburg, samt ved den tyske vitenskapelige stasjonen i Ebeltofthamn. Spitsbergen Radio var hovedstasjonen her oppe, og den hadde det regionale sambandet på øygruppen, samt det nasjonale og internasjonale sambandet fra Spitsbergen via det norske telegrafnettet. De private stasjonene sto for den lokale trafikken, d.v.s. trafikken mot Spitsbergen Radio, og intern telegramformidling i gruvebyene.

Telegrafverket hadde imidlertid ikke et absolutt monopol på telegraftjenestene på Spitsbergen, eller til og fra øygruppen. Før Norge ble tilkjent suvereniteten over Spitsbergen var det ingen restriksjoner når det gjaldt telekommunikasjoner til og fra øygruppen. At Norge likevel hadde et slags betinget telegrafmonopol, hadde mer med datidens tekniske utstyr og kostnader å gjøre. Svalbardtraktaten av 9. februar 1920 sier i *artikkel 4* at grunneiere har rett til alltid å kunne «opsette og benytte til egen bruk apparater for trådløs telegrafering, som i private anliggender skal ha adgang til å tre i forbindelse med faste eller bevegelige stasjoner, [...]»

Bestemmelsene i *artikkel 4* var ikke til noe hinder for at russerne på Spitsbergen etterhvert sendte sin trafikk direkte til hjemlandet. Vi kan selvsagt stille spørsmål om det bare var *gruveselskapets* telegramtrafikk som gikk denne veien. Telegram fra ansatte og andre ble nemlig regnet som *offentlig* telegramtrafikk, og skulle gå om Spitsbergen Radio (Svalbard Radio fra 1925). Vi vet ingenting om de russiske gruvearbeiderne og andre ansatte fikk sende telegrammer til familiene sine over Murmansk-sambandet, men jeg vil finne det påfallende om de ikke fikk det. I så fall omgikk man den mye omtalte *artikkel 4*. Roald Amundsens leide ledig kapasitet av Kings Bay Kul Comp. og fikk monopol på telegramtrafikken som angikk polferdene. Dette fikk avisene til å reagere, og Svalbardtraktatens *artikkel 4* ble satt på dagsorden. Resultatet ble at de norske radiostasjonene på Spitsbergen ble offentlige telegrafstasjoner som skulle stå åpen for alle på like fot.

Etterhvert flyttet Telegrafverket hovedstasjonen på Spitsbergen til Longyearbyen, først og fremst for å spare penger, men også fordi den øvrige statlige forvaltning, som sysselmann og bergmester skulle flytte dit. Det var naturlig å samle alle statsinstitusjonene i den største byen på Spitsbergen. Da Svalbard Radio flyttet til Longyearbyen i 1930, ble situasjonen en helt annen for de(n) telegrafansatte. Vi er i en periode Willy Østreng har kalt '*laissez-faire perioden*' (1925-1950), en periode der Norge ikke var aktivt engasjert på øygruppen. Staten overlot utviklingen av Svalbard til bedrifter og enkeltindivider, og hadde verken ønske eller vilje til engasjement utover et minimumsregime. Både Storting og regjering førte en sparepolitikk som sto i kontrast til det statens egne organer på øygruppen mente det var behov for. Gruvesamfunnene fikk en svært fri stilling.³⁷⁹

Hovedoppgaven slutter i 1935. Frem mot krigsutbruddet var det ingen nyetableringer i radiosektoren, og forholdet til russerne ser ut til å ha roet seg.

³⁷⁹ Østreng 1975: s.108-109.

Litteraturliste:

- Agøy, Nils Ivar 1997: *Militæretaten og «den indre fiende» fra 1905 til 1940*. Doktoravhandling. Oslo.
- Amundsen, Birger 1984: *Der Schröder-Stranz ekspedisjonen – historien om en ulykkelig ekspedisjon til Svalbard i 1912*. I: *Svalbardboka 1983-84*. Tromsø.
- Amundsen, Roald 1925: *Gjennom luften til 88 gr. nord*. Oslo.
- Amundsen, Roald 1930: *Roald Amundsens oppdagelsesreiser*. Bind 4. Oslo.
- Arentz, Roald 1995: *Den geofysiske stasjonen på Kvadehuken 1920-1924*. I: *Rapport nr. 3, Senter for miljø og utvikling*. Trondheim.
- Arlov, Thor B. 1996: *Svalbards historie*. Oslo.
- Arlov, Thor B. 1993: *Whaling and Sovereignty. The role of Whaling in the Struggle for Supremacy over Svalbard (Spitsbergen)*. I: Basberg, Ringstad og Wexelsen (red.): *Whaling and History*. Sandefjord.
- Berg, Roald 1995: *Norsk utenrikspolitisk historie*. Bind 2. Oslo.
- Bjerrang, Mathias 1994: *Telecommunications in the Arctic*. I: *Teletronikk*. Nr. 3. Oslo.
- Brattlien, Kåre M. 1988: *Isfjord Fyr og Radio 55 år – 1933-1988*. I: *Polarboka 1987/88*. Oslo.
- Brønner, Sigurd 1924: *Da Spitsbergen radio ble anlagt*. I: *Norsk Radio*. Nr. 8. Oslo.
- Dole, Nathan H. 1922: *America in Spitsbergen*. Boston
- Drivenes, Einar Arne 1993: *Polarforskning – vitenskap eller politikk?* I: *Ottar*. Nr.4. Tromsø.
- Evjen, Bjørg 1995: *Longyearbyen 1916-1975. Fra arktisk arbeidsplass til etablert industrisamfunn?* Doktoravhandling i historie. Tromsø.
- Gjesdal, Carl 1976: *Store Norske: Bilder fra historien om en Svalbardbedrift 1916-76*. Bergen.
- Hammer, Johan 1977: *Strabasios ferd i 1911*. I: *Verk og Virke*, nr.4. Oslo.

- Hanoa, Rolf 1993: *Kings Bay Kull Comp. A/S 1917-1992. Fra gruvedrift til forskningsservice på Svalbard*. Oslo.
- Hassel, Jan 1994: *The first years and messages across*.
I: *Telelektronikk*. Nr. 3. Oslo.
- Hjelle, Audun 2000: *Radiobølger over Ishavet*. I: *Ultima Thule*. Nr. 15. Alta.
- Hoel, Adolf 1966: *Svalbard. Svalbards historie 1596-1965*, bd. 1-3. Oslo.
- Ingstad, Helge 1951: *Landet med de kalde kyster*. Oslo.
- Isachsen, Gunnar 1914: *Green Harbour*. I: *Det norske Geografiske Selskaps Årbok 1912-1913*. Oslo.
- Isachsen, Gunnar 1921: *Spitsbergen – Norge*. Oslo.
- Jahren, Finn 1995: *Glimt fra Televerks-kulturen*. Oslo.
- Johannessen, Leif Johnny 1996: *Den nasjonale selvhevdelses vei. Svalbardsaken i norsk politikk 1920-25*. Hovedfagsoppgave i historie. Trondheim.
- Kallelid, Ole og Leif Kjetil Skjæveland 1995: *Faget som varte i 100 år. Historien om den trådløse telegraf*. Oslo.
- Lund, Thorolv 1990: *Kalde krigsåre. Svalbard 1940-1945*. Bergen.
- Lund, Thorolv 1996: *Det har hendt på Svalbard*. Tromsø.
- Mathisen, Trygve 1951: *Svalbard i internasjonal politikk 1871-1925*. Doktoravhandling i historie. Oslo.
- Mikalsen, Hanne 1996: *Business eller ishavsimperalisme*. Hovedfagsoppgave i historie. Oslo.
- Moe, Arild 1985: *Forskning og politikk på Svalbard*.
I: *Svalbardboka 1983-84*. Tromsø.
- Nansen, Fridtjof 1920: *En ferd til Spitsbergen*. Oslo.
- Orvin, Anders K. 1934: *Isfjord fyr og radiostasjon*.
I: *Norsk Polarinstituttts meddelelser nr.24*. Oslo.
- Pettersen, Hermod 1913: *Radiotelegrafi 2*. Kristiania.
- Rafto, Thorolf 1955: *Telegrafverkets historie 1855-1955*. Bergen.
- Singh, Elen C. 1980: *The Spitsbergen (Svalbard) question. United States Foreign Policy, 1907-1935*. Oslo.

Tamnes, Rolf 1991: *Svalbard og stormaktene. Fra ingenmannsland til kald krig*. Oslo.

Vatten, Ole 1980: *Longyearbyen 1905-1935. Et norsk samfunns oppbygging og utvikling*. Hovedfagsoppgave i historie. Tromsø.

Østreng, Willy 1974: *Økonomi og politisk suverenitet. Interessespillet om Svalbards politiske status*. Oslo.

Østreng, Willy 1975: *Det politiske Svalbard*. Oslo.

Øwre, Trygve 1983: *Isfjord Radio 50 år. I: Verk og Virke*, nr. 5-6. Oslo.

Trykte kilder:

St.prp. nr. 1 (1911)

St.prp. nr. 87 (1911)

Innstilling S. nr. 156 (1911)

St.tid. 1911 (s. 1476-1478)

St.prp. nr. 1 (1912)

St.prp. nr. 1, tillegg nr. 14 (1933)

St.prp. nr. 1, tillegg nr. 19 (1933)

St.prp. nr. 1, tillegg nr. 9 (1935)

St. prp. nr. 36 (1924)

St.prp. nr. 86 (1924)

St. melding nr. 14 (1926)

St. melding nr. 9 (1999-2000)

St. tid. 1933 (s. 1316-1317, 1813)

Budgett-innstilling S. nr. 85b (1933)

Kgl. Resolusjon av 15.10.1926 om privat radiotelegraf på Svalbard.

Cirkulære nr. 5 fra Telegrafstyrelsen, 31.5.1911.

Cirkulære nr. 11 fra Telegrafstyrelsen, 30.11.1911.

Store Norskes årsberetning 1916-1935

Kunnskapsforlagets *Store Norske Leksikon*, Oslo 1978.

Svalbardtraktaten av 9. februar 1920.

Lov om Svalbard av 17. juli 1925.

Utrykte kilder:

Arctic Coal Company's arkiv i Statsarkivet, Tromsø.

Norsk Polarinstitutt's bibliotek, Tromsø.

Store Norskes arkiv I Statsarkivet, Tromsø.

Stortingsarkivet, Oslo.

Telegrafstyrets arkiv i Riksarkivet, Oslo.

Televerkets Svalbardarkiv i Statsarkivet, Tromsø.

Utenriksdepartementets arkiv i Riksarkivet, Oslo.

Kilde for illustrasjonene:

Forside: Spitsbergen Radio i Grønfjorden 1924 - Norsk Polarinstitutt

Vignett s.2 – Gjesdal 1976

Spitsbergen Radio, Finneset – Petersen 1913

Isfjord Radio – NP's meddelelse 25/1935

Bakside: *D/S Fanny* av Arendal lossar det som skal bli Spitsbergen Radio på Finneset i Green Harbour i 1911 – Norsk Polarinstitutt

APPENDIKS

Vedleggene 1-12 som følger under er skannet fra den opprinnelige papirutgaven. Kvaliteten kan derfor variere noe, men jeg håper de kan leses greit.

Vedlegg 1: Spitsbergen Radio –	
telegram over stasjonens første driftsår:	125
« 2: Spitsbergen Radio – Telegrafkorrespondanse.....	126
« 3: Svalbard Radio – Telegrafkorrespondanse.....	127
« 4: Isfjord Radio – Telegrafkorrespondanse.....	128
« 5: Takserte telegram til/fra private radiostasjoner.....	129
« 6: Cirkulære fra Telegrafstyrelsen nr. 11/1911.....	130
« 7: St. prp. nr. 87 1911.....	131
« 8: Kongelig resolusjon 1926.....	132
« 9: Svalbard-traktaten.....	133
« 10: Ansatte ved Spitsbergen/Svalbard Radio 1911 – 1941:	136
« 11: Ansatte ved Isfjord Radio 1933 – 1941.....	139
« 12: Taushetsløfte fra en svensk telegrafist som skulle operere Svalbard Radio.....	140

SPITSBERGEN RADIOTELEGRAFSTASJON

Telegram over stasjonen første hele driftsår:

(Vær- og tjenestetetelegram ikke medregnet)

1912	Sendte	Mottatte
Januar	2	4
Februar	25	14
Mars	27	10
April	14	16
Mai	33	13
Juni	37	24
Juli	190	63
August	159	72
September	32	25
Oktober	14	8
November	8	4
Desember	122	68
Tilsammen	663	321

SPITSBERGEN RADIO
STATISTIKK OVER TELEGRAFKORRESPONDANSE *)

Spitsbergen Radio 1)	Sendte telegram				Mottatte telegram				Ekspedisjon av:			Samlet Eksp.		
	Til innland	Til utland	Innland fra skip	Utland fra skip	Tils.	Fra innland	Fra utland	Innland til skip	Utland til skip	Tils.	Obs. 3)		Tjm. 4)	Transit 5)
1912 - 1913 2)	462	152	27	201	842	253	70	8	60	391	365	610	-	2.208
1913 - 1914	405	272	13	100	790	246	99	2	20	367	365	518	1.274	3.314
1914 - 1915	311	110	1	93	515	103	23	-	50	176	365	557	328	1.941
1915 - 1916	166	7	6	1	180	107	3	-	-	110	366	484	116	1.301
1916 - 1917	743	44	-	-	787	267	6	-	-	273	365	577	502	2.504
1917 - 1918	2.158	508	12	-	2.678	1.406	355	1	-	1.762	365	900	3.317	9.022
1918 - 1919	4.541	1.493	9	-	6.043	2.851	927	13	19	3.810	160	1.091	8.544	19.678
1919 - 1920	6.896	2.946	52	33	9.627	4.459	1.725	37	2	6.223	922	862	13.683	31.317
1920 - 1921	11.138	3.797	79	33	15.047	9.169	2.451	54	32	11.706	-	2.138	19.237	48.128
1921 - 1922	8.194	1.751	9	5	9.959	6.536	1.406	44	13	7.999	1.715	1.992	16.110	37.775
1922 - 1923	7.662	1.146	131	1	8.940	5.179	891	-	-	6.070	1.380	1.857	21.706	39.953
1923 - 1924	9.239	1.201	407	2	10.849	6.242	813	48	5	7.108	1.507	2.067	14.605	36.136
1924 - 1925	9.785	1.767	557	385	12.494	8.188	1.104	149	93	9.534	1.100	1.891	15.100	40.119

1) Spitsbergen Radio ble satt i drift 10.12.1911.

2) Regnskapsåret: 1.7 - 30.6

3) Meteorologiske observasjoner/værtelegram

4) Tjenestetelegram (sendt/mottatt).

5) Telegram formidlet mellom stasjoner.

6) Amerikanerne trapper ned i 1915, for så å selge anlegget i Longyearbyen i 1916.

*) Bygger på Telegrafverkets statistikk. (Norsk Telemuseum)

Svalbard Radio

STATISTIKK OVER TELEGRAFKORRESPONDANSE *)

Svalbard Radio 1)	Sendte telegram				Mottatte telegram				Ekspedisjon av:					
	Til innland	Til utland	Innland fra skip	Utland fra skip	Tils.	Fra innland	Fra utland	Innland til skip	Utland til skip	Tils.	Obs. 2)	Tjm. 3)	Transit 4)	Samlet Eksp.
1925 – 1926	8.444	1.301	267	250	10.262	5.154	988	44	37	6.223	1.095	1.580	12.460	31.620
1926 – 1927	7.020	634	83	101	7.838	4.764	300	8	14	5.086	1.095	1.339	13.455	28.813
1927 – 1928	Jeg har ikke funnet informasjon i tilgjengelig arkiv													
1928 – 1929	5.934	574	611	518	7.637	3.588	283	210	235	4.316	1.167	1.937	13.659	28.716
1929 – 1930	4.823	159	359	170	5.492	3.211	80	122	68	3.481	1.095	1.810	9.445	21.323
1930 – 1931	3.863	98	167	30	4.158	2.883	52	125	40	3.100	1.092	1.118	1.968	11.436
1931 – 1932	4.346	662	211	173	5.392	3.314	354	103	87	3.858	1.097	992	1.057	12.396
1932 – 1933	4.589	1.766	192	280	6.827	3.817	1.947	84	87	5.935	2.097	789	7.234	22.882
1933 – 1934	4.654	436	241	66	5.397	3.555	1.118	71	6	4.750	1.281	723	3.094	15.245
1934 – 1935	4.796	145	262	54	5.257	3.611	177	77	5	3.870	436	760	2.247	12.570
1935 – 1936	8.735	116	875	93	9.819	5.294	48	462	23	6.457	624	757	2.805	20.462
1936 – 1937	10.805	301	954	21	12.081	7.086	177	621	4	7.888	346	566	8.760	29.641
1937 – 1938	11.073	200	445	60	11.778	7.719	99	365	24	8.207	488	744	11.427	32.644
1938 – 1939	12.839	173	447	42	13.501	8.901	61	242	16	9.220	368	1.134	16.169	40.392
1939 – 1940	15.757	193	229	18	16.197	12.074	103	151	10	12.338	306	1.390	17.696	47.927
1940 – 1941 5)	15.159	8	8	-	15.175	10.840	10	5	-	10.855	414	1.172	6.263	33.879

1) Spitsbergen Radio skiftet navn til Svalbard Radio 19.9.1925

2) Meteorologiske observasjoner/værtelegram.

3) Tjenestetelegram (sendt/mottatt).

4) Telegram formidlet mellom stasjoner.

5) Siste statistikk for evakuering til Skottland.

*) Bygger på Telegrafverkets statistikk. (Norsk Telemuseum)

Isfjord Radio

STATISTIKK OVER TELEGRAFKORRESPONDANSE *)

Isfjord Radio 1)	Sendte telegram			Mottatte telegram			Ekspedisjon av:			
	Til innland	Til utland	Tils. Tils.	Fra innland	Fra utland	Tils. Tils.	Obs. 2)	Tjm. 3)	Transit 4)	Saml. Eksp.
1935 – 1936	12	-	108	-	-	3	-	-	-	111
1936 – 1937	47	-	206	39	-	65	1.882	146	174	2.473
1937 – 1938	89	10	549	70	3	111	2.772	291	928	4.734
1938 – 1939	142	2	836	85	-	132	2.705	280	1.405	5.458
1939 – 1940	151	5	537	102	1	79	2.022	332	535	3.643
1940 – 1941 5)	94	-	197	60	-	27	3.037	422	1.455	5.199

1) Isfjord Radio satt i drift 13.9.1933.

2) Meteorologiske observasjoner

3) Tjenestetelegram (sendt/mottatt).

4) Telegram formidlet mellom stasjoner.

5) Siste statistikk før evakuering til Skottland.

*) Bygger på Telegrafverkets statistikk. (Norsk Telemuseum)

TAKSERTE TELEGRAM UTVEKSEL MELLOM TELEGRAFVERKET OG PRIVATE RADIOSTASJONER PÅ SPITSBERGEN

SVALBARD RADIO	Mottatt fra private landradiostasjoner på Spitsbergen		Sendt til private landradiostasjoner på Spitsbergen	
	Til innlandet	Til utlandet	Fra innlandet	Fra utlandet
1932 – 1933	149	1.652	152	1.887
1933 – 1934	76	279	66	1.064
1934 – 1935	92	52	62	138
1935 – 1936	682	11	388	11
1936 – 1937	940	18	611	4
1937 – 1938	301	3	289	2
1938 – 1939	237	13	134	3
1939 – 1940	144	15	95	9
1940 – 1941 *)	-	-	-	-
ISFJORD RADIO				
1937 – 1938	47	9	15	-
1938 – 1939	293	27	26	-
1939 – 1940	28	6	31	2
1940 – 1941 *)	2	-	17	1

*) Befolkningen på Svalbard ble evakuert til Skottland 7.8.1941.

CIRKULÆRE

FRA

TELEGRAFSTYRELSEN.

1911

30. november

Nr. 11

Nr. 5896. Overenskomst mellem den Norske Telegrafstyrelse og Arctic Coal Company om befordring av telegrammer mellem Norge og Spitsbergen.

1.

Det Norske Telegrafvæsen opretter en radiotelegrafstation paa Spitsbergen for kommunikation med en lignende av Telegrafvæsenet oprettet station i det nordlige Norge. Disse stationer, som istandbringes snarest mulig i løpet av aar 1911, drives for det Norske Telegrafvæsens regning.

Skulde stationernes opprettelse inden den angivne tid eller deres drift forhindres av omstændigheter, som ikke kan lægges Telegrafvæsenet til last, skal Telegrafvæsenet være uten ansvar overfor Kompaniet.

2.

Arctic Coal Company, som selv opretter fornøden radiotelegrafstation eller eventuelt flere saadanne stationer paa sin eiendom paa Spitsbergen i kommunikation med Telegrafvæsenets station, forpligter sig til at la al sin telegrafiske korrespondanse fra og til Spitsbergen befordre over Norge, saalænge taksten for telegrammers befordring ad denne vei ikke er høiere end for saadan befordring ad andre veier.

Kompaniet forpligter sig til i ethvert tilfælde ikke at oprette saa kraftig station eller stationer paa Spitsbergen, at der fra samme kan ekspederes direkte med noget andet land.

Saalænge telegrafvæsenet paa Spitsbergen ikke maatte være overdraget til et internasjonalt styre, er det Norske Telegrafvæsen forpligtet til at befordre Kompaniets telegrammer paa de i følgende paragraf omhandlede vilkaar.

3.

Norge betragtes som terminalland for korrespondanse til og fra de nævnte stationer paa Spitsbergen. For benyttelse av den radiotelegrafiske forbindelse mellem Norge og Spitsbergen fastsættes en særskilt takst av kr. 0.75 (fr. 1.00) pr. ord med en minimumstakst av kr. 3.00 (fr. 4.00) pr. telegram, hvilke takster udelt tilfalder det Norske Telegrafvæsen. I nævnte takster er indbefattet godtgjørelsen for korrespondansens befordring mellem Telegrafvæsenets station paa Spitsbergen og Kompaniets station eller stationer sammesteds, forsaavidt telegrammerne tillike befordres til, fra eller over Norge. For telegrammer, som kun befordres mellem Telegrafvæsenets station paa Spitsbergen og Kompaniets derværende station eller stationer, regnes efter nærmere avtale en særskilt lavere takst, som deles likt mellem Telegrafvæsenet og Kompaniet. For telegrammer, som over Spitsbergen befordres til eller fra skibe i sjøen, regnes en særskilt kysttakst efter de almindelige internationale regler. Denne kysttakst tilfalder den station, som har besørget ekspeditionen til eller fra vedkommende skib. Regnskapsoppgjør finder sted efter Telegrafstyrelsens nærmere bestemmelse.

4.

Saalænge telegrafvæsenet paa Spitsbergen ikke maatte være overdraget til et internasjonalt styre, forpligter det Norske Telegrafvæsen sig til at holde stationen aapen hver dag, saafremt trafikken kræver det; den daglige tjenestetid fastsættes av Telegrafstyrelsen efter korrespondansens behov.

5.

Nærværende overenskomst gjelder indtil 1. januar 1926 og er derefter fra begge kontraherende parters side opsigelig med 1 aars varsel.

Kristiania, 29. juni 1911.

Advent Bay, Spitzbergen, August 2nd 1911.

Den Norske Telegrafstyrelse

Arctic Coal Company,

For Direktøren

By John M. Longyear, President. (sign.)

Enaset (sign.)

1911

St. prp. nr. 87.

Om opprettelse av radiotelegrafstationer i nærheten av Hammerfest og paa Spitsbergen m. v.

Hans Majestæt Kongens proposition til Stortinget om opprettelse av radiotelegrafstationer i nærheten av Hammerfest og paa Spitsbergen m. v.

Vi Haakon, Norges Konge,

gjør vitterlig:

Stortinget indbydes til at fatte følgende beslutning:

- I. Stortinget samtykker i at der opprettes to radiotelegrafstationer henholdsvis i nærheten av Hammerfest og paa Spitsbergen med en samlet utgift av anslagsvis kr. 250 000,00 å kr. 300 000,00, som blir at utrede av Statskassens kontantbeholdning.
- II. Som inntægter og som driftsutgifter ved de nævnte stationer bevilges for terminen 1911—1912 under statsbudgettets hovedpost IX B kap. 2 henholdsvis kr. 10 000,00 og kr. 32 000,00 (titel 13 a).

Arbeidsdepartementets indstilling i saken vedlægges i avtryk.

Git paa Kristiania slot den 20de april 1911.

Under Vor haand og rikets segl

Haakon.

(L. S.)

Konow.

Hesselberg.

1926

15 oktr.

Kongelig resolusjon, hvorved i henhold til lov av 29 april 1899 om enerett for staten til befordring av meddelelser ved hjelp av telegraflinjer og lignende anlegg med tilleggslover av 18 august 1914, 6 juli 1923 og 1 juli 1926 bestemmes:

1. De vilkår som oppstilles for tillatelse til anlegg og drift av privat radiotelegraf og radiotelefonstasjon for almindelig offentlig korrespondanse på Svalbard avfattes inntil videre i overensstemmelse med et fremlagt utkast.

2. Telegrafstyret benyndiges inntil videre til å meddele tilsetelse til anlegg og drift av stasjon på Svalbard som i punkt 1 nevnt.

De i post 1 omhandlede vilkår er sålydende:

I henhold til lov av 29 april 1899 om enerett for staten til befordring av meddelelser ved hjelp av telegraflinjer og lignende anlegg med tilleggslover av 18 august 1914, 6 juli 1923 og 1 juli 1926 samt til kongelig resolusjon av 15 oktober 1926 meddeles herved de vilkår som gjelder for opprettelse og drift av radiostasjon i.....

og tilhørende

132

6. Stasjonen skal befordre all sin trafikk til og fra områder utenfor Svalbard og til og fra bevegelige radiostasjoner, over telegrafvesnets radiostasjon på Svalbard, eller en annen norsk stasjon som telegrafstyret måtte bestemme.

Telegrafstyret kan gi dispensasjon herfra når dette finnes ønskelig av tjenstlige hensyn, eller når det gjelder korrespondanse mellom stasjonen og en bevegelig radiostasjon som tilhører eller er befraktet av eieren av den førstnevnte stasjon.

7. Stasjonen er forpliktet til med absolutt fortrinnsrett å motta og besvare nødalarmer hvor disse enn kommer fra og i tilfelle videresende så vel nødalarmerne som den korrespondanse som måtte foranlediges av dem på tilhørlig måte.

8. Stasjonens anropssignal blir.....

9. Stasjonen har rett til å beregne sig en tilleggsstakt som dog ikke må overstige tre pr. taktpåliggende ord.

Denne tilleggsstakt oppkreves av stasjonen hos avsenderen for telegrammer fra stasjonen og hos adressaten for telegrammer til stasjonen.

10. Tjenesten ved stasjonen utføres av telegrafist som er i besiddelse av vidnesbyrd fra telegrafstyret om at vedkommende har de kunnskaper og ferdigheter som kreves av det internasjonale reglement som til enhver tid er gjeldende.

Til beføining må det ikke uten samtykke fra telegrafstyret anvendes andre enn norske undersåtter.

Eieren av stasjonen sørger for at telegrammenes innhold ikke kommer til uvedkommendes kunnskap.

Telegrafisten må ha avlagt søkvanlig taushetslofte.

11. Eieren av stasjonen er ansvarlig for de avgifter som faller på viderebefordringen av de telegrammer som avsendes fra stasjonen.

Disse avgifter utbetales til telegrafstyret efter månedlige opgaver umiddelbart efter at disse opgaver mottas.

12. Stasjonen er underkastet den kontroll som måtte anordnes av Handelsdepartementet og skal kunne inspiseres av den eller de funksjonærer som oppnevnes dertil av departementet eller av telegrafstyret.

13. Når stasjonens eller andre almene hensyn krever det, kan Handelsdepartementet eller marinestyrelsen helt eller delvis forby befordringen av korrespondanse av hvilken som helst slags ved stasjonen, uten at det herfor skal kunne forlanges nogen erstatning.

I tjenestens interesse kan telegrafstyret eller marinestyrelsen likeledes og med samme virkning forby all korrespondanse fra stasjonen til bestemte tider av døgnet.

14. Hvis disse vilkår brytes, bortfaller adgangen til å befordre almindelig offentlig korrespondanse over stasjonen.

15. Tvist om forståelse av disse vilkår avgjøres med bindende virkning av Kongen.

Traktat mellom Norge, Amerikas Forente Stater, Danmark, Frankrike, Italia, Japan, Nederlandene, Storbritannia og Irland og de britiske oversjøiske besiddelser og Sverige angående Spitsbergen (Svalbardtraktaten)

Inngått 9. februar 1920

Traktaten er ratifisert av samtlige nevnte signatarmakter og ratifikasjonsdokumentene er deponert i Paris til etternevnte tidspunkter: Nederlandene 3 sep 1920, Storbritannia 29 des 1923, Danmark 24 jan 1924, Amerikas Forente Stater 2 april 1924, Italia 6 aug 1924, Frankrike 6 sep 1924, Sverige 15 sep 1924, Norge 8 okt 1924, Japan 2 april 1925.

Traktaten er i sin helhet trådt i kraft den 14 aug 1925.

Pr. 14. september 1999 er følgende stater part til Svalbardtraktaten: Afghanistan, Albania, Argentina, Australia, Belgia, Bulgaria, Canada, Chile, Danmark, Den dominikanske republikk, Estland, Egypt, Finland, Frankrike, Hellas, Island, India, Italia, Japan, Kina, Monaco, New Zealand, Nederland, Norge, Polen, Portugal, Romania, Russland, Saudi-Arabia, Spania, Storbritannia, Sveits, Sverige, Sør-Afrika, Tyskland, Ungarn, USA, Venezuela og Øst-errike.

Artikkel 1

De høie kontraherende parter er enig om å anerkjenne under de vilkår som er fastsatt i nærværende traktat Norges fulle og uinnskrenkede høihetsrett over Spitsbergenøgruppen, som foruten Bjørnøya eller Beeren-Eiland omfatter alle øer mellom 10° og 35° lengde øst for Greenwich og mellom 74° og 81° nordlig bredde, særlig: Vest-Spitsbergen, Nordostlandet, Barents' Øy, Edge-Øy, Kong Karls Land. Hopen eller Hopen-Eiland og Prins Karls Forland tillikemed alle de øer, holmer og skjær, som hører dertil (se det vedføjede kart).

Artikkel 2

Alle de høie kontraherende parters skib og undersåtter skal ha like rett til fiske og jakt innen de

områder som er nevnt i artikkel 1 og deres territoriale farvann.

Det tilkommer Norge å håndheve, treffe eller fastsette passende forholdsregler til sikre bevarelsen og – om nødvendig – gjenoprettelsen av dyre- og plantelivet innen de nevnte områder og deres territoriale farvann, dog så, at disse forholdsregler alltid skal anvendes likt overfor alle de høie kontraherende parters undersåtter uten nogen som helst undtagelser, forrettigheter og begunstigelser, direkte eller indirekte, til fordel for nogen av dem.

De okkuperter hvis rettigheter blir anerkjent i henhold til bestemmelsene i artiklene 6 og 7, skal ha enerett til jakt på sine grunnstykker: 1. i nærheten av boliger, hus, magasiner, verksteder og anlegg opført til utnyttelse av grunnstykket, på vilkår fastsatt i de stedlige politiforskrifter; 2. innen et område av 10 kilometer om foretagendenes eller bedriftenes hovedsæte – og i begge tilfelle under forutsetning av at de retter sig efter de forskrifter som den norske regjering gir overensstemmende med betingelsene i denne artikkel.

Artikkel 3

Alle de høie kontraherende parters undersåtter skal i farvannene, fjordene og havnene innen de områder som er nevnt i artikkel 1 ha like rett til adgang og opphold – uten hensyn til grunn eller formål; de skal der kunne drive uhindret allslags maritim-, industri-, bergverks- og handelsvirksomhet på fullstendig like fot, forutsatt at de retter sig efter de stedlige lover og forskrifter.

De skal ha samme like adgang til å drive og utnytte alle maritime, industri-, bergverks- og handelsforetagender både til lands og i de territoriale farvann, uten at noget monopol i nogen henseende eller til fordel for noget foretagende skal kunne innføres.

Uansett de regler som måtte gjelde i Norge før kystfart skal de høie kontraherende parters skib på reise til eller fra de områder som er nevnt i artikkel 1 ha rett til å anløpe norske havner, både på op- og nedreisen, for å ta ombord eller sette i land reisende eller varer, som skal til eller kommer fra de nevnte områder – eller av hvilken som helst annen grunn.

Der er enighet om, at der ikke i nogen henseende og særlig ikke forsåvidt angår utførsel, innførsel og gjennomførsel skal pålegges nogen av de høie kontraherende parters undersåtter, deres skib og varer nogen som helst byrde eller innskrenkning som ikke kommer til anvendelse like overfor undersåtter, skib eller varer, som i Norge nyder mest begunstiget behandling, idet norske undersåtter, skib og varer i så måte likestilles med de andre høie kontraherende parters og ikke skal behandles gunstigere i nogen retning.

Der skal ikke pålegges utførselen av varer bestemt til nogen av de kontraherende makters områder nogen annen eller mere tyngende byrde eller innskrenkning enn der fastsettes for utførselen av samme slags varer til en annen kontraherende makts (deriblandt Norges) område eller til hvilket som helst annet land.

Artikkel 4

Alle offentlige trådløse telegrafstasjoner som er eller blir opprettet med den norske regjeringens tillatelse eller efter dens tiltak i de egner som er nevnt i artikkel 1, skal alltid stå åpen på helt like fot for meddelelser fra skib av alle flagg og fra de høie kontraherende parters undersåtter på de vilkår som er fastsatt i radiotelegrafoverenskomsten av 5 juli 1912 eller fastsettes i den internasjonale overenskomst som måtte bli avsluttet istedenfor den.

Under forbehold av de mellemfolkelige forpliktelser som måtte følge av krigstilstand skal eiere av grunnstykker alltid kunne opsette og benytte til egen bruk apparater for trådløs telegrafering, som i private anliggender skal ha adgang til å tre i forbindelse med faste eller bevegelige stasjoner, derunder innbefattet stasjoner ombord i skib og luftfartøier.

Artikkel 5

De høie kontraherende parter anerkjenner nytten av å opprette en internasjonal meteorologisk stasjon i de egner som er nevnt i artikkel 1. Ordningen av denne stasjon vil bli gjenstand for en senere overenskomst.

Der vil likeledes ved overenskomst bli truffet bestemmelser om de betingelser hvorunder videnskapelig forskning skal kunne drives i de nevnte egner.

Artikkel 6

Med forbehold av bestemmelsene i nærværende artikkel skal erhvervede rettigheter som tilhører de høie kontraherende parters undersåtter anerkjennes som gyldig.

Krav som er opstått ved besiddelsestager eller okkupasjoner foretatt før undertegningen av denne traktat skal ordnes efter bestemmelsene i det vedfødte bilag, som skal ha samme kraft og gyldighet som nærværende traktat.

Artikkel 7

Med hensyn til erhvervelse, utnyttelse og utøvelse av eiendomsrett, derunder innbefattet bergverksrettigheter, forplikter Norge sig til i de områder som er nevnt i artikkel 1, innrømme alle de høie kontraherende parters undersåtter en behandling basert på fullstendig likestilling og overensstemmende med bestemmelsene i nærværende traktat.

Ekspropriasjon kan bare skje til almennyttige formål og mot full erstatning.

Artikkel 8

For de områder som er nevnt i artikkel 1 forplikter Norge sig til å istandbringe en bergverksordning som særlig med hensyn til skatter, gebyrer eller avgifter av enhver art og de almindelige eller særlige arbeidsvilkår skal utelukke alle forrettigheter, monopoler eller begunstigelser til fordel for staten eller for undersåtter av nogen av de høie kontraherende parter, Norge innbefattet, og sikre det lønnede personale av enhver art de nødvendige lønns-garantier og garantier for beskyttelse av dets fysiske, moralske og intellektuelle velvære.

De skatter, gebyrer og avgifter som opkreves skal utelukkende komme de nevnte områder til gode og kan bare pålegges i den utstrekning som deres øiemed tilsier.

Forsåvidt særlig angår utførselen av mineraler har den norske regjering adgang til å pålegge en eksportavgift, som dog for de første 100.000 tons ikke må overstige 1 pct. av de utførte mineralers maksimumsverdi og derefter beregnes efter en synkende skala. Verdien skal fastsettes ved utløpet av skibningssesongen, på grunnlag av en beregning av den opnådde gjennomsnittlige fob.-pris.

Den norske regjering skal ha meddelt de andre kontraherende makter utkastet til bergverksordning 3 måneder før den trer i kraft. Hvis én eller fler av de nevnte makter innen denne frist foreslår at der foretas endringer i den, før den bringes i anvendelse, skal den norske regjering meddele disse forslag til de andre kontraherende makter for at de kan bli prøvd og avgjort av en kommisjon bestående av én representant for hver av de nevnte makter. Denne kommisjon sammenkalles av den norske regjering og skal treffe sin avgjørelse innen en frist av 3 måneder etterat den er trådt sammen. Dens beslutninger treffes med stemmeflerhet.

Artikkel 9

Med forbehold av de rettigheter og plikter for Norge som følger av dets tiltrædelse av Folkenes Forbund forplikter Norge sig til ikke å opprette eller tillate opprettet nogen flåtebasis i de egner som er nevnt i artikkel 1 eller anlegge nogen befestning i de nevnte egner som aldri må nyttes i krigsøiemed.

Artikkel 10

Inntil de høje kontraherende parters anerkjennelse av en russisk regjering måtte gi Russland anledning til å tiltre denne traktat, skal russiske undersåtter og selskaper nyte samme rettigheter som de høje kontraherende parters undersåtter.

Krav som de måtte ha å gjøre gjeldende innen de områder som er nevnt i artikkel 1 skal, under de betingelser som er fastsatt i artikkel 6 og bilaget til denne traktat, fremsettes gjennom den danske regjering, som erklærer sig rede til å yde sin velvilige medvirkning i den anledning.

Nærværende traktat, hvis franske og engelske tekst skal være autentisk, blir å ratifisere.

Ratifikasjonsdokumentene skal deponeres i Paris snarest mulig.

De makter hvis regjering har sitt sæte utenfor Europa skal kunne innskrenke sig til å meddele den franske Republikks regjering gjennom sin diplomatiske representant i Paris at de har ratifisert, og skal i så fall oversende ratifikasjonsdokumentet snarest mulig.

Denne traktat trer, for såvidt angår bestemmelsene i artikkel 8, i kraft, når den er blitt ratifisert av enhver av signatarmaktene, og i alle andre henseender samtidig med den i artiklen nevnte bergverksordning.

De utenforstående makter skal innbys av den franske Republikks regjering til å slutte sig til denne traktat, når den er behørig ratifisert. Denne tilslutning skal skje ved notifikasjon til den franske

regjering som vil ha å underrette de andre kontraherende parter.

Til bekreftelse av dette har ovennevnte befullmektigede undertegnet nærværende traktat.

Utfærdiget i Paris den niende februar 1920, i to eksemplarer, hvorav det ene tilstilles Hans Majestet Norges Konges regjering og det annet deponeres i den franske Republikks arkiv; autentiske avskrifter vil bli tilstillet de andre signatarmakter.

Vedlegg 10

ANSATTE VED SPITSBERGEN/SVALBARDRADIO 1911-1941

1911-1912	Bestyrer	Hermod Petersen
	Telegrafist	Sigurd Brønner
	"	Olaf Henriksen
	Stuert	Fridtjof Meyer
	Maskinist	Johan Johansen
1912-1913	Bestyrer	Olaf Henriksen
	Telegrafist	Øivind Widding Danielsen
	"	Toralv Taranger
	Stuert	Oscar Johansen
	Maskinist	Johan Johansen
1913-1914	Bestyrer	Øivind Widding Danielsen
	Telegrafist	Hans Bergiton Holm
	"	Johannes Diesen
	Stuert	Hans Hansen
	Maskinist	Johan Johansen
1914-1915	Bestyrer	Toralv Taranger
	Telegrafist	Ole Stavem Strøm
	"	Anders Mikkelsen
	Stuert	Hans Hansen
	Maskinist	Karl Jensen
1915-1916	Bestyrer	Sigurd Brønner
	Telegrafist	Isak Asvall
	"	Martin Wahl
	Stuert	Arthur Mathisen
	Maskinist	Johan Olsen
1916-1917	Bestyrer	Ole Stavem Strøm
	Telegrafist	Ragnvald Sodeland
	"	Iver Strikkert
	Stuert	Anton Halseth
	Maskinist	Johan Olsen
1917-1918	Bestyrer	Martin Wahl
	Telegrafist	Sverre Holt Sand
	"	Thorleiv Hilton
	Stuert	Oluf Olsen
	Maskinist	Karl Jensen
1918-1919	Bestyrer	Isak Asvall
	Telegrafist	Erik Sjølie
	"	Ludvig Mehus
	Stuert	Ingvald Nilsen
	Maskinist	Isak Andresen
1919-1920	Bestyrer	Marin Wahl
	Telegrafist	Ingebret Mossige
	"	Arne Myhr
	Stuert	Godtfred Arnestad
	Maskinist	Bergithon Danielsen

1920-1921	Bestyrer	Anders Mikkelsen
	Telegrafist	Berthinius Bjørnsen
	"	Leif Andersen Rabben
	Stuert	Kjeld Elisær Schultz
	Maskinist	Thorbjørn Hansen
1921-1922	Bestyrer	Thorleiv Hilton
	Telegrafist	Torkel Homme
	"	Brynjulv Fauske
	Stuert	Johan Johanson
	Maskinist	Haakon Krosby
1922-1923	Bestyrer	Øivind Widding Danielsen
	Telegrafist	Ragnar Larssen
	"	Ivar Fjeldstad
	Stuert	Johan Johansen
	Maskinist	Haakon Krosby
1923-1924	Bestyrer	Sverre Holt Sand
	Telegrafist	Erling Tuxen Ringkjøp
	"	Alf Moen
	Stuert	Markus Gundersen
	Maskinist	Axel Nielsen
1924-1925	Bestyrer	Erik Sjølie
	Telegrafist	Karl Sjong
	"	Oskar Stinessen
	"	Ingebret Mossige (sommerforst)
	Stuert	Halfdan Hanssen
	Maskinist	Haakon Krosby
1925-1926	Bestyrer	Brynjulv Fauske
	Telegrafist	Paul Falnes
	"	Thorleif Tønnessen
	"	Paul Wold Reiersen (sommerforst)
	Stuert	Carl Kraby
	Maskinist	Haakon Krosby
1926-1927	Bestyrer	Ingebret Mossige
	Telegrafist	Alv Heggstad
	"	Rolf Antonsen
	"	Torbjørn Forberg (sommerforst)
	"	Paul Wold Reiersen (")
	Stuert	Gustav Helberg
	Maskinist	Isak Andresen
1927-1928	Bestyrer	Thoralf Bowitz-Ihlen
	Telegrafist	Paul Wold Reiersen
	"	Emil Johansen
	"	Thorleif Tønnessen (sommerforst)
	Stuert	Oscar Bergh
	Maskinist	Johan Marthinsen
1928-1929	Bestyrer	Ivar Fjeldstad
	Telegrafist	Dagfinn Steinskog
	"	Otto Mangseth
	"	Frithjof Bathen (sommerforst)
	"	Kristian Bøhn (")
	Stuert	Oscar Bergh
	Maskinist	Nils Monsen

1929-1930	Bestyrer	Thoralf Bowitz-Ihlen
	Telegrafist	Andreas Andersen
	Stuert	Oscar Beregh
	Altmuligmann	Ole Mortensen
1930-1931	Bestyrer	Thoralf Bowitz-Ihlen
	Telegrafist	Andreas Andersen (sommerforst)
	"	Olav Simonsen Hov (")
	"	Rolf Antonsen (")
	"	Dagfinn Steinskog (")
	Altmuligmann	Hans Johansen
1931-1932	Bestyrer	Alv Heggstad
	Telegrafist	Arne Horvei (sommerforst)
	"	Thorleif Tønnessen (")
1932-1933	Bestyrer	Georg Krohg
	Telegrafist	Helmer Amundsen (sommerforst)
	"	Peder Lande (")
1933-1934	Bestyrer	Thoralf Bowitz-Ihlen
	Telegrafist	Ragnar Larsen (sommerforst)
	"	Alf Moen (")
1934-1935	Bestyrer	Thoralf Bowitz-Ihlen (døde 6.9.1934)
	"	Alf Heggelund (overtar som bestyrer)
	Telegrafist	Erling Aronsen (sommerforst)
	"	Tore Riksheim (")
1935-1936	Bestyrer	Ragnar Larssen (Sommerforst)
	Telegrafist	Helmer Amundsen (")
	"	Finn Luth-Hansen (")
1936-1937	Bestyrer	Olav Hov (avløst gr. sykdom)
	"	Tore Riksheim (overtar som bestyrer)
	Telegrafist	Eldar Wathne (sommerforst)
	"	Ragnar Beinnes (")
1937-1938	Bestyrer	Rolf Antonsen
	Telegrafist	Odd Danielsen (sommerforst)
	"	Odd Gulbrandsen (")
1938-1939	Bestyrer	Tryggve Spar
	Telegrafist	Ragnar Beinnes
	"	Odd Danielsen (sommerforst)
1939-1940	Bestyrer	Tryggve Spar
	Telegrafist	Odd Gulbrandsen
	"	Martin Johnsen (sommerforst)
	"	Sigbjørn Skribeland (")
1940-1941	Bestyrer	Ragnar Beinnes
	Telegrafist	Odd Gulbrandsen
	"	Sigbjørn Skribeland
	"	Rolf Stabell (sommerforst)
1941-1942	Bestyrer	Torbjørn Forberg
	Telegrafist	Eldar Wathne

Vedlegg 11

ANSATTE VED ISFJORD RADIO 1933-1941

1933-1934	Bestyrer Telegrafist	Hallvard Devold Otto Bruness
1934-1935	Bestyrer Telegrafist Stuert	Otto Bruness Robert Jacobsen Kristian Hansen
1935-1936	Bestyrer Telegrafist Stuert	Robert Jacobsen Reidar Holm Kristian Hansen
1936-1937	Bestyrer Telegrafist Stuert	Reidar Holm Harald Wilhelmsen Alf Falch
1937-1938	Bestyrer Telegrafist Stuert	Harald Wilhelmsen Harald Dahl Alf Falch
1938-1939	Bestyrer Telegrafist Stuert "	Harald Dahl Robert Jacobsen Ole Sivertsen (døde 11.10.38) Aage Rotvold
1939-1940	Bestyrer Telegrafist Stuert	Robert Jacobsen Dagfinn Heddeland Aage Rotvold
1940-1941	Bestyrer Telegrafist Stuert	Dagfinn Heddeland Ivar Engeland Kristian Hansen
1941-1942	Bestyrer Telegrafist "	Ivar Engeland Harald Wilhelmsen Erling Kruse (Sommerforsterkning)

188
52

Jeg lover på ære og samvittighet at jeg alltid for uvedkommende skal hemmeligholde innholdet av telegrammer, telefonmeddelelser og telefonsamtaler som på grunn av min stilling ved Telegrafvesenet kommer til min kunnskap, likesom også de korresponderendes navn.

Longyearbyen den 19 sept. 1932.

O. Lundegren

Til vitterlighet:

St. H. ...

Taushetsloftet omfatter også forbud mot å la personer som ikke har avlagt sådant løfte, bli bekjent med eller påhøre annen korrespondanse enn den som er bestemt for dem selv.

Brudd på dette løfte kan straffes med bøter eller tap av stilling eller med fengsel inntil 6 måneder. Straffen vil i visse tilfelle kunne settes til fengsel i inntil 2 år. Se straffelovens § 121. Se også „Instruksjoner for tjenesten ved telegrafvesenet” del III, art. 20 og del IV, art. 3, samt art. 3 og 3 i henholdsvis det innenlandske telegrafreglement og reglementet for rikstelefonen. Forøvrig henvises til lov av 15. februar 1918 om offentlige tjenestemenn §§ 21 — 26.

Denne formular underskrives i 2 eksemplarer. Det ene eksemplar opbevares av bestyreren, det andre beholdes av den som har avlagt loftet.

Forsidebildet:

Spitsbergen Radio i Green Harbour/Grønfjorden. (Norsk Polarinstitut)

Baksidebildet:

D/S Fanny ankommer Finneset i Green Harbour i 1911
med det som skal bli Spitsbergen Radio. (Norsk Polarinstitut)